

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KRASICZYN na lata 2026-2029

opracowała:

dr hab. Grażyna Stojak, Prof. UR

RDZ-J.5/20. 13.2025.MF

WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Przemyślu
ZAOPINIOWANO

DNIA 01.12.2025 r.

Z upoważnienia
Podkarpackiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków
mgr Przemysław Gątorński
Kierownik ds. Rejestru
i Dokumentacji Zabytków

Przemyśl 2025

SPIS TREŚCI

- I. WSTĘP**
  - 1.1. Wprowadzenie - s. 2-3
  - 1.2. Dziedzictwo kulturowe – w codziennym życiu gminy- s. 4
- II. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI – jako narzędzie – s. 5**
- III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE – s. 9-23**
  - 3.1. Akty prawne regulujące ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami s.9-10
    - 3.1.1. Ustawy – s. 9
    - 3.1.2. Rozporządzenia – s. 10
    - 3.1.3. Konstytucja RP – s.11
  - 3.2 -3.12. Ustawy - Szczegółowe omówienie poszczególnych ustaw – s.11-20
  - 3.13.1.- 3.13.7. Rozporządzenie –
Szczegółowe omówienie rozporządzeń - s.21- 23
- IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO- s. 24 -29**
  - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – s. 24-25
  - 4.2. Strategia dla kultury do 2050 roku – s. 26
  - 4.3. Strategia działania w obszarze pamięci – s. 26
  - 4.4. Konwencje Międzynarodowe – s.27-29
- jako europejskie uwarunkowania prawne w zakresie ochrony zabytków
- V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO- s. 30-31**
- VI. OGÓLNY OPIS ZASOBU KULTUROWEGO GMINY KRASICZYN**
  - 6.1. Zarys historii obszaru gminy- s.32-37
  - 6.2. Sołectwa- s. 38-53
  - 6.3. Krajobraz kulturowy- s. 53-62
  - 6.4. Zabytki sakralne- s. 63-66
  - 6.5. Zabytki architektury rezydencjonalnej i ich relikty- s. 67-73
  - 6.6. Zabudowa ruralistyczna i urbanistyczna – s.73-79
  - 6.7. Mała architektura sakralna - kapliczki i krzyże przydrożne- s. 79- 82
  - 6.8. Cmentarze – s. 82-86
  - 6.9. Dziedzictwo niematerialne i wybrane zabytki ruchome – s. 86 - 90
  - 6.10. Zabytki archeologiczne – s. 90-93
- VII. OCENA ZASOBU ZABYTKOWEGO. Analiza szans i zagrożeń - s. 94-102**
- VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. Priorytety - s. 103 -108**
- IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI i ZASADY OCENY REALIZACJI Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Krasiczyn – s. 109-110**
- X. Bibliografia – s. 1121. ANEKSY – od s. 113**
  - a) Ewidencja zabytków Gminy Krasiczyn
  - b) Wykaz stanowisk archeologicznych

I. WSTĘP

1.1 Wprowadzenie

Przedmiotem opracowania „*Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn na lata 2026-2029*” jest opieka nad zasobem materialnym dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych Gminy Krasieczyn. Adresatem tego opracowania jest samorząd gminy Krasieczyn, terenowe organy administracji państwowej i społeczni opiekunowie zabytków, a także każdy, kto jest zainteresowany dziedzictwem kulturowym Gminy Krasieczyn.

W skład Gminy Krasieczyn wchodzi następujące sołectwa: Brylińce, Chołowice, Cisowa, Dybawka, Korytniki, Krasice, Krasieczyn, Krzeczkowa, Mielnów, Olszany, Prałkowce, Rokszycze, Śliwnica, Tarnawce, Zalesie.

Zabytki nieruchome, które zostały ujęte w odrębnym opracowaniu pt.: „*Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Krasieczyn*” posiadają ustalone lokalizacje, aktualne fotografie i opisy zabytków wraz z podanym datowaniem obiektu, a także zawierają postulaty konserwatorskie. Gmina Krasieczyn jest zaangażowana w funkcję ochrony zabytków na jej terenie, o czym świadczy fakt, że Gmina Krasieczyn posiadała już wcześniej „*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn na lata 2014-2017*” i „*Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Krasieczyn na lata 2014-2017*”. Uchwałą Nr 203/XXVI/13 z dnia 21 października 2013 roku Rada Gminy Krasieczyn przyjęła „*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn na lata 2014-2017*”. Zatem obecne opracowanie jest już drugim w przedmiotowej sprawie, jaką jest opieka nad zabytkami w Gminie Krasieczyn.

Celem niniejszego „*Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn na lata 2026-2029*” jest wyłonienie zabytków architektury i budownictwa oraz wskazanie zespołów zabytkowych, które stanowią materialne dziedzictwo kulturowe Gminy Krasieczyn, złożone z najbardziej wartościowych obiektów na jej terenie. Zebranie w/w wiadomości jest ważne ze względu na uzyskanie materiału informacyjnego o zasobach obiektów zabytkowych i ich ochronie, które są niezbędne przy: ustalaniu zapisów zagospodarowania przestrzennego, proponowaniu nowych funkcji dla obiektów nieużytkowanych, ocenie wartości zabytkowej poszczególnych obiektów architektury i budownictwa, a także ustalania propozycji prac konserwatorskich, zgłaszanych do różnorodnych projektów zewnętrznych w sprawie dofinansowania konserwacji i remontów, renowacji i rewitalizacji zabytków na terenie gminy.

Niniejszy „*Program*” wskazuje zabytki i obiekty o charakterze zabytkowym w zakresie architektury i budownictwa, parków, ogrodów i zieleni komponowanej, zespołów obronnych i militarnych, które powstawały na terenie Gminy Krasieczyn od wczesnego średniowiecza aż

do współczesności. Obiekty dziedzictwa kulturowego, które zostały wyłonione w ten sposób, powinny stać się ważnym aspektem dla promocji Gminy i podniesienia jej atrakcyjności w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji, a także zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Ponadto – powinny być atutem do promocji poszczególnych sołectw wraz z umożliwieniem pozyskiwania zewnętrznych funduszy z programów, których celem jest ochrona dziedzictwa kulturowego, z jednoczesnym rozwojem miejsc najbardziej atrakcyjnych kulturowo w Gminie.

„*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn*” spełnia też ważną rolę w edukacji społeczeństwa ze względu na wyłonienie walorów przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych na terenie Gminy i wskazanie ich wartości. Wsparcie takiej akcji edukacyjnej poprzez możliwość zapoznania się w codziennym życiu gminy Krasieczyn z wytyczonymi szlakami i tablicami informacyjnymi usytuowanymi przy poszczególnych zabytkach – można uznać za wzorcowe i bezcenne. Niniejszy „Program” określa:

- Uwarunkowania prawne działań w zakresie opieki nad zabytkami wynikające z treści przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz.1292 ze zmianami)
- Ponadto –wskazuje regulacje w zakresie polskiego prawa dotyczącego planowania i zagospodarowania przestrzennego, prawa budowlanego, prawa ochrony środowiska, ochrony przyrody i in.
- Wyznacza priorytety działań dla Gminy Krasieczyn w zakresie ochrony zasobu zabytkowego we wskazanym czasookresie od 2026-2029, a także priorytety długofalowych działań oraz nakreślonych kierunków do zadań ze wskazaniem źródeł finansowania i możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych.

Podstawy prawne zostały omówione w kolejnych rozdziałach niniejszego opracowania.

W imieniu Wojewody Podkarpackiego nadzór nad egzekwowaniem powinności, które wynikają z przepisów ustaw oraz rozporządzeń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, sprawuje Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Przemyślu, kierujący Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków z/siedzibą w Przemyślu. Wojewódzki Konserwator Zabytków jest organem, który określa zakresy i warunki prowadzenia robót w obiektach zabytkowych wraz z ich najbliższym otoczeniem, warunki lokalizacji nowych obiektów w zespołach zabytkowych oraz przy indywidualnym zabytku, wydaje zezwolenia na roboty budowlane i prace konserwatorskie, badania i wykopaliska archeologiczne. Zakres ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest bardzo ważny, gdyż jest gwarancją, że bogaty dorobek kulturowy mieszkańców Gminy Krasieczyn nie zostanie zatracony lecz zadbane.

1.2. Dziedzictwo kulturowe - w codziennym życiu gminy

Dziedzictwo kulturowe to zbiór wartościowych obiektów w dorobku kulturowym, w tym materialnego zasobu zachowanego na obszarze gminy. Zabytkowe obiekty, które zostały wytworzone przez pokolenia i mimo strat wojennych, a także kataklizmów dotrwały do dzisiejszych czasów, są naszym wspólnym dobrem kulturowym. Posiadamy względem niego obowiązek zachowania go dla tych pokoleń, które przyjdą i zechcą zapoznać się z jakością i ilością dziedzictwa materialnego. Właśnie dlatego „*Gminny Program Opieki nad Zabytkami*” ujęte w swym zakresie działania z dziedziny ochrony i opieki nad zabytkami, które utrwalają szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe gminy. Reguluje to Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r., poz.1292 ze zmianami). Dziedzictwo kulturowe – to m.in.: obiekty kultury materialnej, takie jak:

- Układy urbanistyczne i ruralistyczne,
- Zespoły budowlane i zabytki architektury,
- Dzieła budownictwa obronnego,
- Zabytki techniki i zakłady przemysłowe,
- Parki i ogrody zabytkowe,
- Pomniki i miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne,
- Obiekty sztuki (zabytki ruchome) oraz wyposażenie w zabytkowych budowlach,
- Zabytki archeologiczne,
- Nazwy geograficzne, historyczne i tradycyjne/gwarowe obiektów zabytkowych.

Wytęczenie zabytków w ramach dziedzictwa kulturowego i zasad jego ochrony, a także wskazanie form jego opieki, pełni istotną rolę w zachowaniu m.in.:

- zasad budownictwa regionalnego,
- tradycji rzemieślniczych i ich warsztatów,
- lokalnej sztuki i jej twórczych pracowni,
- ginących zawodów i ich dorobku.

Ochrona tego dziedzictwa jest istotnym zadaniem podejmowanym przez organizacje na każdym szczeblu, takim jak: międzynarodowy, krajowy wraz z ich regionalnymi oddziałami. Ważną rolę odrywają lokalne instytucje dążące do zachowania tradycji kultury. Cel jest zawsze jeden: dziś uchronić od zniszczenia i degradacji, aby zachować dla przyszłych pokoleń!

II. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI – jako narzędzie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem, który sporządza się na podstawie zapisów w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przyjętej dnia 23 lipca 2003 roku (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r., poz.1292 ze zmianami). Ze zbioru przepisów w/w ustawy wynika obowiązek jego opracowania, co reguluje artykuł 87 ust. 3 w/w ustawy. W świetle ustaleń powyższej ustawy, opracowywanie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest nałożone na władze gminy. Celem jest w szczególności opieka nad gminnym zespołem zabytków, który został rozpoznany i opracowany w Gminnej Ewidencji Zabytków. Tym samym wiąże się z nią ochrona oraz prawidłowe zarządzanie zabytkowymi obiektami na terenie gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowi podstawowe narzędzie w zakresie opieki nad zabytkami, zespołami zabytkowymi i obiektami uznanymi za zabytkowe. Są one uznane za lokalne dziedzictwo kulturowe, zaś celem gminy jest zapewnienie odpowiedniego programu dla działań w celu wypełnienia określonych ustawą funkcji opiekuńczo-ochronnych dla zabytków w gminnym zasobie. Celem i ideą wszelkiego postępowania względem zabytków wchodzących w skład dziedzictwa kulturowego jest zachowanie ich wartości historycznej, artystycznej oraz kulturowej. Myślą przewodnią każdego działania powinno być dążenie do utrwalania w/w wartości. Trzeba przyjąć, że nakreślonym kierunkiem działania ma być także angażowanie mieszkańców gminy w problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego. Współczesna myśl konserwatorska preferuje działania z zaangażowaniem grup społeczności lokalnej w postępowanie związane z opieką nad zabytkami. Łączenie działań opiekuńczo-ochronnych przy zabytkach z prognostyką, jest ukierunkowane na intensyfikację i skuteczność działań ochronnych gminy, a także szybkie reagowanie na destrukcyjne działania w terenie.

- **A. Powinności** w zakresie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:
  - Czasokres obowiązywania Programu – 4 lata.
  - Służy realizacji celów wg ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
  - Program, który obowiązuje w gminie, musi być pozytywnie zaopiniowany przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
  - Program ma być przyjęty i zatwierdzony przez Radę Gminy.
  - Co dwa lata obowiązuje sprawozdawczość z realizacji Programu, którą realizuje wójt gminy przed Radą Gminy.

■ **B. Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:**

- Obowiązuje uwzględnienie wytycznych w zakresie ochrony zabytków, wraz z ustaleniami w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego.
- Uwzględnienie uwarunkowań z zakresu ochrony przyrody, z zachowaniem równowagi ekologicznej i zasad zrównoważonej gospodarki, uwzględniającej także aspekty ekonomiczne, środowiskowe i społeczne.
- Dążenie do zahamowania procesów degradacji zabytków i likwidacji ich niszczenia, poprzez realizację postulatów konserwatorskich zawartych w kartach ewidencyjnych „*Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasieczyn*”.
- Dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków w oparciu o planowe działania zapobiegawcze, renowacyjne, konserwatorskie i rewitalizacyjne, które zostały uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Przemyślu.
- Właściwa ekspozycja poszczególnych zabytków w uzgodnieniu z zasadami zachowania dziedzictwa kulturowego, zagospodarowania przestrzennego oraz poszanowania architektury krajobrazu i walorów widokowych.
- Kreowanie działań zwiększających atrakcyjność gminy, poprzez przemyślaną i zaplanowaną odnowę zabytków na terenie sołectw, w celu zwiększenia atrakcyjności gminy pod względem tworzenia nowych szlaków kulturowych.
- Podejmowanie działań skutkujących pozyskaniem środków finansowych dla celów odnowy zabytków będących w gminnym zasobie dziedzictwa kulturowego, określonym w „*Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasieczyn*”.
- Wspieranie inicjatyw skutkujących tworzeniem nowych miejsc pracy w gminie, które będą miały wpływ na polepszenie stanu zabytków, prowadzenie działań ochronnych i kontrolnych w zakresie użytkowania obiektów zabytkowych.
- Podejmowanie działań w zakresie pozyskiwania funduszy, w tym zewnętrznych, na cele opieki nad zabytkami i działań ochronnych.
- Informowanie lokalnego środowiska o środkach przeznaczonych na remonty konserwatorskie z funduszy dostępnych z budżetu gminy, naboru wniosków przeznaczonych na prace konserwatorskie i roboty budowlane dotyczące zabytków wpisanych do rejestru i pozostających w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Urzędu Marszałkowskiego w Rzeszowie, funduszy krajowych i europejskich, a także dotacji na konserwację zabytków, wg programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- Uwzględnienie uwarunkowań wynikających z prawa miejscowego (mpzp), wytycznych związanych z zagospodarowaniem przestrzennym i koncepcją polityki przestrzennego zagospodarowania kraju.
  - Włączenie problematyki związanej z ochroną gminnych zabytków do systemu zadań o znaczeniu strategicznym.
  - Jednym z celów programu jest kształtowanie świadomości społecznej oraz uwrażliwienie mieszkańców na potrzeby właściwego utrzymania i ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego.
  - Dostosowanie działań do sposobu ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego oraz sytuacji kryzysowych, zgodnie z rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. (Dz.U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153)
- **C. Komponenty Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:**
- **Podstawowym działaniem jest praca w terenie nad rozpoznaniem dawnej, zabytkowej, tradycyjnej zabudowy w krajobrazie** – Opracowanie programu należy rozpocząć od szczegółowej obserwacji terenu i wyszukanie obiektów, które są nośnikami wartości historycznych, artystycznych i naukowych. Kontynuacją tych działań jest utworzenie listy obiektów o cechach zabytkowych, a po jej weryfikacji należy opracować spis zabytków w gminie.
  - **Inwentaryzacja zabytków** – opracowany spis zabytków na terenie gminy powinien zawierać obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz innych cennych elementów krajobrazu kulturowego, które wymagają ochrony, między innymi: budynki, obiekty sakralne, zespoły architektoniczne, relikty dawnych założeń obronnych, zespoły przemysłowe, pomniki i inne monumenty upamiętniające miejsca historyczne. Kolejnym krokiem jest wykonanie fotografii obiektów z zaznaczeniem orientacji terenowej, opracowanie skróconego opisu obiektów zabytkowych oraz rozpoznanie ich dziejów.
  - **Opracowanie postulatów konserwatorskich i działań ochronnych** – powyższe działania są podstawą do wskazania postulatów konserwatorskich, opracowania kierunku działań renowacyjnych oraz czynności służących do zabezpieczenia obiektów przed zniszczeniem lub systematyczną degradacją. Działania te mogą uwzględniać wytyczne do zagospodarowania przestrzennego.
  - **Ustalenie strefy ochrony konserwatorskiej** – wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydzielenie obszarów ochronnych, które przylegają

do zabytków indywidualnie wpisanych do rejestru, bez wydzielonego obszaru ochronnego w najbliższym otoczeniu zabytku. Ponadto – wytyczenie strefy związanej z ochroną krajobrazu kulturowego i historycznego jest istotnym działaniem dla zachowania wartości zabytkowych w krajobrazie. Ustalenie stref ochronnych wiąże się z zakazem ich zabudowy, zatem tym bardziej istotny jest dialog środowiskowy. Strefy te powinny stanowić dążenie do zrównoważonego rozwoju, łącząc opiekę nad zabytkami z ochroną środowiska naturalnego.

- **Dodatkowe działania ważne dla społeczeństwa** – Gminny Program Opieki nad Zabytkami ustala działania mające na celu ochronę zabytków, a także szeroko zakrojoną akcję edukacyjną w lokalnym społeczeństwie, prowadzoną podczas odwiedzania obiektu zabytkowego. Są to działania związane z objaśnianiem celu inwentaryzowania i opisywania obiektów gminnego zasobu zabytkowego. Edukacja w formie rozmowy z mieszkańcami na temat posiadanego zabytku oraz ich roli w ochronie krajobrazu kulturowego w lokalnym środowisku jest najlepszą formą upowszechniania idei opieki nad zabytkami w społeczeństwie gminy.

▪ **D. Współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków:**

- Na każdym etapie Gminny Program Opieki nad Zabytkami powinien być konsultowany z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków i opracowywany w kontakcie z innymi instytucjami, które są odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kulturowego lub powiązane z przedmiotowym zagadnieniem.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowi ważne narzędzie, będące podstawą określenia kierunków działań i ustalenia zadań na kolejne cztery lata.

Program stanowi drugą edycję dokumentu w tym zakresie. W trakcie jego opracowania autorka niniejszego „*Gminnego Programu*” odbyła liczne dyskusje z właścicielami zabytków, a podstawie rozmów z użytkownikami dokonała aktualizacji posiadanych wiadomości na temat dziejów zabytków istniejących w „*Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasieczyn*”.

Opracowanie „*Programu*” powinno przynieść korzyści w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, a w konsekwencji dążyć do zwiększenia atrakcyjności zabytków i ich zachowania w krajobrazie. Temu właśnie służy „*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn na lata 2026-2029*” który powstał zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa, zawartymi w „*Poradniku Metodycznym*” oraz informacjami na portalu [www. zabytek.pl](http://www.zabytek.pl).

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

3.1 Akty prawne regulujące ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.

- A. Akty prawne regulujące ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami wydane przez Rząd RP - **USTAWY**
- B. Akty prawne regulujące ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami wydane przez ministra MKiDN - **ROZPORZĄDZENIA**

3.1.1. Ustawy:

1. ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.)
2. ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 ze zm.)
3. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1130 ze zm.)
4. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r., poz. 418 ze zm.)
5. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r., poz. 647)
6. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., 1478 ze zm.)
7. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zm.)
8. ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.)
9. ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 385 ze zm.)
10. ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393 ze zm.)
11. ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 87 ze zm.)
12. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1491 ze zm.)

3.1.2. Rozporządzenia:

1. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 56 ze zm.)
2. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 81 ze zm.)
3. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r., nr 30, poz. 259)
4. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., nr 75, poz. 706)
5. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (tekst jedn. Dz.U.2020.1901 ze zm.)
6. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r., nr 124, poz. 1304)
7. rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153)
8. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r., nr 89, poz. 510)

Wszystkie ustawy i rozporządzenia muszą zgodnie współdziałać w realizacji poniższych zasad:

- *primum „non nocere”*
- maksymalnie poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości
- minimalna, niezbędna ingerencja
- usuwać należy to, co na oryginał działało niszcząco
- czytelność i odróżnialność ingerencji konserwatorskiej od oryginału
- odwracalność metod i materiałów
- Wykonanie wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

3.1.3. Konstytucja RP

Powyższy zbiór przepisów prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzedzają zapisy **Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.**

Wg Ustawy Zasadniczej ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela:

- ❖ „(...) Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju” – art.5
- ❖ „(...) Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju” – art.6, ust.1
- ❖ „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (...)” – art.86.

3.2.Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.)

Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawowym aktem prawnym, który stanowi o przedmiocie, zakresie, formie i sposobach ochrony. Niniejsze zagadnienia regulują art. 3, 4, 5. W uchwale wymienione są zabytki, które podlegają ochronie i opiece, bez względu na ich stan zachowania (art.6.1 i 6.2):

Zgodnie z w/w ustawą przytaczam:

„Art. 6. 1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dn. 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
- 4) Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.”

Niniejsza ustawa określa formy ochrony konserwatorskiej (art.7).

Przytaczając za Rozdziałem 2 „*Formy i sposób ochrony zabytków*” ustawy, są to:

„Art. 7. Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji

o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.”

Ustawa określa obowiązki i zakres działania samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; reguluje to **art. 22, p.4**. Oprócz wymienionych wcześniej zadań, do kompetencji gminy należy:

- „Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy” (**art.22, p.4**)

Ponadto – ustawa określa, jakie zabytki powinny być ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, co reguluje **art. 22, p.5** :

- „W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
  - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
  - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
  - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.”

W świetle ustawy, zgodnie z **art. 18 i 19**, należy włączyć ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w gminie, do następujących dokumentów, wg: Art. 18. 1.2.3)

- „1) analiz i studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, strategii rozwoju gminy, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami” (art.18.1.2.3)

Według ustawodawcy w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić ochronę następujących zabytków, wymienionych w **art. 19.1**:

- „1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

Ponadto - **art.19.1 a.** - zobowiązuje gminę do zawarcia:

„W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków”

Ponadto - **art.19.1 b.-** zobowiązuje gminę do określenia:

„W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych”

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust.1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”. (**art.19**)

Ewidencja zabytków jest podstawą sporządzenia programów opieki nad zabytkami gminy. Reguluje to **art.21**.

Formę i sposób prowadzenia ewidencji zabytków określa **art.22**.

Ponadto, w świetle art.22, ust.7, ewidencja zabytków gminy może zawierać:

„1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku;

2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną;

3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.” (**art. 22, ust.7**).

Istotnym zagadnieniem jest określenie zasad finansowania prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny określony w ust.1 posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki (**art.71, ust.2**).
Poniżej przytaczam artykuł:

Art. 71. 1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

3.3.Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jest. Dz. U. z 2025 r., poz. 1153 ze zm.) określa zadania gminy i ich zakres. (Rozdział 2 Zakres działania i zadania gminy). Podstawowym zadaniem własnym gminy jest: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty” (Art.9.4), m.in.: w zakresie kultury, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Powyższy zakres w/w zadań wspólnoty w zakresie opieki nad zabytkami reguluje Art.7.1, obejmując w tym zakresie zagadnienia wg wskazanego wyboru:

- „1) ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- 2) gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- 3) wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- (...)
- 8) edukacji publicznej;
- 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 10) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;
- (...)
- 12) zieleni gminnej i zadrzewień;
- 13) cmentarzy gminnych;
- (...)
- 15) utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- (...)
- 18) promocji gminy;
- 20) współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.” (Art.7.1)

3.4.Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej

W/w ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 87 ze zm.) reguluje sprawy szeroko rozumianej działalności kultury w samorządzie terytorialnym.

Ustawa z 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 87) to prawo regulujące tworzenie, upowszechnianie i ochronę kultury w Polsce, definiujące mecenat państwa i samorządów nad kulturą oraz zasady funkcjonowania instytucji kultury takich jak muzea, teatry czy ośrodki kultury.

Kluczowymi założeniami ustawy są następujące zagadnienia:

1. Określenie definicji działalności kulturalnej, która polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury.(art.1, ust.1)
2. Ustalenie zadań, nad którymi sprawowany jest Mecenat państwa, a które należą do zadań własnych samorządów. Należy przyjąć zasadę, że Państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną, poprzez wspieranie twórczości, edukacji kulturalnej, inicjatyw kulturalnych, a także opieki nad zabytkami i dziedzictwem narodowym.
3. Jednostki samorządu terytorialnego również sprawują mecenat w zakresie upowszechniania kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez działalność samorządowych instytucji kultury. Samorządowe instytucje kultury są tworzone przez samorządy terytorialne i mają statutowy cel niegospodarczy i niezarobkowy.
4. Określenie zasad tworzenia i działania instytucji kultury, takich jak biblioteki, muzea, domy kultury, opery, teatry, filharmonie, orkiestry, kina, ogniska muzyczne, galerie sztuki, ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury (art.2)
5. Regulacje dotyczące finansowania działalności kulturalnej, w tym mecenatu państwa i samorządów.
6. Zasady tworzenia statutów instytucji kultury, które określają ich organizację, cele, zadania i źródła finansowania. Organizator zapewnia instytucji kultury środki niezbędne do prowadzenia działalności kulturalnej oraz utworzenia obiektu, w którym ta działalność jest prowadzona. (art.12)

3.5.Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r., poz. 418 ze zm.)

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane jest kluczowym aktem prawnym w Polsce, który reguluje działalność w zakresie projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki

obiektów budowlanych. Określa także zasady działania organów administracji publicznej w powyższych zakresach spraw. Ostatni jednolity tekst ustawy ogłoszono w Dzienniku Ustaw w 2025 roku (poz. 418).

Przepisy ustawy są tak skonstruowane, że nie naruszają innych przepisów, między innymi ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, m.in.:

- ✓ w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków
- ✓ obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Z tego tytułu jest to ważny dokument dla ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (teks. jedn. Dz. U. z 2025 r., poz. 647)

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska – to bardzo istotna w życiu społecznym gałąź prawa obejmująca zagadnienia ochrony środowiska, w tym zabytkowej zieleni komponowanej. Oprócz regulacji krajowych w jej skład wchodzi również traktaty międzynarodowe.

Prawo ochrony środowiska to akt prawny całościowo regulujący kwestie związane z ochroną środowiska w Polsce. Określa kompleksowe zasady ochrony zasobów naturalnych, warunki korzystania ze środowiska oraz odpowiedzialność za bezprawne naruszenie zasobu zieleni zabytkowej lub pogarszanie jego stanu.

W odniesieniu do komponowanej zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną, w/w Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków i prowadzenia prac na podstawie decyzji organu konserwatorskiego tj.: jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu elementów drzewostanu, a także krzewów z nieruchomości zabytkowej. Istotne znaczenie ma honorowanie decyzji o pielęgnacji zieleni lub jej usunięciu w części będącej parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni, która jest prawnie chroniona poprzez wpis do rejestru.

3.7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., 1478 ze zm.)

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2004 r. nr 92, poz. 880) to podstawowy akt prawny w Polsce, który reguluje kwestie związane z ochroną przyrody.

Cele ustawy, oprócz tych związanych bezpośrednio z zasadami ochronnymi siedlisk przyrodniczych i edukacji kształcącej właściwe postawy wobec przyrody, znajdują się zapisy, które dotyczą ochrony walorów krajobrazowych, w tym także na terenie objętym wpisem obszarowym do rejestru zabytków. Przepisy ustawy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

3.8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1145 ze zm.)

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami jest kluczowym aktem w polskim prawodawstwie, który reguluje szeroki zakres zagadnień związanych z obrotem, zarządzaniem i wykorzystaniem nieruchomości. Określone są tu zasady postępowania zarówno z nieruchomościami państwowymi i samorządowymi, jak i prywatnymi, tym samym mając wpływ na rynki gruntów, mieszkań i komercyjnych obiektów budowlanych.

W/w Ustawa jest istotnym uregulowaniem prawnym dla zasobów zabytkowych, zarówno indywidualnych obiektów, jak i zespołów zabytków, gdyż reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności skarbu Państwa, bądź samorządu terytorialnego. Ustawa, pomimo że uchwalona w 1997 roku, podlega stałej nowelizacji z tytułu konieczności jej dostosowania do społecznej i gospodarczej rzeczywistości, która podlega licznym zmianom w otaczającej nas rzeczywistości. Ostatni jednolity tekst ustawy został ogłoszony w 2024 roku, zaś znajomość jej aktualnego brzmienia jest konieczna dla wszystkich uczestników rynku nieruchomości, w tym dla właścicieli oraz użytkowników zabytków i zespołów zabytkowych.

3.9. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.)

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach to podstawowy akt prawny w Polsce, który kompleksowo reguluje kwestie związane z archiwami i narodowym zasobem archiwalnym. Określa m.in. zasady postępowania z dokumentacją oraz podział i organizację zasobu archiwalnego. Ustawa całościowo reguluje prawo archiwalne, stanowiąc tym samym fundamentalny akt prawny, który ustala cele działalności archiwów, definiuje podstawowe pojęcia prawa archiwalnego i ustala zasady dostępu do materiałów archiwalnych. Ponadto- zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn.

Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.) wprowadzają dodatkową regulację w/s materiałów archiwalnych na podstawie art.2 pkt.2, art.14 a ust.2, oraz rozdziału 2 a w/w ustawy.

Ustawa jest podstawą prawną funkcjonowania polskiej sieci archiwalnej, która składa się z 33 Archiwów Państwowych: 3 centralnych i 30 regionalnych. Zasoby archiwalne w Polsce dzielą się na dwa typy zbiorów gromadzenia. Pierwszym z nich, a zarazem podstawowym zbiorem dokumentów jest *Państwowy zasób archiwalny* utworzony z materiałów państwowych jednostek organizacyjnych. Drugim – jest *Niepaństwowy zasób archiwalny*, do którego należą materiały archiwalne nie będące własnością państwowych podmiotów. Zasób ten, utworzony m.in.: z dokumentów partii politycznych, materiałów dotyczących kościołów i ośrodków wyznaniowych, organizacji społecznych, może być ewidencjonowany lub pozostawać jako nieewidencjonowany zbiór utworzony z materiałów osób fizycznych.

Ustawa z 1983 roku była wielokrotnie nowelizowana, dostosowując się do zmieniających się realiów społecznych i postępu technologicznego. M.in.: nowelizacje zmian dotyczą zarządzania dokumentacją elektroniczną oraz kwestiami związanymi z cyfryzacją. Tym samym ustawa na bieżąco normuje zasady postępowania z materiałami archiwalnymi, tym samym będąc ściśle powiązana z historią zabytków i dziejami ich przekształcania.

3.10. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 385 ze zm.)

Według stanu prawnego na dzień 15 lutego 2022 roku, jednolity tekst ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach został ogłoszony w Dzienniku Ustaw pod pozycją 38 i jest to tekst obowiązujący. Ustawa określa podstawowe ramy działalności oraz zasady funkcjonowania polskich muzeów, które z założenia zajmują się ochroną dóbr kultury. Ideą tej ochrony jest sukcesywna realizacja priorytetowych celów, które założono u podstaw ich tworzenia tj. przy powołaniu instytucji muzealnych; są to:

1. Gromadzenie zbiorów wg założonego programu tworzenia zbioru muzealiów,
2. Opracowanie zbiorów i ich zabezpieczenie,
3. Edukacja oraz upowszechnianie wiedzy na temat zgromadzonego zasobu zabytków ruchomych stanowiących muzealia. W ramach pracy muzeów mieści się stałe informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej oraz estetycznej, a także umożliwianie kontaktu ze zbiorami w innych placówkach muzealnych.

Zasadą gromadzenia zbiorów w muzeach jest dostosowanie się do przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2024

r., poz. 1292 ze zm.), wg której do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów, będących już w inwentarzu muzeum; mówią to przepisy: art.11, art.13, pkt.4, ust.2, art.14 a.

3.11. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393 ze zm.)

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach to podstawowy akt prawny precyzujący ideę funkcjonowania bibliotek, których zbiory stanowią dobro narodowe i służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Rolą bibliotek jest systematyczna organizacja gromadzenia zasobów bibliotecznych i zapewnianie stałego dostępu do dorobku nauki oraz kultury polskiej, ze zwróceniem uwagi także na upowszechnianie publikacji będących światowym wkładem do literatury i nauki w ogóle. Ustawa o bibliotekach jest podstawowym aktem prawnym w tym względzie, który kompleksowo reguluje funkcjonowanie bibliotek w Polsce, zapewniając ich ciągłość działania i realizację misji publicznej w w/w zakresie. Ostatni jednolity tekst ustawy ogłoszono w Dzienniku Ustaw z 2022 r., poz. 2393.

Zasadą w gromadzeniu zabytków ruchomych w polskich bibliotekach jest konieczność dostosowania się do przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 1292 ze zm.), którym do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów, które są już objęte wpisem do inwentarza muzeum; mówią o tym przepisy: art.11, art.13, pkt.4 ust.3), art. 14, pkt. 9,10, art.14 aa, pkt 3, art. 14b, pkt. 4 ust.3).

3.12. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn. Dz. U. 2024 r., poz. 1491 ze zm.)

Powyższa Ustawa reguluje zasady dotyczące działalności pożytku publicznego, statusu organizacji pożytku publicznego (OPP), nadzoru nad nimi oraz zasady wolontariatu. Niniejsza ustawa definiuje, które z podmiotów mogą być uznawane są za organizacje pozarządowe. Ponadto - ustawa określa, które stowarzyszenia i fundacje nie kierują się jedynie działaniami zorientowanymi na osiągnięcie zysku. Tym samym ustawa ustala warunki jakie muszą spełnić, aby móc prowadzić działalność pożytku publicznego i uzyskać status OPP (Organizacji Pożytku Publicznego). Dodatkowe zmiany w 2024 roku wprowadzono nowelizacje. Jedną z nich była ustawa zmieniająca ustawę o pożytku publicznym i o wolontariacie oraz ustawę o kołach gospodyń wiejskich.

3.13. ROZPORZĄDZENIA- omówienie:

3.13.1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 56 ze zm.)

Rozporządzenie dotyczy szczegółowych zasad prowadzenia dokumentacji związanej z ochroną zabytków. Do jego głównych postanowień należy określenie:

- sposób i tryb prowadzenia rejestru zabytków;
- sposób prowadzenia krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków;
- sposób prowadzenia krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem

Prowadzenie ewidencji zabytków

Rozporządzenie opisuje kto i jak powinien prowadzić ewidencje na różnych szczeblach administracji:

- Krajowa ewidencja zabytków - prowadzona przez Generalnego Konserwatora Zabytków.
- Wojewódzka ewidencja zabytków - prowadzona przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Gminna ewidencja zabytków - tworzona na podstawie wojewódzkiej ewidencji oraz kart adresowych zabytków ruchomych i nieruchomych, prowadzona jest przez gminne organa samorządu terytorialnego

W/w rozporządzenie z 2011 roku podlegało nowelizacjom, co wpłynęło na jego zmianę treści.

3.13.2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 81 ze zm.)

Tekst w/w rozporządzenia reguluje szczegółowe warunki i tryb uzyskiwania pozwoleń na prowadzenie wszelkiego rodzaju prac, badań i robót związanych z zabytkami. Dotyczy ono:

- prac konserwatorskich, restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru.
- robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytkach wpisanych do rejestru.
- badań archeologicznych i poszukiwań zabytków

3.13.3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r., nr 30, poz. 259)

Niniejsze rozporządzenie zostało wydane na podstawie art.12 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, regulując w ten sposób wzór znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. W ten sposób zdefiniowano kształt znaku, jego wygląd i wymiary tablicy z napisem "Zabytek chroniony prawem", znanej również jako znak *Błękitnej Tarczy*. Ponadto – rozporządzenie definiuje tryb umieszczania w/w znaku. Zgodnie z określoną procedurą, w oparciu o stosowne przepisy, starosta po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może wydać decyzję o umieszczeniu w/w znaku, będącego identyfikatorem na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru. Decyzja taka jest procedowana na wniosek właściciela czyli osoby legitymującej się tytułem prawnym do wskazanego obiektu zabytkowego¹.

3.13.4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., nr 75, poz. 706)

W w/w rozporządzeniu określono sieć wojewódzkich urzędów ochrony zabytków w Polsce i ich oddziały terenowe jako delegatury. Zdefiniowano także zadania wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków, przydzielając stosowne stanowiska do załatwienia spraw związanych z ochroną zabytków:

- 1) inspekcji zabytków nieruchomych;
- 2) inspekcji zabytków ruchomych;
- 3) inspekcji zabytków archeologicznych;
- 4) rejestru zabytków i dokumentacji zabytków;
- 5) ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- 6) budżetu i finansów.

Podstawą prawną niniejszej regulacji jest art. 92 ust. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

3.13.5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami (tekst jedn. Dz.U.2020.1901 ze zm.)

---

¹ Wg dr hab. Katarzyny Żalasińskiej - działanie takie nie wymaga zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. [w:] K.Żalasińska, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, Wydawnictwo C.H.BECK, Warszawa 2020, art.12 wraz z komentarzem.

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w zakresie opieki nad zabytkami zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw nr 124, poz. 1302. Dokument ten, choć pierwotnie wydany w 2004 roku, był wielokrotnie zmieniany, a jego ujednolicona wersja pozostaje aktualna

Pierwotne rozporządzenie, które zostało wydane 10 maja 2004 roku i opublikowane w Dzienniku Ustaw nr 124, poz. 1302, uległo licznym zmianom. Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r., wprowadzono nowe regulacje, zmieniając pierwotne rozporządzenie.

Rozporządzenie określa szczegółowe zasady i tryb powoływania, odwoływania oraz działania rzeczoznawców ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, a także ustala wymagania kwalifikacyjne, jakie muszą spełniać kandydaci na rzeczoznawców, aby zapewnić właściwy nadzór merytoryczny i fachowe doradztwo w kwestiach związanych z ochroną i opieką nad zabytkami.

3.13.5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r., nr 124, poz. 1304)

W 2006 roku pierwotne rozporządzenie w w/w sprawie zostało zmodyfikowane, poprzez wydanie nowego rozporządzenia zmieniającego. Rozporządzenie to określa wzór odznaki, jej tryb i zasady nadawania, a także konieczność uzasadnienia osiągnięć osoby wytypowanej do odznaczenia. Odznaka stanowi wyróżnienie dla osób zasłużonych na polu ochrony i opieki nad zabytkami.

3.13.6 Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., nr 212, poz. 2153)

Rozporządzenie w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, określa zasady i procedury mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego Polski w sytuacjach zagrożenia. Ponadto – wprowadza obowiązek pisemnego planowania przedsięwzięć zapobiegawczych uszkodzeniu, zniszczeniu lub grabieży, działań ratowniczych i konserwatorskich, ze wskazaniem metod zabezpieczania oraz ich translokacji na wypadek zagrożenia dla zabytków wpisanych do rejestru.

3.13.7. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r., nr 89, poz. 510)

W/w akt reguluje sprawę wywozu zabytków za granicę, określając przedmioty zabytkowe wymagające pozwolenia na wywóz oraz wskazanie procedur uzyskania takiego pozwolenia.

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

„Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026” został przyjęty Uchwałą Nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. i opublikowany w „Monitorze Polskim”, stanowiącym Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej. Tym samym w § 1. ustanowiono „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026”, który stanowi Załącznik do Uchwały Nr 242 Rady Ministrów.² Powyższe działania są realizacją zapisów w art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.³ Jest to główny dokument strategiczny, który wytycza cele polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokument ten został opracowany z inicjatywy ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Jego podstawowym zadaniem jest wskazanie kierunków i celów administracji rządowej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także określenie środków przeznaczonych na realizację wskazanych celów. Określenie kierunków i celów ma przełożenie dla podległych organów, służb i instytucji, na co dzień zajmujących się zawodowo problematyką ochrony zabytków. W tym względzie określone w w/w dokumencie zasady obowiązują urzędników, konserwatorów i restauratorów w zabytków, urbanistów i architektów, archeologów i badaczy. Natomiast zasady i cele opieki nad zabytkami określono dla właścicieli i użytkowników zabytków.

Ogólnie ujmując, w 9-ciu rozdziałach określono, że celem w/w krajowego programu jest stałe dążenie do efektywnej ochrony i skutecznej opieki nad zabytkami poprzez realizację działań ochronnych, zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, upowszechnianie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, stała edukacja w zakresie ochrony wartości zabytków, cyfryzację oraz podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie możliwości stosowania nowych technologii dla ochrony zabytków.

Przytaczając za Jarosławem Sellinem, jako główne cele krajowego programu uznano: „Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

---

² MONITOR POLSKI. DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, UCHWAŁA NR 242 RADY MINISTRÓW z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026”

³ Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951, 1688 i 1904.

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych przez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu: *zabytek.pl*.
- Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego przez m.in.:
- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.”⁴

Reasumując – nakreślono trzy zasadnicze cele do osiągnięcia:

1. weryfikację wskazanego zasobu zabytków z wskazaniem narzędzi do ochrony zabytków;
2. praca nad wzmocnieniem systemu ochrony zabytków pod kątem organizacyjnym;
3. rola zabytków w edukacji z partycypacją, a także działania ochronne w kontekście zrównoważonego rozwoju.

4.2. Strategia dla kultury do 2050 roku

---

⁴ <https://www.gov.pl/web/kultura/krajowy-program-ochrony-zabytkow-i-opieki-nad-zabytkami-na-lata-2023-2026-przyjety-przez-rade-ministrow> [dostęp dnia 10.10.2025 r.]

„Strategii dla kultury do 2050 roku” zakłada konsekwentne wzmacnianie mechanizmów rozwoju i upowszechniania kultury. Pierwszym krokiem w tym kierunku będzie utworzenie departamentu Analiz i Strategii. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, którego celem jest opieka nad kulturą, dziedzictwem narodowym i zabytkami, zakłada, że ten nowy departament będzie wspierał realizację tej strategii. Dokument wyznaczy długofalowy kierunek rozwoju sektora, w którym jako kluczowe zadania uznano reagowanie na zmieniające się zapotrzebowanie społeczne i technologiczne.

4.3. Strategia działania w obszarze pamięci

Nowo opracowanym dokumentem jest „Strategia działania w obszarze pamięci. Analiza stanu zastanego i mapowanie najważniejszych obszarów”. Jest to dokument przygotowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego we współpracy z Muzeum Historii Polski. Założeniem tego dokumentu jest budowanie spójnej polityki historycznej, realizacja „Strategii dla kultury do roku 2050”, a także dalsza praca nad rozpoczętymi zmianami systemowymi prawa, które zostały przyjęte jako priorytety. Cytując za Martą Cienkowską, ministrem kultury i dziedzictwa narodowego na konferencji prasowej w dn. 21 sierpnia 2025 r. wskazano pięć głównych obszarów, na których skoncentruje się nowa polityka historyczna: Koordynacja działań w obszarze pamięci to m.in.: lepsze wykorzystanie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego, ustalenie priorytetów i ewaluacja działań na podstawie badań.

Przytaczając za MNiDN, są to:

- *Wspieranie wartości i postaw obywatelskich – kształtowanie patriotyzmu opartego na szacunku, włączaniu i prawach człowieka.*
- *Dialog, depolaryzacja, decentralizacja – odejście od narracji narzucanych z góry na rzecz wielogłosowej debaty, wspieranie inicjatyw lokalnych i regionalnych.*
- *Konteksty międzynarodowe – wykorzystanie pamięci w dyplomacji kulturalnej i przeciwdziałanie dezinformacji.*
- *Rozszerzanie pola pamięci – uwzględnienie m.in. pamięci mniejszości, pamięci środowiskowej i historii lokalnych społeczności.*

Przedstawiony plan łączy „troskę o przeszłość z odpowiedzialnością za przyszłość polskiej kultury, a zarazem wzmacnia jej rolę jako fundamentu bezpieczeństwa i wspólnoty”.

[<https://managerkultury.pl/mkidn-poinformowalo-o-priorytetach-i-strategii-dla-kultury/> - dostęp dnia 11.10.2025 r.] Źródło informacji: MKiDN. Domena publiczna.

4.4 Konwencje Międzynarodowe

- jako europejskie uwarunkowania prawne w zakresie ochrony zabytków

Problematyka ochrony zabytków znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach, które współtworzą obowiązujący zbiór przepisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego:

- **Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego- przyjęta w Hadze** w 1954 wraz z I (1954) i II (1999) Protokołem. Polska ratyfikowała Konwencję haską wraz z I Protokołem w 1956 r., na ratyfikację oczekuje II Protokół do Konwencji haskiej. Ochrona dóbr kultury w rozumieniu konwencji objęła w/w opiekę wg. zróżnicowania dwóch poziomów ochrony:
  - a) w czasie pokoju
  - b) w czasie wojnyPaństwa zobowiązały się do organizacji ochrony dóbr kultury już w czasie pokoju, by zapewnić im stosowną ochronę wobec dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego. Do chwili obecnej jest to podstawowy dokument prawny chroniący w/w dobra kultury w obszarze międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych.
- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego** – została uchwalona w Paryżu w 1972 r. zaś ratyfikowana przez Polskę w 1976 r. Jest to konwencja, której celem jest promowanie międzynarodowego porozumienia w celu identyfikacji i ochrony dla przyszłych pokoleń, a także zachowania dziedzictwa kulturowego oraz naturalnego o wyjątkowej, uniwersalnej wartości. Konwencja ustanawia również Listę Światowego Dziedzictwa.
- **Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego Europy**
  - uchwalona w Grenadzie w 1985 r., zaś ratyfikowana przez Polskę w 2012 r. w/w Konwencja została sporządzona pod auspicjami Rady Europy. Zobowiązuje państwa sygnatariuszy do szeroko rozumianej współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa architektonicznego. Przyjęto szeroką definicję dziedzictwa architektonicznego, które obejmuje nie tylko pojedyncze zabytki, ale również zespoły zabudowy, historyczne miasta i wsie oraz ich otoczenie. Jednocześnie na państwa członkowskie obowiązek wdrożenia w swoim prawie krajowym środków chroniących dziedzictwo.

- **Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992** została ratyfikowana przez Polskę w 1996 r. dokument ten -potocznie nazywana Konwencją Maltańską- stanowi międzynarodowy traktat, ukierunkowany na ochronę dziedzictwa archeologicznego, będącego uznanym jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej. Do wyjątkowych ustaleń należy integracja ochrony dziedzictwa archeologicznego wraz z polityką planowania przestrzennego w każdym z państw-sygnatariuszy niniejszej konwencji.
- **Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000** - ratyfikowana przez Polskę w 2004 r. Ten międzynarodowy traktat obrał za cel promocję ochrony krajobrazu, wspólnie z zadaniami zarządzania oraz planowania. Sporządzona pod patronatem Rady Europy konwencja, która w swej istocie przyczynia się do zaakcentowania roli jaką pełni krajobraz w życiu ludzi. Podkreślono także jego znaczenie jako kluczowy element ich tożsamości, w tym kulturowo-przyrodniczej. W działaniach państw-sygnatariuszy niniejszej konwencji trzeba widzieć ogniskowanie szeregu działań legislacyjnych. Ich celem jest osadzenie krajobrazu w polskim prawodawstwie, uwzględniania krajobrazu w planowaniu przestrzennym, a także skutecznej edukacji permanentnej dotyczącej świadomości społeczeństwa w zakresie znaczenia krajobrazu.
- **„Karta Krakowska – Kraków 2000”**
Uchwalony dokument w ramach Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej w Krakowie w 2000 roku pt.: „Karta Krakowska”, powstał z inicjatywy spojrzenia środowiska konserwatorskiego na problemy dziedzictwa kulturowego z punktu widzenia nowych zagrożeń współczesnego świata dla dziedzictwa architektonicznego. Przyjęto tezę, że *„dziedzictwo historyczne może być fundamentem nowoczesnej cywilizacji”*. Aczkolwiek „Karta Krakowska” nie stała się oficjalnym dokumentem ICOMOS-u, jednak jest wszechobecna w naukowym piśmiennictwie, stanowiąc manifestację pryncypiów współczesnej ochrony dziedzictwa kulturowego. W 2011 roku spotkano się ponownie i z perspektywy ostatniego dziesięciolecia potwierdzono słuszność wyboru drogi, której mottem było: *„conservatio” nie może zaistnieć bez „creatio”*.⁵

---

⁵A.Kadłuczka (red.), *Karta Krakowska 2000 dziesięć lat później*, [w:], Seria Architektura - Monografia 400”, Politechnika Krakowska, Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków, Kraków 2011, passim.

W ten sposób określono kierunek działań, które są oczekiwane przez część środowiska konserwatorskiego: artystów konserwatorów, architektów, projektantów specjalizujących się w ochronie zabytków w swojej codziennej praktyce zawodowej. Tym samym specjaliści wskazali drogę, którą uważają za słuszną dla przyszłości zadań z zakresu opieki nad zabytkami i przystosowania zespołów zabytkowych do nowej funkcji we współczesnym świecie. Propozycja ta wzbudziła ożywioną dyskusję i refleksję różnych środowisk w kontekście wystąpienia zjawisk niepożądanych, w efekcie której tzw. „*Karty Krakowskiej 2000*” nie przyjęto do obligatoryjnego stosowania.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Wojewódzki Programu Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025.

Realizując zapisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Samorząd Województwa Podkarpackiego opracowuje co 4 lata program opieki nad zabytkami. Celem programu jest :

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Uchwałą Nr **LVI/972/22** z dnia 28 grudnia 2022 r. Sejmik Województwa Podkarpackiego przyjął *Wojewódzki Programu Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025*. Cel strategiczny kolejnej, czteroletniej edycji, został określony jako **wzmacnianie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości**.

Określono następujące priorytety, wyznaczające kierunki realizacji niniejszego celu:

PRIORYTET I .

Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego.

/kierunki: działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/

PRIORYTET II .

Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

/kierunki: działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/

PRIORYTET III .

Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego.

/kierunki: działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/

Celowi strategicznemu niniejszego programu, jak również wyznaczonym priorytetom, podporządkowane są przyjęte w „Programie” **kierunki działań** oraz **zadania**, które zostały wyszczególnione przy każdym z priorytetów.

Dobór zadań wynika z kompetencji ustawowych samorządu województwa, wynikających z połączenia koncepcji strategicznej z wymogami zawartymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnośnie merytorycznej zawartości programów opieki nad zabytkami. Dla realizacji celów programu wskazuje się kierunki działań, które służą budowaniu wzajemnego współdziałania przy korzystaniu z potencjału organów administracji rządowej, samorządowej oraz struktur pozarządowych i społecznych w tworzeniu warunków dla skutecznego sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami, przy akceptacji i wsparciu społeczności województwa.

Przytoczone wg:

"Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025" [<https://www.podkarpackie.pl/index.php/kultura/wojewodzki-program-opieki-nad-zabytkami/wponz-2022-2025> dostęp dnia 02.10.2025 r.]

VI. OGÓLNY OPIS ZASOBU KULTUROWEGO GMINY KRASICZYN

6.1. Zarys historii obszaru gminy Krasiczyn

a. Teren gminy Krasiczyn

Gmina Krasiczyn charakteryzuje się bardzo atrakcyjnym położeniem na południowy - zachód od Przemyśla, we wschodniej części województwa Podkarpackiego. Znaczna część gminy ulokowana jest na terenie Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego, zaś pozostała na równinach w Kotlinie Sandomierskiej.

Cała gmina charakteryzuje się bardzo zróżnicowaną rzeźbą terenu o wysokich walorach krajobrazowych, dodatkowo podkreślanych przez dobrze zachowany drzewostan leśny. Sołectwa Gminy położone są w dorzeczu Sanu i Wiaru, a także ich potoków, stanowiących dopływy obu tych malowniczych rzek. Wiar jest również dopływem rzeki San. Większość miejscowości Gminy położona jest w prawobrzeżnej części Sanu.

Bliskość położenia względem Przemyśla spowodowała stały związek z administracją przemyską, m.in.: w latach 1975 - 1998 z administracją wojewódzką w Przemyśle, zaś po reformie administracyjnej w 1999 roku – z administracją Starostwa Powiatowego w Przemyśle.

Obecnie Gmina Krasiczyn położona jest w powiecie przemyskim województwa Podkarpackiego. Znajduje się w granicach Archidiecezji Rzymskokatolickiej w Przemyśle oraz Archidiecezji obrządku greckokatolickiego w Przemyśle.

b. Prehistoria

Walory zróżnicowanego krajobrazu i dostępność wody w dorzeczu Sanu i jego dopływów są powodem, że osadnictwo rozwijało się tu już w czasach prehistorycznych. Archeolodzy odnotowali obozowiska już w starszej epoce kamienia (ok. 30 000 lat p.n.e.), a także mezolocie czyli średniej epoce kamienia (7000 – 4500 lat p.n.e). W epoce neolitu (4500-1700 lat p.n.e), gdzie dobre ziemie dla pierwszych rolników zachęcały do osiadłego trybu życia w dorzeczu Sanu i Wiaru, pozostawiono wiele śladów osadnictwa. Epoka brązu, w której podstawowym surowcem był właśnie brąz, pozostawiła nam wiele śladów osadnictwa kultury łużyckiej (1800-700 lat p.n.e.), a także artefaktów kultur archeologicznych tego czasu. Ponadto - rozpowszechnił się ciałopalny obrządek pogrzebowy i aktywne kontakty wymiany handlowej wiodące na południe od Karpat. Epoka żelaza, której charakterystyczną cechą jest żelazo jako podstawowy materiał do wytwarzania narzędzi i broni, pozostawiło wiele archeologicznych śladów na mapie kultur okresów: halszackiego, lateńskiego i wpływów rzymskich. (700 r. p.n.e. – 375 r. n.e.). Są to monety, duże osady prowadzące handel, pamiątki po Celtach

w postaci wydobywania bogactw naturalnych, w tym rud metali i soli. Początek naszej ery pozostawił wiele dowodów gęstego zaludnienia i gospodarowania w okresie tzw. kultury przeworskiej.

Pomiędzy IV a V wiekiem n.e. nastąpiły lata, w których zanikło osadnictwo z powodu najazdów Hunów. W kolejnych wiekach nastąpił napływ ludności słowiańskiej. Przypuszcza się, że plemiona Chorwatów stworzyły ośrodek władzy na terenie Ziemi Przemyskiej. Kres temu położyły najazdy Awarów. Kolejnym etapem zasiedlenia omawianych terenów było rozbudowujące się Państwo Lędzian, a po drugiej stronie Karpat rozwój nowej siły politycznej – państwo wielkomorawskie (IX w. n.e.).

c. Wczesne średniowiecze – rozwój osadnictwa

We wczesnym średniowieczu ścierały się tu wpływy ruskie, czeskie, węgierskie i polskie. Okres pomiędzy końcem X w. a połową XI w. – to czas gdy Przemyśl i jego okolice należały do państwa Polskiego. Kolejne wieki to czas władzy książąt ruskich i przynależności Przemyśla do księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Ostatecznie w 1366 roku księstwo halickie zostało włączone do Polski. W 1433 roku Rus Czerwona została ona jednak podzielona na dwa województwa: ruskie i podolskie, a także pięć jednostek administracyjnych zwanych ziemiami. Ziemia Przemyska pozostawała w granicach województwa ruskiego.

Wiek XIV i XV charakteryzował się prowadzoną akcją osadniczą. Pojawiły się tu także działania przedsiębiorcze związane z warzelnictwem soli. Żupy na terenie Ziemi Przemyskiej zaopatrywały w sól kresowe województwa, w tym ruskie. Kres tej przedsiębiorczości położyli Austriacy, likwidując konkurencję dla zabezpieczenia własnego monopolu solnego.

Akcja osadnicza na terenie dzisiejszej gminy Krasiczyn przyniosła zakładanie wsi na prawie ruskim lub wołoskim. Stanowiły one własność prywatną. Wiek XV przyniósł wiele wsi: Cisowa, Chołowice, Krzeczkowa, Mielnów, Tarnawce, Rokszyce, Krasice, Olszany, Brylińce i Prałkowce. Większość tych wsi zasiedlona była społecznością rusińską, zatem każda z w/w wsi posiadała cerkiew na swoim obszarze.

Istniejąca już w poł. XIV wieku wieś Śliwnica dała początek dwom ważnym miejscowościom w następnych stuleciach: Krasiczynowi i Zalesiu.

Interesujące zmiany zachodziły w administracji kościelnej na terenie Ziemi przemyskiej. U progu powstania Państwa Polskiego w 966 roku, Ziemie polskie miały jednolitą organizację administracji kościelnej z metropolią w Gnieźnie w 1000 roku. Cerkiew prawosławna, która istniała w ramach funkcjonującego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego, w II połowie XII wieku wypracowała podział na dwa biskupstwa prawosławne w Haliczu i Przemyślu. W 1367

roku powołano do funkcjonowania metropolię kościoła łacińskiego w Haliczu, zaś w 1412 roku – we Lwowie. Przemyśl odegrał niemałą rolę w administracji kościelnej i tworzeniu parafii wraz z ich filiami, otrzymując status sufraganii – diecezji.

d. Czasy nowożytnie – wieloraki koloryt rozwoju i przemian

W początkach czasów nowożytnych pojawili się Krasiccy jako nowy ród na Pogórzu Przemyskim. Ich potomkowie dali początek rezydencji i miastu w Krasieczynie, która z czasem stała się magnacką. Jej rozbudowa poszła w kierunku obronności i utworzenia niepełnego układu sprzężonego, lokując na jednej osi kompozycyjnej miasto i zamek. Natomiast w 1 poł. XVII wieku z części majątku w Śliwnicy utworzono Zalesie.

Z tytułu szlacheckich zajazdów i wewnętrznych waśni zbrojnie roztrząsanych, architektura obronna silnie rozrastała się czego przykładem są ślady po fortyfikacjach w Kalwarii Paclawskiej. Wznoszono także zamki szlacheckie z fortyfikacjami, m.in.: Drohojowskich w Rybotyczach. Oprócz rodzimych wojen sytuację znacząco pogarszały najazdy tatarskie, które pustoszyły Ziemię przemyską. Czasy nowożytnie to czas rozwoju reformacji. Do prądów innowierczych przystąpiło wiele znanych i majątnych rodów Pogorza Przemyskiego, w tym Drohojowscy. Nasiliły się także tendencje do zawarcia unii pomiędzy Cerkwią prawosławną a Kościołem łacińskim w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Działania te zamknęły XVI wiek zawarciem Unii Brzeskiej w 1596 roku. W Przemyśle powstała diecezja unicka, a tym samym rozpoczął się sukcesywny proces przechodzenia cerkwi prawosławnych na wyznanie greckokatolickie i budowa unickich cerkwi od podstaw na nowym gruncie lub wznoszenie cerkwi unickich na miejscu starszych, prawosławnych.

Ruch kontrreformacji przywrócił dawny porządek i rozpoczął się proces powracania kościołów z rąk protestantów do rzymskokatolickiego kleru.

Spustoszenie kraju najazdami szwedzkimi i ogólne zubożenie wielkich rodów za rządów saskich spowodowało, że rozpoczął się postępujący proces rozdrobnienia przez wyprzedawanie majątków. W ich wyniku wsie przechodziły w ręce drobnej szlachty, czyniąc stagnację, brak rozwoju i wyzysk włościan. Natomiast pozytywnym objawem było powstawanie hut szkła.

Najmniej łaskawy był koniec XVIII wieku, a w ślad z nadejściem 1772 roku utraciliśmy niepodległość, a dwa kolejne rozbiory (1793, 1795) tylko pogłębiały ten proces. Stałą praktyką zaborców było zlikwidowanie dawnych królewskich dóbr na konto zasilania austriackich dóbr kameralnych i sekularyzacja dóbr klasztornych wraz z ich nowym zagospodarowaniem. Majątki ziemskie ulegały pomniejszaniu, a z tego tytułu rozproszeniu i sprzedaży, a w ślad za

tym szły zmiany właścicieli; m.in.: zamek w Krasiczynie przeszedł w ręce Sapiechów. *De facto* koniec XVIII wieku przyniósł schyłek Rzeczypospolitej i upadek wielu majątków ziemskich.

e. Dziewiętnasty wiek – bunty, niepokoje i zmiany

Nowe uwarunkowania przyniósł XIX wiek, który z jednej strony przyniósł zrywy powstańcze na polskich ziemiach i konsekwencje z tym związane, a z drugiej – zmiany w stosunkach międzynarodowych, które odbiły się budową fortyfikacji Twierdzy Przemyśl oraz rozbudową kolei na terenie Galicji. Wszystko to działo się na tle nowych zmian w administracji. Okres porozbiorowy przyniósł podział polskich ziem na cyrkule, w wyniku czego znaleźliśmy się w cyrkule samborskim. W 1867 roku siedziba starostwa powiatowego została zorganizowana w Przemyśle. Administracja kościoła rzymskokatolickiego zarówno przed rozbiorem jak i po ich przeprowadzeniu była podobna; funkcjonujący podział na dwie metropolie: gnieźnieńską i lwowską nadal funkcjonował, a metropolii lwowskiej podlegała diecezja przemyska. Niewiele zmian wprowadzono do organizacji kościoła greckokatolickiego, z tym, że w 1802 roku Austriacy utworzyli metropolię unicką we Lwowie. W obszarze gminy Krasiczyn dominowało zarówno budownictwo kościoła łacińskiego, jak i greckokatolickie budownictwo cerkiewne.

Pierwszym zrywem powstańczym był udział szlachty z Ziemi przemyskiej w Powstaniu listopadowym w 1831 roku i jego konsekwencje. Kolejne, planowane w 1846 roku zostało zaprzepaszczone u podstaw jego organizacji poprzez bunt chłopski i rabację galicyjską. Przyniosło to krwawe wystąpienia chłopów przeciwko panom, rozboje i grabieże na Pogórzu, których zaprzestano dopiero po interwencjach wojskowych, przywracających dawny porządek.

Kolejnym poruszeniem w chłopskim stanie była Wiosna Ludów, która przynosiła powszechną odmowę pańszczyzny, w wyniku czego szlachta galicyjska wystąpiła do cesarza z petycją o zniesienie pańszczyzny, w obawie o swój los i własnych majątków. Cesarz zniósł pańszczyznę patentem w dniu 17 kwietnia 1848 roku, co miało wielkie znaczenie dla chłopów i konsekwencje dla dworów, w tym utrzymania funkcjonowania folwarków.

Nowym aspektem płynącym z Europy było budzenie się świadomości narodowej w społeczeństwie, w tych w warstwach chłopskich. Rozwój nastrojów narodowościowych wśród społeczności ukraińskiej zaowocował organizacją działalności Stowarzyszenia „Proświty” ukierunkowanej na tworzenie wiejskich czytelni, bibliotek, wydawnictwa materiałów dla edukacji w języku ukraińskim i nauczania, w tym rolników. Każda większa wieś miała rozwiniętą działalność edukacyjną skierowaną do grup społeczeństwa ukraińskiego w każdym wieku, zwłaszcza w ostatniej ćw. XIX wieku. Wiek XX-ty zainaugurował

w pierwszym dziesięcioleciu organizację spółdzielczości jako ukraińskiego ruchu spółdzielczego będącego wsparciem dla rolnictwa i jego rozwoju.

f. Wiek XX - Twierdza Przemyśl, wybuch Wielkiej Wojny

Zmiany w europejskich nastrojach między mocarstwami miały poważne konsekwencje, w tym obszary dzisiejszych gmin Ziemi Przemyskiej, gdzie zbudowano fortyfikacje Twierdzy Przemyśl. W latach 1853-1856 rozpoczęto budowę fortyfikacji, które szybko okazały się przestarzałe. Zła kondycja polityczna wśród zaborców spowodowała, że już w 1878 roku podjęto działania z ufortyfikowaniem Przemyśla i okolic, gdzie rozpoczęto budowę potężnej, nowoczesnej twierdzy pierścieniowej. Był to wielki okres rozwoju miasta Przemyśla, tzw. „boom budowlany”, modernizacja i rozbudowa dworca kolejowego oraz linii kolejowej, rozwój gospodarczy spowodowany przebywaniem w mieście na stałe garnizony w liczbie 25 tys. ludzi. Liczba ta była zwiększana o 100 tys. żołnierzy w razie zagrożenia.

W skład Twierdzy Przemyśl wchodziło kilkadziesiąt fortów o różnych funkcjach i gabarytach, rozlokowanych na terenie Ziemi przemyskiej. Budowa fortyfikacji trwała aż do wybuchu I wojny światowej, z przerwami, które wykorzystywano na inne prace. M.in.: wycięto ok. 1000 ha lasów oraz spalono do gołej ziemi 21 wsi i 23 przysiółków jako działania oczyszczające przedpole Twierdzy Przemyśl. W ten sposób w 1914 roku zniszczono zabudowę Rokszyc i Olszan. Ostatecznie wobec głodu, upadku ducha po niepowodzeniach w trzecim oblężeniu, Przemyśl skapitulował w dniu 22 marca 1915 roku. Twierdza została wysadzona, zaczęto też wycofywanie wojska.

Jesienią, w 1918 roku, monarchia Habsburgów uległa rozkładowi, wówczas niektóre narody wchodzące w jej skład rozpoczęły realizować dążenia do własnych niepodległych państwowości. Na naszym terenie społeczność ukraińska zdecydowanie dążyła do wywalczenia niepodległego państwa ukraińskiego, tym samym doprowadzając do wewnętrznej niezgody z polskim społeczeństwem.

Różnica interesów pomiędzy Polakami a Ukraińcami doprowadziła do istnienia wielopokoleniowego, długotrwałego konfliktu między dwoma narodowościami. Podsycalo to nastroje nacjonalistyczne w lokalnych społecznościach Ziemi przemyskiej, a w konsekwencji doprowadziło do zjednoczenia ugrupowań nacjonalistycznych podczas kongresu w Wiedniu w 1929 roku i utworzenia Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), której głównym celem była walka zbrojna w intencji utworzenia niepodległej Ukrainy.

g. II wojna światowa i tragiczne pokłosie lat powojennych

Wybuch II wojny światowej w dniu 01.09.1939 roku zapoczątkował ciężkie lata i mocno doświadczył mieszkańców Pogórza Przemyskiego. Na podstawie zawartego paktu Ribbentrop-Mołotow już 28. 09.1939 roku ustanowiono granicę na Sanie, a tym samym prawobrzeżna część obszaru obecnej Gminy Krasieczyn znalazła się pod władzą sowiecką. Rozpoczęto budowę obwarowań, które w dziejach II wojny światowej zapisały się jako „Linia Mołotowa”. Nazwę tej linii umocnień nadali Niemcy, zaś w radzieckiej nomenklaturze nosiła nazwę: „Umocnienia na nowej granicy zachodniej”, powstałej po zajęciu wschodnich terenów II Rzeczypospolitej przez Armię Czerwoną.

Choć „Linia Mołotowa” nie została ukończona, to i tak należał do jednych z najdłuższych systemów obronnych w Europie. Przed rozpoczęciem budowy schronów i umocnień, wysiedlano miejscową ludność z prawobrzeżnego terenu dzisiejszej Gminy Krasieczyn. Po włączeniu sowieckiej części do obwodu drohobyckiego Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, wdrożono natychmiastowe zmiany: upaństwowiono handel, znacjonalizowano przemysł, a majątki ziemskie zagrabiono i rozparcelowano między chłopów. Cała strefa przygraniczna została wysiedlona, zamki na terenie Pogórza, m.in. Krasieczyn – przeznaczono na koszary wojsk Pogranicza. Dnia 22.06.1941 roku wojska niemieckie podjęły inwazję na Związek Sowiecki, zakładano przejściowe obozy m.in. dla jeńców sowieckich i dla ludności z terenów wschodnich. Ponadto- każda z walczących stron rozwijała partyzantkę.

W dniu 14.10.1942 roku zawiązano Ukraińską Powstańczą Armię (UPA), a wiosną 1943 roku jej szeregi zasilili członkowie ukraińskiej policji, pozostający w służbie niemieckiej. Zaostrzył się konflikt polsko-ukraiński.

Na terenie Pogranicza okupacja niemiecka zakończyła się na przełomie lipca i sierpnia 1944 r. Nastąpiła wielka fala przesiedleń ludności, a wsie na omawianym terenie zostały spalone: w Cisowej, Korytnikach, Krzeczkowej, Nahurczanach, Olszanach, Tarnawcach i Zalesiu.

W marcu 1946 roku zostały zlikwidowane struktury cerkwi greckokatolickiej przez władze radzieckie, a podobne decyzje podjęto po stronie polskiej.

W latach 1946-47 przeprowadzono Akcję „Wisła” w wyniku czego część ludności przesiedlono za wschodnią granicę lub na Ziemię Zachodnią lub Północnej Polski.

W wyniku kilkukrotnych korekt granic – część ludności powróciła na swój teren. Bilans strat był tragiczny.

6.2. Sołectwa i ich dziedzictwo kulturowe

Obszar Gminy Krasieczyn tworzy 15 sołectw: Brylińce, Chołowice, Cisowa, Dybawka, Korytniki, Krasice, Krasieczyn, Krzeczkowa, Mielnów, Olszany, Prątkowce, Roksyce, Śliwnica, Tarnawce, Zalesie.

a. Brylińce

Wieś położona nad Brylińskim Potokiem będącym dopływem Olszanki, u podnóża góry Kopystańki. Zabudowa wsi, głównie rozproszona, malowniczo rozłożona jest pomiędzy wzgórzami. Zabudowania wiejskie złożone są ze starej, drewnianej, tradycyjnej zabudowy oraz nowo wzniesionych budowli murowanych.

Została założona na prawie wołoskim w 2 poł. XV wieku. Dokument taki potwierdził Zygmunt I Stary w 1508 roku. Pod koniec XVI wieku była odnotowana jako wołoska wieś wchodząca w skład królewszczyzn starostwa przemyskiego. W 1672 roku wieś została spustoszona przez najazd Tatarów. Po odbudowie należała kolejno do: Ignacego hr. Cetnera, rodziny Czartoryskich, Księcia Hieronima Lubomirskiego. W okresie II RP wieś znajdowała się w powiecie przemyskim w województwie lwowskim. Obecnie w skład wsi wchodzi: Dolny Młyn, Górny Młyn, Tartak, Wygoda i Garb.

Dominantę widokową w krajobrazie stanowi murowana dawna filialna cerkiew pw. Wasyła Wielkiego, wzniesiona na wzgórzu, na miejscu starszej, także murowanej cerkwi, zniszczonej podczas I wojny światowej. Cerkiew była filialną dla parafii w Cisowej. Obecnie jest to filialny Kościół rzymskokatolicki pw. Najświętszej Marii Panny, parafii w Olszanach. Zespół cerkiewny uzupełnia niewysoka dzwonnica, wchodząca w skład Gminnej Ewidencji zabytków. Cerkiew jest cennym zabytkiem wpisanym indywidualnie do rejestru zabytków pod numerem rej. A-1332 z 19.06.2015 r. Cerkiew zaprojektował ukraiński architekt Jewhen Nahirnyj (1885-1951), syn znanego i cenionego architekta Wasyła Nahirnego (1848-1921), będącego twórcą ukraińskiego stylu narodowego architektury cerkiewnej. Projekt cerkwi w Brylińcach powstał w 1928 roku, a w 1929 świątynia została wzniesiona w stylu neoukraińskim.

W bezpośrednim otoczeniu cerkwi znajduje się dawny przycerkiewny cmentarz z 1 poł. XX wieku, do którego przylega część współczesna cmentarza rzymskokatolickiego. Za cmentarnym ogrodzeniem znajduje się odtworzona nekropolia z I wojny światowej. Oba cmentarze znajdują się w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Zasoby dziedzictwa Kulturowego tworzą także dwie murowane kapliczki z XIX wieku, z których jedna znajduje się przy drodze do Koniuszy, a druga- przy drodze do Ropczyc. Z I.30 XX wieku pochodzi Krzyż ustawiony przy Domu Ludowym wzniesionym w pocz. XX wieku,

przy rozstajach dróg. Dom Ludowy wchodzi w skład Gminnej Ewidencji zabytków, zaś Krzyż rzymskokatolicki jest odnotowany w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Mimo burzliwych dziejów, zachowało się 9 domów w konstrukcji drewnianej, przy czym 8 z nich pochodzi z dwudziestolecia międzywojennego XX wieku, a jeden jest wcześniejszy, zbudowano go w 2 poł. XIX wieku. Wszystkie stanowią zasoby Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

b. Chołowice

Wieś w Chołowicach położona nad Sanem, przy drodze na zachód od Krasiczyna. Wzmiankowana już w 1436 roku jako własność Michała z Chołowic. W XV wieku weszła w skład królewskiej ziemy i należała do starostwa przemyskiego. Wraz z Kraczkową stanowiła starostwo niegrodowe w Cisowej. W II poł. XVII wieku była dzierzawiona kolejno przez Łozińskich, wojewodę ruskiego Stefana Czarnieckiego, Krzysztofa Drohojowskiego. Była to wieś bogata, należała do żupy solnej przemyskiej, posiadała karczmę i dwa młyny. Był tu także drewniany dwór, który znany jest tylko z opisu. W czasie zaborów wieś weszła do zasobu austriackich dóbr kameralnych, jako dawna królewskiej ziemy, po czym przeszła w prywatne ręce. We wsi znajduje się okresie dwudziestolecia międzywojennego, wieś należała do Jana Chwapiła, właściciela pobliskiego Mielnowa.

Dziedzictwo kulturowe wsi przedstawia się obecnie dość skromnie. W 1857 roku istniała tu greckokatolicka cerkiew pw. Cudu Św. Michała Archanioła, którą rozbudowano w 1935 roku. Podczas II wojny światowej została spalona cała zabudowa wsi wraz z cerkwią (1941 r.). Z inicjatywy mieszkańców została odbudowana w latach 1993-1996, pełniąc obecnie funkcję kościoła filialnego pw. św. Marcina. Z dawnego zespołu cerkiewnego pozostała Dzwonnica bramna wzniesiona w 1935 roku. Z zachowanych pochówków znajdujących się na terenie przycerkiewnego cmentarza z koń. XIX wieku, utworzone zostało lapidarium, zachowując fragmenty nagrobków, krzyże nagrobne i inne artefakty, które przetrwały. Stała w ten sposób konserwatorska kompozycja uzupełniająca wiedzę o miejscu, które wpisane jest do rejestru zabytków jako Zespół b. cerkwi greckokatolickiej pw. Cudu Św. Michała Archanioła, ob. Kościół rzym.-kat. filialny p.w. Ducha Świętego - pod numerem A-1232 z dnia. 06.06.1992 r. (d. A – 494). Wpisem objęto także relikty dawnego cmentarza greckokatolickiego i Bramę-dzwonnicę.

Obecna zabudowa wsi powstała wzdłuż drogi, niejako nawiązując do dawnej łańcuchówki, z której zachował się jeden dom powstały po I wojnie światowej (ok. 1920 r.), obecnie wpisany do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

c. Cisowa

Wieś położona w dolinie, na południe od drogi krajowej do Sanoka; prowadzi do niej szosa. Nie ma dokładnej daty powstania wsi, jednakże wymienia się że prawdopodobnie powstała jeszcze w XV wieku, jako wieś założona naprawie wołoskim. Inni badacze przypuszczają, że lokowanie wsi nastąpiło w 1528 roku jako wieś szlachecka. Niemniej jednak chodziła w skład królewskich starostwa przemyskiego. Z tego tytułu w okresie przedrozbiorowym weszła w skład austriackich dóbr kameralnych, a następnie za sprawą licytacji wieś przeszła w ręce Ignacego hr. Cetnera. Następni właścicielami byli w kolejności: Józef Lewicki (l.20.XIX w.), Konstanty Siemiński (l.60.XIX w.), Paweł Tyszkowski (k. XIX w.). W 1920 roku P. Tyszkowski przekazał majątek w Cisowej i część klucza rybotyckiego dla Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Stan ten trwał do II wojny światowej.

Ukraińska społeczność Cisowej oddana była obrządkowi wschodniemu. Już w 1510 roku była wzmiankowana cerkiew, zapewne drewniana, prawosławna. W XVII wieku wzniesiono tu drewnianą cerkiew wyznania greckokatolickiego, która była cerkwią parafialną. Dopiero w 1889 roku na wyniesieniu terenu, na skraju lasu ze stromą skarpą, wzniesiono murowaną cerkiew pw. św. Mikołaja. Po wysiedleniach – nieużytkowana, a następnie zamieniona na magazyn, który użytkowano do 1966 roku. Do dziś pozostało jedynie cerkwisko z widocznym śladem miejsca po fundamentach, obecnie w dużej mierze będące negatywem murów. Mimo to, rzut cerkwi jest dobrze czytelny; była to cerkiew na rzucie prostokąta z wyodrębnionym sanktuarium i babińcem. Na cerkwisku zachował się krzyż z 1926 roku, dziś nadwątlony czasem, zniszczony i wymagający renowacji, naprawy a miejscami nawet wymiany materiału.

We wsi, w pewnym oddaleniu od cerkwiska znajdują się dwa greckokatolickie cmentarze z połowy XIX wieku, oba zdewastowane. Jeden usytuowany jest za plebanią i obecnie nie ma do niego dojścia, m.in. z powodu stromego zejścia do doliny potoku po stromych brzegach, natomiast z oddalenia widnieją zarysy nagrobków. Drugi cmentarz, usytuowany między polami a lasem, został wyczyszczony, splantowany, z uporządkowanym dojściem, ale bez zachowanych nagrobków, za wyjątkiem jednego betonowego obelisku współczesnego, usytuowanego wtórnie na pochówku. Zachował się krzyż z 1938 roku, ustawiony jako pamiątka 950-lecia Chrztu Rusi. Upamiętnienie to także wymaga remontu, stabilizacji i uzupełnienia. Najlepiej zachowana jest plebania greckokatolicka, obecnie pełniąca funkcję mieszkalną. Wszystkie w/w obiekty zostały ujęte w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, za wyjątkiem cerkwiska, które wpisane jest tylko do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Interesującym obiektem współczesnym jest stalowy krzyż przy drodze, niedaleko cerkwiska. Osadzono go tutaj w 1994 roku jako upamiętnienie mordu z 1945 roku – podają za: Stanisław Kryciński, *Pogórze Przemyskie. Przewodnik*, Pruszków 2007, s. 180. Natomiast dokładna obserwacja tego miejsca ujawnia także inne krzyże usytuowane za stalowym krzyżem współczesnym, wbite w ziemię. Są to zachowane, oryginalne krzyże cerkiewne, niczym niestety nie chronione, będące jedyną pozostałością istniejącej tu kiedyś cerkwi. Artefakty te wymagają wpisu do rejestru zabytków ruchomych.

Po II wojnie w Cisowej powstały dwie osady; jedna w obrębie dawnej wsi jako osiedle pracowników PGR, w pobliżu zabudowań gospodarczych. Druga – usytuowana przy drodze Przemysl-Borcza, jako osada pracowników Lasów Państwowych.

Obecnie we wsi wydzielona jest ogrodzeniem część wsi Cisowa, która należy do Arboretum w Bolestraszcach i pełni funkcję stacji badawczej. Na tym ogrodzonym terenie znajduje się murowana kapliczka domkowa z 2 poł. XIX wieku.

Po wydarzeniach z lat 1945-47 i deportacjach ludności, zabudowa wsi została spalona. Dzisiejsze zabudowania wioski są współczesne, usytuowane wzdłuż drogi.

d. Dybawka

Wieś położona w dolinie Sanu, nieopodal drogi z Przemyśla do Krasieczyna i dalej – do Sanoka. W przeszłości Dybawka stanowiła przysiółek Tarnawiec, o czym informuje Słownik geograficzny Królestwa Polskiego w 1881 roku. Należała do klucza krasieczyńskiego. Powstała ona w wyniku parcelacji dóbr przez Sapiehów. Obecnie Dybawka Dolna jest położona na północ od drogi głównej i zabudowa jest zgrupowana w sposób w jednym ciągu. Dybawka Górna – usytuowana na południe od drogi - charakteryzuje się tym, że ma zabudowę rozproszoną. Trzecim komponentem Dybawki jest Łapajówka, także o budowie rozproszonej. Po II wojnie światowej – ludność ukraińska została wysiedlona z tego terenu, który wówczas stanowił część Tarnawiec.

Dziedzictwo kulturowe jest nieliczne, ale różnorodne. M.in.: w zachodniej części wsi znajduje się ufundowany przez Maurycego ks. Sapiechę pomnik koniowi Buckowi, jako zasłużonemu druhowi w walkach w wojnie polsko-bolszewickiej. Przy serpentynie drogi do Przemyśla można obejrzeć dobrze zachowany sowiecki schron bojowy z 1940 – 1941 wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Pomimo dużego ruchu budowlanego na terenie Dybawki jaki odnotowano na przełomie XX i XXI wieków, we wsi znajdują się kilka tradycyjnych drewnianych chałup, niestety uległy

już częściowemu przekształceniu. Jedna z nich włączona jest do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

e. Korytniki

Wieś położona w dolinie Sanu na lewym brzegu rzeki, z czego czerpano korzyści na przestrzeni minionych wieków, tak samo jak z usytuowania przy trakcie węgierskim, gdzie czerpano zyski z handlu. Pierwsze wzmianki sięgają czasów średniowiecza, gdzie w 1418 roku pojawiły się zapisy o parafii w obrządku wschodnim, a w 1507 roku odnotowano tu cerkiew parafialną. Kolejna wzmianka miała charakter gospodarczy i dotyczyła budowy młyna na Sanie wraz z drogą dojazdową do niego. Istnieje przypuszczenie, że droga ta - lądowa i wodna - łączyła także Korytniki ze Śliwnicą, położoną po prawobrzeżnej stronie Sanu. U progu czasów nowożytnych wieś wchodziła w skład klucza Krzywieckiego za sprawą Orzechowskich, a następnie przeszła na własność majątku Jakuba z Sicina, założyciela rodu Krasickich, tym samym wchodząc w skład klucza krasieńskiego. Aczkolwiek wieś położona jest w dolinie Sanu, to jej zabudowania rozlokowane są nad potokami, będącymi dopływami Sanu, m.in. nad potokiem Hołubla płynącym przez środek wsi. Część północna wsi, którą stanowi osada Wesołówka, ma rozrzuconą zabudowę wiejską. We wsi znajduje się krajobrazowy park podworski pochodzący z przełomu XVIII/XIX w., obecnie zdewastowany, z pojedynczymi okazami starych drzew z gatunku lipy i dębu. Teren parku został wtórnie podzielony w powojennych latach i dziś stanowi własność prywatną, wpisaną wraz z aleją śródpolną do rejestru zabytków pod numerem A-1517 decyzją z dn. 05.01.1987 r. (d. A-176). We wsi zachował się przekształcony budynek dworu z poł. XIX wieku, będący w zasobach Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wśród dworskich zabudowań gospodarczych najmniej przebudowany i zarazem najokazalszy jest spichlerz z koń. XIX wieku, dziś wpisany do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Pozostałe zabudowania podworskie to czworak i stodoła z początku XX wieku w zasobach Gminnej Ewidencji Zabytków. Zabudowania gospodarcze, niestety, zostały przebudowane i rozbudowane w czasie gdy funkcjonował tutaj PGR w II poł. XX wieku.

W 1866 roku wzniesiono tu Zespół Cerkwi greckokatolickiej p.w. Św. Dymitra, która dziś, po pełnym remoncie w 1989 roku pełni funkcję Kościoła rzymskokatolickiego p.w. Św. Maksymiliana Kolbe, filialnego i wolnostojącej dzwonnicy z 1925 roku. Dawny zespół uzupełnia cmentarz prawosławny z koń. XIX wieku. Cały zespół cerkiewny wpisany jest do rejestru zabytków pod numerem A – 405 z dn. 25.02.2011 r. We wsi znajdują się jeszcze dwa cmentarze, z których czynnym do dziś jest cmentarz rzymskokatolicki z 2 poł. XIX wieku, wpisany do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Drugą nekropolią jest cmentarz

wojenny z I wojny światowej z 1916 roku, wpisany do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz Ewidencji Grobów i Cmentarzy Wojennych.

Mimo wysiedlenia ludności ukraińskiej po 1945 roku, we wsi zachowała się parafia greckokatolicka z koń. XIX wieku. Po zniszczeniach powstałych podczas okupacji, wieś rozbudowała się do największej wsi w gminie, czemu sprzyjało funkcjonowanie PGR i Ośrodka Doradztwa Rolniczego. Mimo elementów nowoczesności wprowadzonych w panoramę krajobrazu, zachowała się w zabudowie wiejskiej kuźnia z koń. XIX w. i nieopodal krzyż przydrożny z pocz. XX wieku, które tworzą zasoby Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Do wyjątkowych zabytków należy wzgórze o charakterze obronnym z kopcem wpisane pod numerem Nr - numerem A-1517 decyzją z dn. 05.01.1987 r. (d. A-176) jest to wyjątkowo oryginalny zabytek o nieokreślonym czasie powstania.

f. Krasice

Wieś położona na lewym brzegu Sanu. Posiada metrykę średniowieczną, choć badacze nie są zgodni co do tego, z jakiego czasu pochodzą najstarsze wzmianki, czy z 1353 r. czy z 1446 r.,. Faktem jest, że była własnością królewską. Od pocz. XVI wieku należała do Barbary Orzechowskiej, a za sprawą małżeństwa od 1525 roku weszła do majątku Jakuba z Sicina, którego syn Stanisław przyjął nazwisko Krasicki od miejscowości Krasice i pieczętował się herbem Rogala. Stanisław Krasicki rozpoczął budowę zamku w Śliwnicy położonej po drugiej stronie Sanu, który to stał się pierwszym zamkiem położonym w późniejszym Krasieczynie. Do 1682 roku Krasice były w rękach Krasickich. W późniejszych latach zmiana właścicieli była częsta, aż do stabilizacji, gdy właścicielami został ród Sapiechów. Wieś były w ich rękach aż do 1939 roku.

Krasice jako miejscowość lewobrzeżna, położona w dolinie Sanu i między lasami, miała powiązania z Traktem węgierskim, co przynosiło jej dochody. Już w 1507 roku była tu wymieniana prawosławna cerkiew parafialna. Wieś jednak wielokrotnie była niszczona, najdotkliwiej w 1626 roku przez Tatarów. Do dziś zachował się zespół cerkiewny, dawniej filialny, pw. św. Michała Archaniola, wzniesiony z drewna z 1899 roku. W otoczeniu zespołu jest cmentarz greckokatolicki z koń. XIX wieku. Ok. 1920 roku wzniesiono tu murowaną dzwonnice, a nieopodal, we wsi, znajduje się dom murowany także z tego samego czasu. Do interesujących zabytków należy murowana kapliczka domkowa greckokatolicka z 1902 roku, malowniczo usytuowana między polami w otoczeniu grupy drzew. Wszystkie w/w zabytki są wpisane do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji, z wyjątkiem dzwonnicy, która znajduje się w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Po II wojnie Krasice należały do PGR w Mielnowie. Zaś po 1975 roku, gdy Krasice administracyjnie należały do województwa przemyskiego, a bliskość rzeki San, otoczenie lasów i czyste powietrze stwarzały znakomite warunki do rekreacji, co zmieniło kierunek zagospodarowania Krasic. Dziś jest to najmniejsze sołectwo, w dużej mierze o charakterze wypoczynkowym.

g. Krasiczyn

Osada gminna nad Sanem, która została założona, a następnie wydzielona z części wsi Śliwnica. Na początku XVI w. wchodziła w skład dóbr krzywieckich, ale w 1540 roku wraz z wianem przeszła w ręce Jakuba z Sicina. W tej części Śliwnicy istniało drewniane fortalicjum. Syn Jakuba, Stanisław przyjął nazwisko Krasicki, od wsi Krasice, będącej siedzibą jego ojca. W 1592 r. rozpoczął budowę czworobocznego zamku bastionowego w miejscu wcześniejszego fortalicjum. Prace te były kontynuowane przez jego syna Marcina, który był jednym z najzamożniejszych właścicieli wielu dóbr, stanowiących następujące klucze: krasiczyński, krzywiecki, przedzielnicko-nowomiejski, rókietnicki i grochowiecki – przytaczam za S.Krycińskim [„*Przemysł i Pogórze Przemyskie. Przewodnik*”, Pruszków 2007, s. 253]

W 1608 r. Marcin Krasicki przyjmował na zamku Zygmunta III Wazę wraz z królową Konstancją. Będąc starostą przemyskim prowadził modernizację zamku w Przemyśle, a także budowę kościoła i klasztoru oo. Karmelitów Bosych w Przemyśle.

Początek XVII wieku przyniósł nowe inwestycje w Krasiczynie. Zostało wówczas zbudowane miasto, jako układ sprzężony niepełny, łączący na jednej osi zabudowy: miasto i zamek, ale bez fortyfikacji. Układ ten wraz z planem omówiłam i umieściłam w części poświęconej architekturze rezydencjonalnej. Miasto było ograniczone od zachodu rzeką San a od wschodu – zamkiem. Od południa przylegały do niego tzw. ogrody miejskie. Na północ od zamku i miasta, w 1630 roku została wszczęta nowa inicjatywa budowlana – kościół św. Marcina. Bezpotomna śmierć Marcina Krasickiego spowodowała wiele strat – nie ukończono budowy kościoła i inwestycja na była ukończoną dopiero w późnym baroku, zaś sam zamek przeszedł w ręce spadkobierców, którzy doprowadzili do jego wielkiego zadłużenia. Zahamowany został także rozwój miasta. W rękach rodu Krasickich zamek pozostał do 1692 roku. Następnymi właścicielami był m.in.: Jan Tarło, a po nim Ludwika z Mniszchów Potocka. Ona też dokończyła budowę kościoła parafialnego w 1760 r., uposażając go i pozostawiając kolekcję późnobarokowych szat liturgicznych, które utkano w zamkowej manufakturze. Kolejnymi właścicielami mocno zadłużonego zamku krasiczyńskiego byli: Michał Mniszech, a po nim ród Pinińskich. W 1835 r. cała posiadłość przeszła w ręce rodu Sapiechów z Kodnia.

Główna uwaga została skupiona na powiększeniu klucza krasiezyńskiego, tym samym na nabywaniu kolejnych dóbr ziemskich i zwiększaniu własnej majątności. Kolejnym krokiem były inwestycje w samym Krasiezyńie: powstał browar parowy, destylarnia spirytusu, tkalnia płócien, która w przeciwieństwie do browaru i gorzelni nie przynosiła spodziewanych dochodów. Z rozmachu słyneła natomiast cegielnia, której wyroby były sygnowane specjalnie opracowanym znakiem z sapiezyńskim herbem „Lis”. W latach 1839 – 1852 – restaurowano zamek. Niestety w dniu 03.V.1852 roku podczas pożaru w przeddzień ślubu Adama ks. Sapiehy z Jadwigą Sanguszkówną – spłonął prawie cały zamek wraz z wyposażeniem, z wyjątkiem kaplicy. Podjęto odbudowę zamku i jego ponowne wyposażenie, uporządkowano zdziczały park i urządzono go na nowo, co spowodowało zadłużenie niemal do końca dziewiętnastego stulecia. Wlokące się długi spowodowały zahamowanie świetnie rozwijających się inwestycji.

W 1.70 XIX wieku niemal całkowicie podupadło miasto Krasiezyń, które już wcześniej, w połowie wieku miało zamieszkałą tylko pierzeję południową. Powódź, która nawiedziła nadsańskie błonia w zmyła praktycznie większą część miasta, a przesunięcie koryta Sanu na wschód spowodowało, że mieszkańcy opuścili miasto, zasiedlając północno-wschodnie tereny, głównie na wzniesieniach Pogórza, w dodatku w zabudowie rozproszonej. Położyło to faktycznie kres miasta, nie tylko w nabrzeżach Sanu, ale jego istnieniu w ogóle, powodując oscylowanie rozwoju Krasiezyńa w kierunku ruralistyki. Zabudowa, która powstawała, była lokowana po drugiej stronie Zamku, tym samym sprzyjając rozbudowie wsi i pracy przy inwestycjach sapiezyńskich. Po dawnym mieście zostało niewiele, a smutne resztki tej pięknej inicjatywy zostały rozebrane podczas walk o Twierdzę Przemyśl, na przełomie lat 1914/1915. Walki te nie oszczędziły także zamku, przynosząc nowe zniszczenia. Od 1920 roku poddano restauracji całe założenie zamkowo-parkowe, a architekturę nadzorował Adolf Szyszko-Bohusz. Wg spisu ludności w 1921 roku – co przytaczam za S. Krycińskim – miasteczko nie miało już praw miejskich, a liczba domów to 85 drewnianych budynków, w których mieszkało 424 osoby, deklarujące narodowość polską.

W chwili wybuchu II wojny światowej, remonty zamku były jeszcze dalekie od finiszu. Ratując dobytek, w tym Bibliotekę krasiezyńską, którą ukryto w dworze w Korytnikach, Sapiehowie przenieśli się na niemiecką stronę Sanu. W 1941 roku Rosjanie zdewastowali wszystko, co jeszcze zostało w Krasiezyńskiej posiadłości. Reforma rolna w 1944 roku zabrała wszystkie dobra sapiezyńskie, których już nie odzyskali i nie powrócili do zamku, ich siedziby.

Zamek w Krasiezyńie odegrał istotną rolę jako schronienie dla polskiej ludności przed bandami UPA w l.1945-46. Lata powojenne niosły nowe funkcje dla zamku, które dalekie były

od jego pierwotnego, „pańskiego” przeznaczenia. W 1950 r. był to ośrodek szkoleniowy dla Samopomocy Chłopskiej, a w 1955 roku urządzono tu Liceum Leśne i internat. W l.70.XX w. rozpoczęto tu prace konserwatorskie, które ciągnęły się ponad pół wieku, a obecnie są nadal kontynuowane. Użytkownikiem i sponsorem tych prac był FSO (Fabryka Samochodów Osobowych), która zrezygnowała z tej nieruchomości, pozostawiając po swoim użytkowaniu odrestaurowany Domek szwajcarski i oficynę, jako niewielkie ośrodki czasowe. Aktualnym właścicielem jest Agencja Rozwoju Przemysłu, która stara się odrestaurować zamek na miarę XXI wieku.

W dziewiętnastowiecznych zabudowaniach browaru urządzono po II wojnie Zakłady meblarskie. W pozostałych budowlach, będących własnością rodu Sapiehów, zgodnie z duchem czasu, urządzono Szkołę, Posterunek Policji i Straż Pożarną, Budynek Nadleśnictwa, Poczty, Dom Kultury i inne formy użyteczności publicznej.

Bieg dziejów spowodował, że Sapiehowie, którzy od 1835 roku byli właścicielami licznych ziem na terenie obecnego Podkarpacia, zaś siedzibą rodową był zamek w Krasieczynie przez 109 lat - odeszli do historii, pozostawiając po sobie piękne inicjatywy inwestycyjne, a także co najmniej kilka znanych postaci z tego magnackiego rodu, zapisanych na kartach dziejów. Do wybitnych postaci w historii Polski oraz dziejów Krasieczyna należą takie osoby jak Leon Ludwik Sapieha, Władysław Leon Sapieha oraz Adam Stefan Sapieha, który urodził się w krasieczyńskim zamku.

- **Kardynał Adam Stefan Sapieha:** Urodzony w 1867 roku na zamku w Krasieczynie, był arcybiskupem metropolitą krakowskim i kardynałem. Został pochowany w krakowskiej katedrze na Wawelu.
- **Leon Ludwik Sapieha:** Marszałek sejmu galicyjskiego i szambelan dworu królewskiego Mikołaja I Romanowa. Urodził się w Warszawie w 1803 r., a zmarł w Krasieczynie w 1878 r..
- **Władysław Leon Sapieha:** Ziemianin i działacz społeczny. Urodził się w Krasieczynie w 1853 r., a zmarł we Lwowie w 1920 r.
- **Leon Aleksander Sapieha:** Ziemianin i podróżnik. Urodził się w Krasieczynie w 1883 r., a zmarł w Rzeszowie w 1944 r.

Zamek, który przeszedł na własność państwa po II wojnie światowej, dopiero teraz tj. w XXI wieku dźwiga się z wieloletnich zniszczeń, które miały tutaj miejsce podczas dziejowych burz. W 2018 roku zostało docenione bezcenne dziedzictwo kulturowe Zamku w Krasieczynie i przyznany został tytuł Pomnika Historii, którym jest bez wątpienia. Ostatnim prywatnym właścicielem był Michał Ksawery Sapieha, który w 1998 roku przekazał część cennego

dziedzictwa kulturowego (w tym: *Biblioteka krasieczyńska*) i część zabytków ruchomych (m.in.: *Galeria Kodeńska*) do Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu w Krakowie. Obecnie są eksponowane w Zamku w Pieskowej Skale, oddziale w/w Zbiorów na Wawelu.

h. Krzeczkowa

Wieś usytuowana wzdłuż potoku Krzeczkowskiego, będącego dopływem Olszanki. Zbudowana przy starym trakcie od Olszan do Góry Krępak. Trakt ten istnieje do dziś i jest użytkowany jako droga powiatowa. Krzeczkowa swym początkiem sięga XV wieku, gdy była własnością Michała z Chołowic. Od pocz. XVI do XVIII wieku była siedzibą starostwa niegrodowego wraz z Chołowicami i Olszanami. Kolejnymi właścicielami byli: Marcin Krasicki, Mikołaj i Marcin Łozińscy, Stefan Czarniecki, Krzysztof Florian Drohojowski. Zarządzanie przez dzierżawców królewskich trwało do 1772 roku, po czym weszła w skład austriackich dóbr kameralnych. We wsi były kilka razy stawiane cerkwie, zaś ostatnią z 1935 roku rozebrano po 1945 roku. Pozostało do dziś cerkwisko w otoczeniu nie użytkowanego cmentarza greckokatolickiego z pocz. XX w. Cerkwisko i cmentarz otoczone ogrodzeniem z czasu zakładania cmentarza. Ponadto - dziedzictwo kulturowe Krzeczkowej stanowią 2 przydrożne krzyże z pocz. XX w., dom z ok. 1920 roku i murowana świetlica, późniejszy sklep sprzed 1939 roku. Nieliczne dziedzictwo kulturowe, które pozostało po pożogach, jest wpisane do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, z wyjątkiem cerkwiska, które jest włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasieczyn.

Przed II wojną Krzeczkowa należała do Jana Chwapila, właściciela Chołowic i Mielnowa, oraz do Emila Goldmana. Po 1945 roku ludność ukraińską wysiedlono, a opuszczona wieś została spalona przez UPA. Do opustoszałej wsi sprowadzono nowych, polskich osadników, zamieszkających w osadzie leśnej i pozostałych starych domach, rozproszonych po obu stronach drogi. We wsi istnieje osuwisko z odsłoniętymi warstwami geologicznymi – stanowiącymi rezerwat „Krzeczkowski Mur”.

i. Mielnów

Wieś położona na prawym brzegu Sanu, pomiędzy wsiami: Krasice a Chołowice. Prawdopodobnie założona w pocz. XV wieku jako gniazdo rodowe Mielnowskich. W 1507 roku istniała tu prawosławna cerkiew drewniana. W XVII wieku wieś należała do dóbr krasieczyńskich i była połączona gospodarczo z Chołowicami. Kolejna, druga murowana cerkiew pw. Narodzenia MB pochodziła z l. 1898 - 1908 roku i została zniszczona w 1914 roku zaś odbudowana w 1924 roku. W chwili obecnej pełni rolę filialnego kościoła Parafii

Rzymskokatolickiej w Krasiczynie. Wpisana jest do rejestru zabytków A – 554 z dn. 26.04 2011 r. wraz z dzwonnica i cmentarzem z koń. XIX wieku.

Park podworski, krajobrazowy, będący pozostałością założenia Siemieńskich z 2 poł. XIX wieku, jest zabytkiem wpisanym do rejestru pod numerami: A-1668 decyzją z dnia 20.07.1987 r. (d. A- 236). Dwór w dawnej formie z 2 poł. XIX wieku nie istnieje, został przebudowany na współczesny budynek mieszkalny w lat 60.XX wieku. Jako przekształcony obiekt został objęty wpisem do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Ogród usytuowano na wysokiej skarpie będącej krawędzią Sanu, na wierzchołku wzniesienia. Jest to założenie wieloosiowe z promenadą na skarpie, a także z otwartymi widokami na dolinę Sanu. Od strony elewacji ogrodowej, zachowane są częściowo rampy ziemne, fragmentarycznie zachowane tarasy i dawne schody, wykonane z kamienia fliszowego. Od strony podjazdu do dawnego dworu zachowane są elementy architektury ogrodowej m.in.: kamienna cembrowina fontanny, a także lodownia (2 poł. XIX wieku) przy wjeździe do założenia dworsko-parkowego. Po stronie wschodniej znajdują się gospodarcze zabudowania folwarku. Wśród tych zabudowań najcenniejszym obiektem jest dawny drewniany spichlerz, prawdopodobnie z pocz. XX wieku, obecnie w złej kondycji technicznej, objęty wpisem do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

j. Nahurczany

Wieś została wydzielona z części gruntów Śliwnicy, położonych po południowej stronie. Malowniczo usytuowana na krawędzi wysokiej skarpy, o walorach nie tylko widokowych ale także obronnych. Jako samodzielna wieś jest ujawniona w dokumentach przynależności do klucza krasiczyńskiej w 1682 roku. Zachowała się kapliczka z 2 poł. XIX wieku, murowana, domkowa. Obecna zabudowa współczesna, skupiona jest wzdłuż drogi. Ludność wsi po II wojnie została wysiedlona.

k. Olszany

Wieś dobrze usytuowana komunikacyjnie z resztą gminy, położona przy drodze do Sanoka, w niewielkiej odległości od rozwidlenia dróg do Rokszyc i Bryliniec. Położona w dolinie potoku Olszanka, dawniej zwany Głębokim. Wzdłuż granicy zachodniej płynie San, w otoczeniu łąk, pastwisk i nadbrzeżnej roślinności. Wieś istniała już w poł. XV wieku, założona została na prawie ruskim, które było tu jeszcze aktualne w 1 poł. XVI wieku. Następnie należała do dóbr koronnych jako część starostwa przemyskiego, a po odłączeniu – do dóbr starostwa niegrodowego w Krzeczkowej do 1776 roku. W tym roku została włączona do austriackich dóbr kameralnych. Droga sprzedaży i kupna przeszła w ręce Wojciecha

S.Lewickiego, zaś w 2 poł. XIX wieku były własnością Siemińskich, m.in.: wymieniona jest Olimpia hr. Siemińska, która była właścicielką tabularną majątku w Olszanach w 1.50/60 XIX wieku, a ponadto: w Cisowej, Chołowicach i Rokszycach. Pod koniec XIX wieku majątek ten nabył dr Artur Żebracki wraz z żoną Wandą.

W 1914 roku wieś częściowo została wyburzona w związku z czyszczeniem przedpola Twierdzy Przemyśl w ramach przygotowań do obrony przed ofensywą rosyjską. Wielka Wojna zostawiła wiele zniszczeń we wsi, w tym cerkiew, którą odbudowano w 10 lat później. Była to trzecia z kolei cerkiew greckokatolicka, a pierwsza, prawosławna odnotowana była już w 1507 roku, ale nie przetrwała.

Zachowane dziedzictwo kulturowe to przede wszystkim zespół kościoła parafialnego pw. św. Michała Archaniola wraz z murowaną dzwonnica i otoczeniem cmentarza. Obecnie jest to zespół kościoła parafialnego NMP. Zespół ten jest atrakcyjnie usytuowany na wysokim wzgórzu, a dawna cerkiew z dzwonnica pochodzi z czasu odbudowy w 1924 roku i obecnie użytkowana jest jako kościół rzymskokatolicki. W/w obiekty wpisane są do rejestru zabytków pod numerem A- 451 z dn. 26.03.1998 r. (d. A – 880). Natomiast cmentarz rzymskokatolicki, ze starszymi pochówkami greckokatolickimi jest w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. W dwudziestoleciu międzywojennym, po licznych zniszczeniach I wojny światowej powstała tu tradycyjna zabudowa drewnianych domów. Obecnie 3 z nich ujęto w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, zaś dom nr 5 jest włączony jedynie do Gminnej Ewidencji Zabytków. Dawna rządcówka, a później plebania greckokatolicka jest dziś kilkurodzinnym domem mieszkalnym, w bardzo dobrym stanie, ujętym w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Mała architektura reprezentowana przez dwie kapliczki tj. słupową i domkową przy drodze do Rokszyc, są objęte wpisem do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Do wyjątkowych założeń parkowo-pałacowych należał zespół w Olszanach, niestety dzisiaj zachowany w formie pięciohektarowego parku krajobrazowego ze śladami dawnych budowli dworskich. Pierwotnie istniał tu dwór obronny, który został spalony podczas II wojny.

Są tu zachowane fragmentarycznie fortyfikacje ziemne i przyziemia dworu, aleja kasztanowców od doliny Sanu aż na szczyt wzniesienia, pojedyncze dęby i lipy, jako okazy starodrzewia. Układ ogrodów został przebudowany w 2 poł. XIX wieku. Kompozycja ogrodów została gruntownie przekształcona. Do zasadniczych ogrodów przylegały pierwotnie tereny leśne jako układ parkowy, obecnie obszar ten jest zdziczały, zalesiony. Całość stanowi własność prywatną i jest ujęta w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

1. Pralkowce

Wieś położona przy głównym trakcie z Przemyśla do Sanoka. Miejscowość jest dobrze skomunikowana także w kierunku południowym i północnym. Wzdłuż północnej granicy obszaru wiejskiego płynie San, a w kierunku płd.-zachodnim leży kompleks leśny „Długie”. Wieś położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie Przemyśla. Zachowane są ślady osadnicze, które wskazują na osadnictwo w XI - XII wieku. Pralkowce jako wieś w dokumentach pojawiły się w 1474 roku. Zabudowa wiejska ulokowana jest wzdłuż dróg.

Pomiędzy drogą a Sanem istniał dwór o charakterze obronnym i zabudowania gospodarcze. Jego układ przestrzenny sięgał przełomu XVIII/XIX wieków. Centralnie zaplanowany dwór rodu Drużbackich usytuowany był na platformie ziemnej, zaś przed nim wytyczona była promenada z widokiem na dolinę Sanu. Od strony podjazdu do dworu usytuowano oficynę mieszkalną i budynki folwarku, zaś za tymi zabudowaniami rozplanowano ogrody owocowe i warzywne. Dwór spalono podczas II wojny, a ludność wiejska rozgrabiła resztę, w związku z czym dwór i majdan od powojennych czasów już nie istnieje. Pozostałe budynki gospodarcze uległy głębokiemu przekształceniu tracąc cechy stylistyczne architektury XIX wieku: gabaryt, układ wnętrza i obejścia, zmianom uległy także stropy, elementy takie okna i drzwi.

Pozostałością budowlanej działalności Eustachego hr. Drużbackiego jest murowana cerkiew, obecnie kościół rzymskokatolicki pw. MB Zbaraskiej. Cerkiew greckokatolicka pw. Ofiarowania Matki Bożej w Świątyni zbudowana została w 1842 roku na miejscu spalonej w 1840 r., starszej drewnianej świątyni. Cerkiew została wzniesiona z fundacji Eustachego hr. Drużbackiego. Po wysiedleniu ludności ukraińskiej w latach powojennych, świątynia została przejęta przez kościół rzymskokatolicki i utworzono tu parafię Matki Bożej Zbaraskiej.

W pobliżu cerkwi znajduje się zrekonstruowana w 1967 roku wolnostojąca dzwonnica wg dzwonnicy z końca XVI wieku. Wzniesiona jest w konstrukcji słupowo-ramowej, o pochyłych ścianach i nadwieszanej pseudoizbicy z otwartą galerią słupową. Pokryta jest dachem namiotowym z czteropółciovą baniastą wieżyczką, zwieńczoną kutym, żelaznym krzyżem.

Po drugiej stronie drogi, na pochyłości wzgórza znajduje się komunalny cmentarz rzymskokatolicki z poł. XIX wieku. Nieopodal wejścia na cmentarz znajduje się Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego z 1945 roku. Mała architektura z koń. XIX wieku i pocz. XX to dwie kapliczki i przydrożny krzyż. W panoramie wsi znajdują się 3 domy o formie tradycyjnej pochodzące z dwudziestolecia międzywojennego. Wszystkie powyższe zabytki tworzą zasoby Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Z fundacji Eustachego hr. Drużbackiego jest wzniesiona ochronka dla sierot, obecnie przedszkole wpisane do Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Natomiast nieopodal, przy drodze, znajduje się Kaplica Drużbackich z ok. 1860 roku, wpisana indywidualnie pod numerem A-709 z dnia 22.12.2011 r. Obecnie jest to najcenniejszy zabytek w Prądkowcach.

m. Rokszyce

Wieś jest położona nad potokiem Cisowa, a jej linia zabudowy jest przedłużeniem Olszan. Wieś o korzeniach w późnym średniowieczu, pierwsze wzmianki datowane są w 1436 roku. W dziejach wsi zapisana jest jako własność Michała z Rokszyce. W pocz. XVII wieś weszła w skład klucza krasiczyńskiego, dzięki czemu odnotowano jej rozwój. Mimo rozbudowy wsi – Konstanty Krasicki, jako spadkobierca Marcina Krasickiego, sprzedał wieś pod koniec siedemnastego stulecia. Część zabudowy wsi pochodząca od XV - do XVIII w. została zniszczona, z tytułu przygotowania przedpoła Twierdzy Przemyśl do obrony przed ofensywą rosyjską. Z tego powodu zasoby Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków zawierają obiekty datowane na XX wiek; są to: Kościół parafialny p.w. Matki Bożej Anielskiej, Cmentarz rzymsko – katolicki, Cerkwisko, Krzyż przydrożny – naprzeciw świetlicy, 3 domy wzniesione wg tradycyjnej konstrukcji. Obiekty wcześniejsze, dziewiętnastowieczne to: kapliczka przy drodze do Bryliniec datowana na 2 poł. XIX wieku i cmentarz greckokatolicki z XIX/XX wieków. Natomiast dawny budynek szkolny, a dziś świetlica wiejska i krzyż przydrożny posadowiony przed mostkiem są obiektami zabytkowymi wpisanymi do Gminnej Ewidencji Zabytków.

n. Śliwnica

Wieś położona przy drodze głównej wiodącej od Krasieczyna na zachód. Została założona stosunkowo wcześnie, bo już w 2 poł. XIV wieku wieś istniała jako wieś szlachecka pod nazwą „Śliwnicza”. W 1 poł. XV wieku przeszła w ręce prywatne, zmieniając właścicieli. W 1439 roku należała do Pawła i Janoty ze Śliwnicy. W 1515 roku wchodziła w skład klucza krzywieckiego i była to bogata wieś posiadająca: młyn i karczmę. Ponadto istniał tu kasztel drewniany, a przy nim folwark. Od 1507 roku wzmiankowane jest posiadanie we wsi cerkwi i popa. Wraz z ręką Barbary Orzechowskiej przeszła na własność Jakuba z Sicina w 1540 roku, wchodząc w skład południowej części dóbr krzywieckich, jako wiano. Niebawem, gdy syn Jakuba, Stanisław przyjął nazwisko Krasicki od Krasic, stanowiących centrum dóbr krzywieckich, wniesionych przez matkę – Śliwnica stała się własnością Krasickich. Tereny uprawne były położone w zakolu Sanu i rozciągały się na płn. -zachód, zaś na wschód

rozciągały się tereny leśne. Wówczas, w 1589 roku, wieś była położona w ziemi przemyskiej województwa ruskiego. W 1580 roku w miejscu drewnianego, obronnego fortalitium został wzniesiony murowany zamek, który następnie rozbudował Stanisław Krasicki poczynając od 1592 roku. Dzieło to kontynuował jego syn Marcin Krasicki, starostwa przemyski i wojewoda podolski, czyniąc z niego założenie monumentalne, a także nadając tej części wsi nazwę Krasieczyn i zmieniając jej status na siedzibę rodową. Na przedłużeniu osi w kierunku Sanu wydzielono i zorganizowano miasteczko Krasieczyn, powiązane z zamkiem. Odtąd też Śliwnica należała do dóbr Krasieczyna i pozostała wsią, która leżała w ziemi przemyskiej, zaś jej właściciele zmieniali się tak, jak następowali po sobie właściciele w Krasieczynie. Od 1724 roku Śliwnica należała do Jana Tarły, wojewody sandomierskiego i lubelskiego.

Parafia rzymskokatolicka należała do Krasieczyna. Cmentarz ulokowany na granicy Śliwnicy i Krasieczyna użytkowano wspólnie przez wiernych dwóch miejscowości.

Istniejąca tu nowożytna cerkiew greckokatolicka, która była wielokrotnie remontowana, spłonęła podczas walk o Twierdzę Przemyśl w 1914 roku. W 10 lat później, w 1924 r. cerkiew została odbudowana pw. św. Męczennicy Paraskewy. Była to budowla drewniana, założona na betonowym fundamencie, na planie wydłużonego prostokąta, jednoprzestrzenna, z jedną kalenicą dachu i elewacjami szalowanymi pionowymi deskami. Skromna w wystroju i nie posiadająca zdobnych detali snycerskich, dotrwała tak do II wojny światowej. W 1947 roku była zamieniona na magazyn, a w latach 60.XX wieku została rozebrana. Zachowały się posadzki i betonowy fundament, na miejscu którego postawiono w 1990 roku Kaplicę. W 1997 roku umieszczono we wnętrzu kaplicy kopię czternastowiecznej ikony Matki Bożej Śliwnickiej. Obecnie jest to miejsce otoczone kultem i pamięcią o tym, że jedna z najstarszych cerkwi znajdowała się w tej miejscowości.

Dziedzictwo kulturowe Śliwnicy stanowi zespół kilkunastu obiektów wpisanych do zasobów Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, z wyjątkiem krzyży przydrożnych, które włączone są jedynie do Gminnej Ewidencji Zabytków.

o. Tarnawce

Wieś nadsańska, położona w zakolu Sanu, na prawym brzegu rzeki. Tarnawce istniały już za czasów książąt ruskich w czasie ich władania na terenie Ziemi przemyskiej. Najstarszy dokument, który zachował się pochodzi z 1407 roku i jest on potwierdzeniem przywileju nadanego przez księcia Lwa sprzed 1323 rokiem. W tymże dokumencie z 1407 roku potwierdzona jest też przynależność Tarnawiec do łańciskiego biskupstwa przemyskiego i wskazano Tarnawce jako część uposażenia tegoż biskupstwa. W 2 połowie XV w. wieś staje się własnością Wapowskich.

W 1507 roku istnieje tu cerkiew prawosławna, a w pół wieku później zasila zasoby klucza krzywieckiego, którego południowa część weszła w skład wiana i drogą małżeństwa została wniesiona do majątku Jakuba z Siecina. Tym samym zmienia się własność dla m.in. Tarnawiec i ich przynależność do klucza krasiczyńskiego, która będzie trwać aż do wybuchu II wojny światowej.

W Tarnawcach była filialna kaplica/cerkiew greckokatolicka Proroka Eliasza (parafia w Śliwnicy) i drewniana dzwonnica w konstrukcji słupowej. Zespół cerkiewny powstał w 1916 roku, zaś opuszczony został po II wojnie światowej. Cerkiew została rozebrana w 1964 roku, a po zespole cerkiewnym pozostała jedynie dzwonnica, która kompletnie zdewastowana stała do końca XX wieku. Obecnie już nie istnieje.

Niewiele lepszy los spotkał dwór, który usytuowany był na wyniesieniu terenu w zachodniej części wsi, w otoczeniu zabudowań dworskich. Zespół dworski mocno zniszczony, a zabudowania dworskie zdewastowane. Na terenie Dybawki, między serpentynami drogi, można zobaczyć sowiecki schron bojowy z lat 1940-1941. We wsi zachowały się nieliczne domy wzniesione z drewna. W/w zabytki tworzą zasoby Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencja zabytków.

p. Zalesie

Wieś usytuowana na stokach zalesionego pasma wzgórz, stąd nazwa „Zalesie”. Wieś Zalesie została wydzielona z przestrzeni Śliwnicy w pocz. XVII wieku i weszła w skład klucza krasiczyńskiego. W 1682 roku została sprzedana. Zabudowa wsi pierwotnie została zbudowana wzdłuż drogi fortecznej, biegnącej od Olszan do Prałkowic, następnie przez las. Uformowano w ten sposób nazwę wsi jako „Zalesie”. W 2 poł. XX wieku zabudowa została utrzymana na wzgórzach, a ponadto rozwinęła się wzdłuż nowej, powiatowej drogi, a nie w dolinie nad potokiem, jak tradycyjnie komponowano ciąg zabudowań ruralistycznych. W l.1985-1992 zbudowano kościół rzymskokatolicki utrzymany w nowoczesnych formach.

6.3. Krajobraz kulturowy - zasady jego kształtowania i ochrony

6.3.1. Ukształtowanie krajobrazu a czynniki kulturotwórcze

Gmina Krasiczyn położona jest na Pogórzu Przemyskim i w Kotlinie Sandomierskiej, w dorzeczu rzeki San i jej dopływów. Teren jest urozmaicony, ma zróżnicowany krajobraz naturalny, który oscyluje od lesistych wzgórz, poprzez uprawne pola, po doliny rzek i potoków otoczonych łąkami.

W ukształtowaniu krajobrazu kulturowego znaczącą rolę odgrywają:

- a) Warunki naturalne
- b) Ukształtowanie terenu
- c) Wielonarodowość społeczności
- d) Wielowyznaniowość grup lokalnych
- e) Autentyzm form kulturowych
- f) Dominanty przestrzenne
- g) Harmonia panoramy
- h) Typowa zabudowa
- i) Oś widokowa i oś kompozycyjna

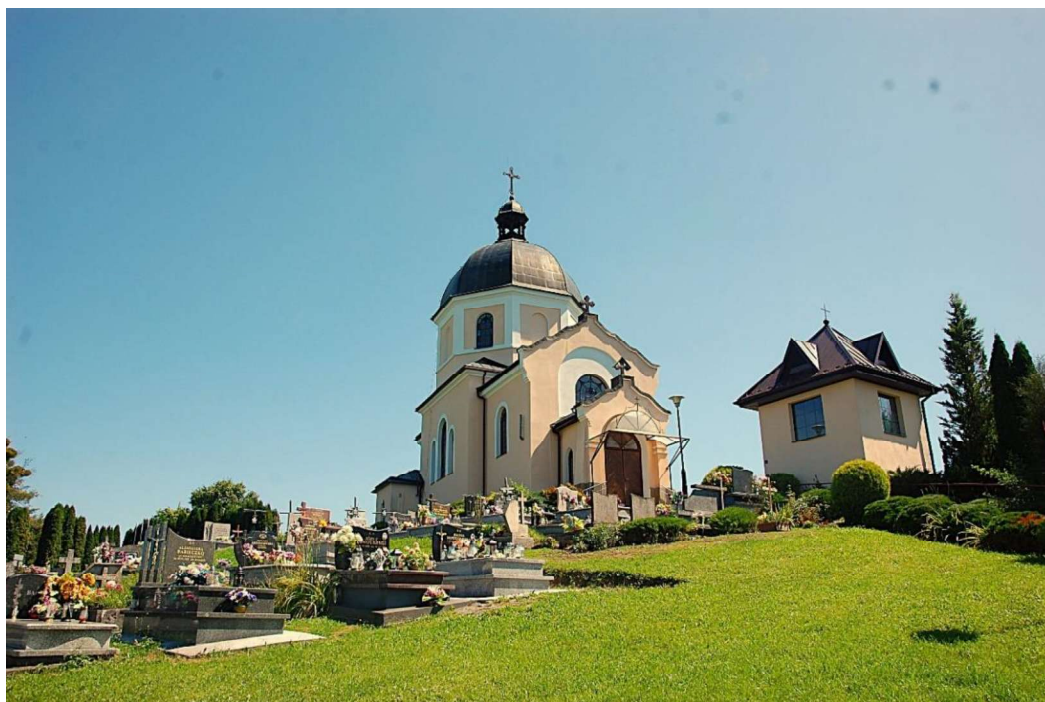
6.3.2. Zdefiniowanie pojęć

- a) **Kształtowanie krajobrazu kulturowego** jest to świadome działanie, którego celem jest dążenie do zachowania układów przestrzennych, w zgodzie z obowiązującymi zasadami ochrony zabytków i przyrody, ustalonymi w przepisach odpowiednich ustaw. Istotą działania w obrębie kształtowania krajobrazu kulturowego jest świadome przekształcanie i planowa rezygnacja z obiektów, które są zbędne kompozycyjnie lub zakłócają ukształtowanie krajobrazu kulturowego.
- b) **Ochrona krajobrazu kulturowego** to działania wielorakie: wielokierunkowe oraz wieloprzecinkowe w zakresie:
  - architektury krajobrazu,
  - planowania przestrzennego,
  - urbanistyki,
  - metod rewaloryzacji zespołów wiejskich
  - konserwacji obiektów architektonicznych
  - renowacji tzw. małej architektury
  - właściwego użytkowania i dobrze dobranej funkcji
- c) **Strefa ochrony konserwatorskiej** to wyznaczony określonymi granicami obszar, na którym obowiązują planowe ograniczenia wynikające z ustaw, zakazy i nakazy, obostrzenia, których celem jest ochrona znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy tj.: zawartość i wyróżniki, a także cele, dla których zostały wyznaczone.

6.3.3.

Komponenty i zasady kształtowania krajobrazu kulturowego:

- **Dominanta przestrzenna w krajobrazie kulturowym** - element w przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji, w której obiekt budowlany lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiada czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Brylince, Cerkiew pw. Wasyła Wielkiego; dominanta w krajobrazie kulturowym.

- **Dążenia do harmonijnej sylwety** – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zieleni i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

*Dawniej Cerkiew św. Dymitra w Korytnikach
obecnie kościół p.w. św. Maksymiliana Kolbe*

- **Historyczna panorama** – autentyczny, zachowany lub potwierdzony w źródłach charakterystyczny widok zespołu architektoniczno-krajobrazowego (lub jego części), który jest umiejscowiony w historycznej przestrzeni i utrwalaony w czasie, przekazach i w społecznej świadomości. Ingerencja lub jego przekształcanie może być dokonywane tylko pod warunkiem zachowania cech charakterystycznych i walorów estetycznych.

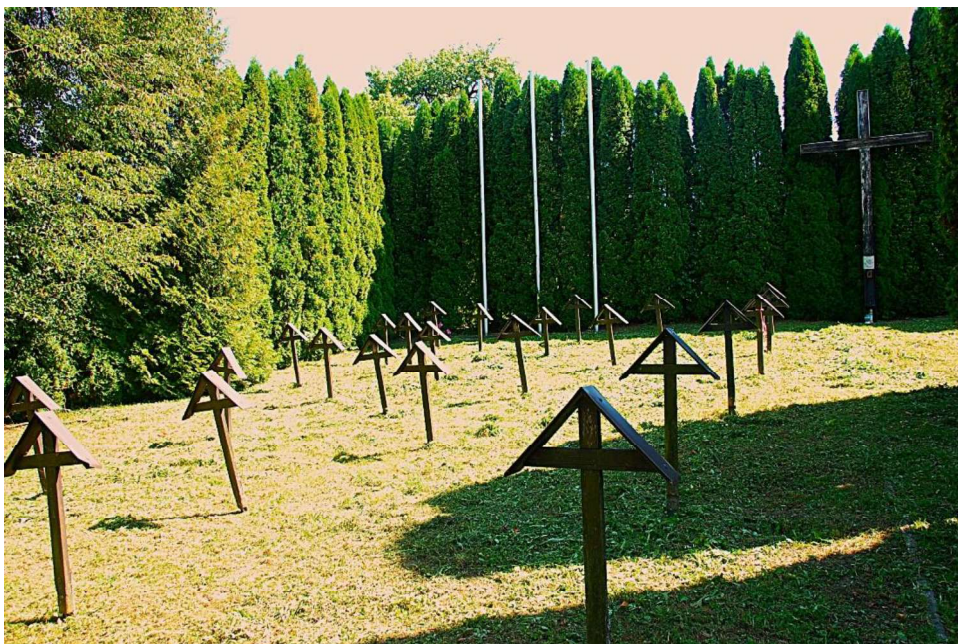
Zamek w Krasiczynie, historyczna panorama w naturalnej scenerii,

- **Historyczna ekspozycja** – autentyczny, zachowany lub potwierdzony w źródłach niezakłócony widok z punktu, ciągu widokowego lub wzdłuż osi widokowej na obiekt grupę obiektów, kompozycje zieleni i inne obiekty naturalne. Historyczna ekspozycja może również dotyczyć widoku z obiektu.

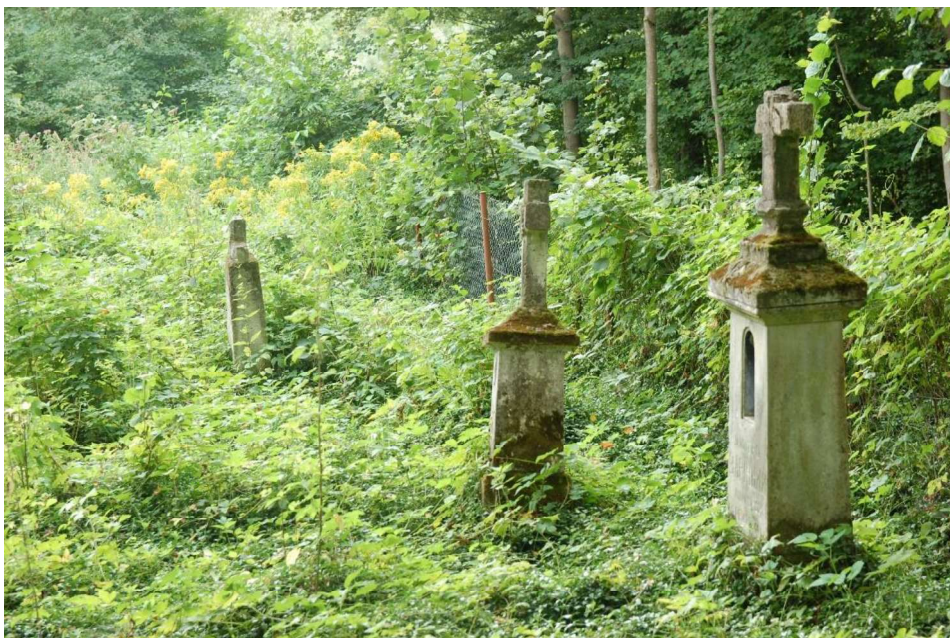
Korytniki, historyczna kuźnia.

Brylińce, Cmentarz wojenny z czasów I wojny światowej

- **Historyczna kompozycja przestrzenno-krajobrazowa lub forma krajobrazu kulturowego** – zachowane, autentyczne i zachowane w źródłach połączenie krajobrazu naturalnego i zbudowanego, powstałe na określonym terenie w wyniku zamierzonych działań projektowych i realizacyjnych.

Krzeczkowa, Cerkwisko w otoczeniu starych nagrobków przycerkiewnego cmentarza

- **Historyczna kompozycja zespołu zabudowy (forma zespołu zabudowy)** – autentyczny, zachowany układ ulic, placów, budynków i zieleni, z historycznymi liniami zabudowy, wysokością zabudowy, kształtami dachów i zwieńczenia budynków, podziałami własnościowymi, nawierzchniami ulic i placów. Historyczna kompozycja zespołu zabudowy (forma zespołu zabudowy) ma cechy przynależności do określonej epoki bądź nawiązuje do różnych czytelnych okresów historycznych, konkretnych cech narodowych, regionalnych, lokalnych.

Olszany, d. Zespół cerkiewny, obecnie kościół rzymsko katolicki p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny

- **Historyczna kompozycja zespołu zieleni (forma zespołu zieleni)** – autentyczny, zachowany układ kompozycyjny i gatunkowy drzew, krzewów i powierzchni trawiastych oraz trwałych elementów rozplanowania i wyposażenia (np. elementy małej architektury, rzeźby, baseny i stawy, obiekty kubaturowe).

Mielnów, zachowana niecka fontanny, niestety zanieczyszczona dziką zielenią, nieużywana!

- **Historyczny typ zabudowy** – obiekt posiadający charakterystyczne rozwiązania dla specyfiki lokalnej lub regionalnej, którego częstość występowania może stanowić wyróżnik dla obszaru

Przykład kapliczki usytuowanej w krajobrazie.

- **Oś widokowa** – wytyczony kierunek obserwacji przez rozplanowanie i kompozycję zagospodarowania terenu.

Aleja parkowa w Olszanach

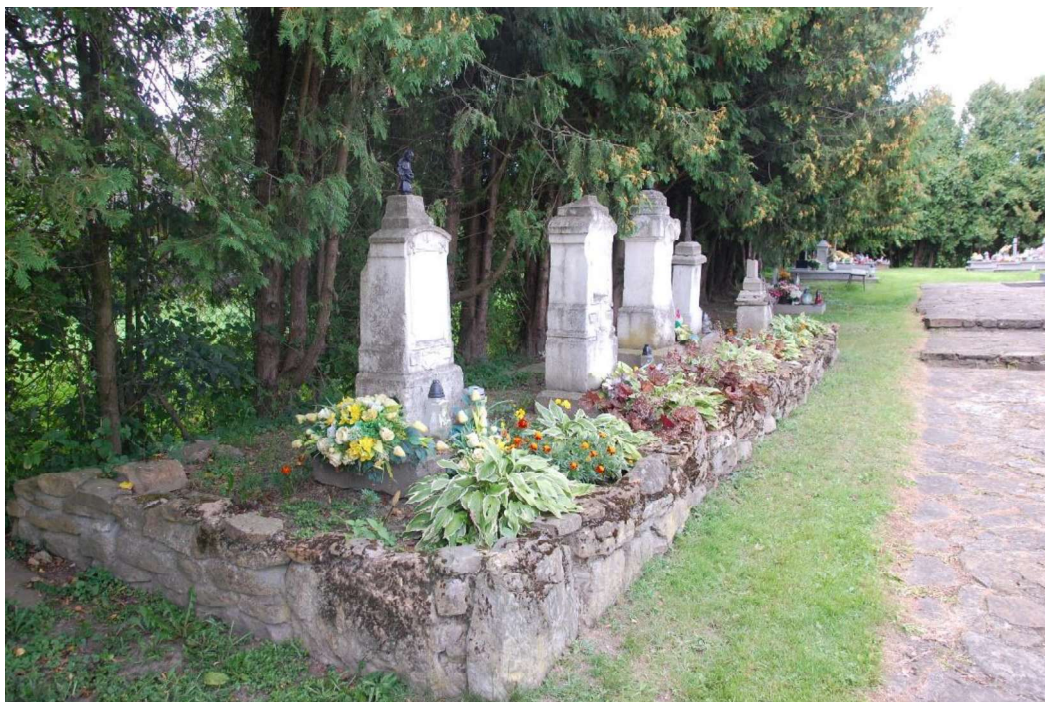
Zamek w Krasieczynie – w widoku na most i Wieżę Zegarową.

- **Oś kompozycyjna** – element liniowy organizujący kompozycję przestrzenną.

Lapidarium w Chołowicach – w dwóch ujęciach: frontalnie i z boku.

Lapidarium powstało z inicjatywy śp. ks. Stanisława Bartmińskiego

6.4. Zabytki sakralne

Na terenie gminy Krasieczyn budownictwo sakralne zachowało się swoją różnorodność, pomimo faktu, że doświadczyło wielu strat. Do II wojny światowej, przed wysiedleniami społeczności ukraińskiej było 12 cerkwi w sołectwach na terenie gminy. Obecnie zachowało się 7 cerkwi, z których 6 pełni funkcję kościoła rzymskokatolickiego, a jeden obiekt (cerkiew w Krasicach) jest nie użytkowany przez żadną społeczność i od 50 lat niszczeje. Obecnie obiekty cerkiewne znajdują się w następujących miejscowościach, są użytkowane przez kościoły rzymskokatolickie i dzięki tej funkcji są zadbane, wyremontowane i są w kulcie.

Cerkwie:

- **Brylińce - Cerkiew Greckokatolicka p.w. Wasyla Wielkiego** ob. Kościół filialny rzymskokatolicki, p.w. Najświętszej Marii Panny
- **Chołowice - Cerkiew gr.-kat. p.w. Cudu Św. Michała Archaniola**, ob. Kościół rzym.- kat. filialny p.w. Ducha Świętego
- **Korytniki-Cerkiew grekokatolicka p.w. Św. Dymitra**, ob. Kościół rzymskokatolicki, filialnego p.w. Św. Maksymiliana Kolbe
- **Krasice - Cerkiew filialna p.w. św. Michała Archaniola**, - obecnie nieużytkowana, ob. własność Kurii Greckokatolickiej.
- **Mielnów - Cerkiew grecko – katolicka p.w. Narodzenia NMP**, ob. Kościół filialny rzymskokatolicki p.w. Narodzenia NMP
- **Olszany - Cerkiew grecko – katolicka p.w. św. Michała Archaniola**, ob. Kościół parafialny rzymskokatolicki p.w. Narodzenia NMP
- **Prądkowce - Cerkiew grecko – katolicka p.w. Ofiarowania M.B. w Świątyni**, ob. Kościół rzymskokatolicki p.w. Matki Boskiej Zbaraskiej

Cerkwie, które obecnie pełnią:

- funkcję kościołów rzymskokatolickich, parafialnych: w Prądkowcach, Olszanach,
- funkcję kościołów filialnych parafii krasieczyńskiej: w Chołowicach, Mielnowie, Korytnikach, zaś parafii olszańskiej: w Brylińcach.

Kościół – dawne i współczesne:

- **Krasieczyn** – Kościół parafialny pw. św. Marcina
- **Rokszyc** - Kościół parafialny p.w. Matki Bożej Anielskiej
- **Prądkowce** - Kaplica Drużbackich
- **Zalesie** - Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego – współczesny

To cenne dziedzictwo kulturowe otwiera zespół kościoła parafialnego pw. św. Barbary i Marcina w Krasiczynie. Wzniesiono go z fundacji Ludwika z Mniszków Potockiej w 1760 roku. W skład zespołu wchodzi murowany kościół i dzwonnica, które są budowlami późnobarokowymi, usytuowanymi w opasaniu murowanego, wysokiego ogrodzenia z 1794 roku. Dopełnieniem tej kompozycji jest osiemnastowieczna dzwonnica z bramą, podkreślająca sakralny charakter zgromadzonych tu obiektów. To wieloelementowe założenie tworzy wnętrze urbanistyczne o charakterze religijnym. Jest to przestrzeń publiczna w oprawie architektonicznej, niekiedy dopełniona kompozycją z zieleni komponowanej, w której istotną rolę poza architekturą i roślinnością odgrywają dodatkowe czynniki, takie jak: nawierzchnia, elementy oświetleniowe, mała architektura, detale i emblematy religijne. Tak skomponowane wnętrze urbanistyczne, jest zapowiedzią wielkiego bogactwa, które stanowi wyposażenie kościoła zgromadzone wewnątrz. Są tu ołtarze boczne w stylu późnego baroku pochodzące z rozebranego kościoła drewnianego w Dubiecku, obrazy, feretrony i inne cenne artefakty.

Drugą świątynią rzymskokatolicką jest kościół w Rokszycach, wzniesiony na wyniesieniu terenu w stylu neogotyckim. Jest usytuowany na skraju wsi, w otoczeniu cmentarza z licznymi starszymi pochówkami.

Trzecim kościołem jest Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zalesiu – współczesny, z 4 ćw. XX wieku o formach nowoczesnych, monumentalnych w charakterze. Zachodzi konieczność wymienienia kościoła w Zalesiu, pomimo jego niedługiej metryki, gdyż usytuowany jest wśród zabudowy mieszanej, nowej murowanej i historycznej, drewnianej zabudowy przestrzennej Zalesia. Ponadto – w Zalesiu i Dybawce nie dominowała ludność rusińska, a zatem stanowi to pewnego rodzaju odrębność od pozostałych miejscowości, w których dominantę w krajobrazie stanowiło budownictwo cerkiewne. Było ono zwyczajowo usytuowane na wyniosłych wzgórzach, w otoczeniu cmentarzy, dzwonnicy oraz ogrodzonego terytorium.

Dominantę, swoisty akcent w krajobrazie stanowią dwa greckokatolickie zespoły cerkiewne. Oba powstały w dwudziestoleciu międzywojennym XX-go wieku. Usytuowane są na wyniosłych wzgórzach i majestatycznie dominują nad okolicą. Każda z nich ma jednak inną historię, ważną nie tylko dla lokalnego cerkiewnego budownictwa greckokatolickiego.

Cerkiew pw. św. Wasyla Wielkiego w Brylińcach wzniesiono w 1929 roku, na miejscu starszej świątyni, zniszczonej podczas I wojny światowej. Najnowsze badania ukraińskich historyków wykazały, że projektantem był architekt ukraiński Jewhen Nahirnyj (1885–1951), syn Wasyla Nahirnego (1848–1921), twórcy ukraińskiego stylu narodowego w architekturze cerkiewnej. Wzniesiona jest w stylu ukraińskim stylu narodowym, z elementami modernizmu.

U podnóża wysokiej góry zachowała się tradycyjna zabudowa drewniana. Drzewostan z czasu budowy cerkwi nie zachował się. Bezpośrednio do parceli cerkiewnej przylega zrekonstruowany cmentarz z I wojny światowej, co podkreśla rys historyczny tego miejsca.

Dominantę w krajobrazie stanowi także cerkiew greckokatolicka w Olszanach pw. św. Michała Archanioła, wzniesiona w 1924 roku. W jej otoczeniu znajduje się cmentarz, na którym znajdują się starsze i nowsze pochówki. Nieopodal świątyni stoi murowana dzwonnica z kostnicą. Wyniosłe wzgórze podkreśla charakter tego miejsca i odgrywa ważną rolę w architekturze krajobrazu.

Innym typem ukształtowania krajobrazu jest cerkiew w Chołowicach pw. Cudu św. Michała Archanioła. Zbudowana tuż przed II wojną światową, na nabrzeżu Sanu od strony południowej, na płaskim terenie, była pozbawiona tej szlachetnej dominaty w pejzażu, jaką posiadały cerkwie usytuowane na wzgórzach. Zniszczona podczas działań wojennych, porośła dzikimi drzewami na koronie murów po wojnie, ze zdewastowanym wyposażeniem wewnątrz - chyliła się ku upadkowi. W latach 1993-96 cerkiew została zrekonstruowana, uporządkowano otoczenie i drzewostan, natomiast swoiste lapidarium z zachowanymi nagrobkami jako artefaktami, sygnalizowało istnienie tu wcześniejszego przycerkiewnego cmentarza greckokatolickich wyznawców wiary. Cerkiew nawiązuje swoją architekturą do poprzedniej, zniszczonej, pochodzącej z 1857 roku. W jej otoczeniu zachowała się brama - dzwonnica z l. 30. XX wieku i stanowi oryginalnie zachowaną formę. Tym samym jest to typ krajobrazu kulturowego, który można określić jako *historyczny typ zabudowy*, czyli obiekt posiadający typowe rozwiązania, które są charakterystyczne dla danego terenu, czasu powstania i regionu. Odtworzenie tej cerkwi stanowiło wyróżnik – zarówno architektoniczny jak i społeczny - tak ważny dla lokalnych społeczności.

Historyczna ekspozycja – tak można określić typ krajobrazu kulturowego dla cerkwi w Korytnikach - jako zachowany, niezakłócony widok na zabytkowy obiekt, utrwalaony w źródłach i ikonografii zabytkowej cerkwi pw. św. Dymitra. Cerkiew pochodziła z 1866 roku, a w jej otoczeniu pierwotnie znajdowała się dzwonnica z 1930 roku. Choć uproszczono bryłę świątyni i pozbawiono ją detali bizantyjskich w l. 70. XX wieku, podczas remontu świątyni i przystosowaniu jej do funkcji kościoła rzymskokatolickiego, nie utraciła swego majestatu, a trzy nagrobki w formie zachowanych relikwów symbolizowały przycerkiewny cmentarzyk.

Cerkiew pw. Ofiarowania MB w Świątyni w Prądkowcach usytuowana jest także na niewielkim wyniesieniu. Wzniesiona w 1842 roku, w przeszłości była cerkwią parafialną dla dwu innych świątyń, znajdujących się w Kruhlu Małym i Kruhlu Wielkim. W latach 70. XX wieku erygowano tu parafię i przeprowadzono spore remonty, które znacznie zmieniły wygląd

cerkwi. W pewnym sensie jest to tzw. *Obszar dysharmonijny*, jako typ krajobrazu kulturowego, w którym dominuje konflikt estetyczny i przestrzenny. Z jednej strony stoi rekonstrukcja drewnianej dzwonnicy według wzorów z k. XVI wieku i konstrukcji słupowo-ramowej, powodując dysharmonie estetyczną, a także kompozycyjną z murowaną budowlą świątyni. Z drugiej zaś strony – jest to pewnego rodzaju dysharmonia przestrzenna, gdyż rozbudowa, przedłużenie i powiększenie przestrzeni świątyni o funkcje gospodarcze, które były niezbędne dla parafii i nie pozwoliły zachować pełnego, dziewiętnastowiecznego uroku cerkwi. Rekompensatę w/w wskazanych dysonansów stanowi kult obrazu Matki Bożej przywiezionej ze Zbaraża w latach powojennych i utworzenie tu parafii Matki Bożej Zbaraskiej. Fakt ten akcentuje nowe funkcje i współczesne wyzwania przed świątynią oraz parafią na przełomie XX i XXI wieku.

Cerkiew p.w. Narodzenia NMP w Mielnowie, stanowiąca filię parafii olszańskiej, wzniesiona została w 1908 roku. Zniszczona podczas Wielkiej Wojny, została odbudowana w 1924 roku. Tworzy typ krajobrazu kulturowego, który można określić jako *Harmonijną sylwetę* w krajobrazie. Po odbudowie i przystosowaniu do nowej funkcji kościoła rzymskokatolickiego, bryła cerkwi jest prezentowana na tle małej architektury nagrobków i zieleni otaczającej cały przycerkiewny cmentarz. Ekspozowane są także monumentalne nagrobki m.in.: właścicielki wsi Marii Chwapiłowej zm. w 1907 roku. W ten sposób formy, bryły i detale w krajobrazie zostały wzajemnie dostosowane do siebie, zarówno pod względem estetycznym i tworzących czytelną, spójną formę krajobrazową, odczytywaną jako harmonijną sylwetę w panoramie.

Po niektórych cerkwiach zachowały się miejsca, na których były wzniesione cerkiewne budowle. Czas zaciera te ślady, ale społeczność lokalna zaznacza cerkwiska krzyżami, aby uchronić pamięć.

Cerkwiska, które zachowały się i istnieją do dziś:

- ❖ w Cisowej,
- ❖ w Śliwnicy
- ❖ w Krzeczkowej,
- ❖ w Rokszycach,
- ❖ w Tarnawcach – ślad nieczytelny

Stanowią one ślady pamięci po wielokulturowości i wielowyznaniowości tych ziem, tworząc wielobarwny pejzaż kulturowy. Wszystkie z w/w cerkwisk wymagają dziś rewitalizacji miejsca, tablic informacyjnych umieszczonych obok i wyznaczenia stałych, społecznych

opiekunów zabytków, którzy sprawowaliby stały dozór i monitorowaliby te miejsca, informując o potrzebie usunięcia zanieczyszczeń, wykoszeniu, miejscowych naprawach, itp.

6.5. Zabytki architektury rezydencjonalnej i ich relikty

Na krajobraz gminy Krasieczyn składają się elementy przyrodnicze, ale także umieszczone w nich materialne ślady przeszłości i wytwory cywilizacyjne człowieka. Wśród nich – najważniejsze miejsce zajmują zabytki architektury rezydencjonalnej. Są to:

6.5.1. Rezydencja manierystyczna Marcina Krasickiego (1598 - 1633)

Zespół zamkowy Krasickich jest niewątpliwie jednym z najpiękniejszych założeń rezydencjonalnych w Polsce. Centralnym punktem całego założenia zamkowo-parkowego, jest czworoboczny zamek z basztami w narożach. Jego początki sięgają końca I poł. XVI wieku, gdy ok. 1540 roku Jakub z Sicina wszedł drogą mariażu w posiadanie 14 wsi, w tym Śliwnicy, na terenie której syn Jakuba, Stanisław Krasicki wzniósł pierwszy zamek obronny. Było to regularne założenie basztowo-bastejowe, którego idea obronności skupiała się na defensywie głównie w punktach narożnych, w basztach-bastejach. Zamek Stanisława Krasickiego, *de facto* mieszczący się w całości w murach obecnie zachowanego zabytku, był surowy niegdyś w swym zewnętrznym wyrazie, uległ znaczącej przebudowie na rezydencję nowego typu. Najważniejsza przebudowa miała miejsce w latach 1598-1633, która uczyniła z dotychczasowego, szesnastowiecznego założenia basztowo-bastejowego rezydencję manierystyczną Marcina Krasickiego. Przebiegała ona w kilku fazach, z których 3 były najważniejsze.

- I etap – podany na tablicy bramnej, obejmujący lata 1594-1614, związany z przebudową późnorenesansowej warowni basztowo-bastejowej na rezydencję.
- II etap – związany z przebudową kaplicy
- III etap – przypadający na czasy po 1618 roku i ciągnący się do śmierci Marcina Krasickiego w 1633 roku.

W tym czasie krasieczyński zamek otrzymał zachowaną do dzisiaj formę architektoniczną. Nadbudowano baszty narożne, z których każda miała już w XVII wieku swoją nazwę i funkcję: Papieska, Królewska, Szlachecka, Boska i Zegarowa, przy czym ta ostatnia nie mieściła się w narożach, lecz pośrodku ściany kurtynowej mieszczącej wjazd na dziedziniec, pomiędzy basztą Boską a Papieską. Pomieszczenia mieszkalne znajdowały się po północnej i wschodniej ścianie dziedzińca. Z dwóch pozostałych stron dziedzińca zamykały ściany kurtynowe, ozdobione znakomitymi sgraffitami ze scenami myśliwskimi, polowaniami, a także portretami królewskimi. W pomieszczeniach zachowało się kilka portali, najcenniejszym z nich jest portal

manierystyczny, prowadzący do Kaplicy zamkowej. Nieopodal Baszty Królewskiej prowadzi nad fosą kryte przejście do baszty kłoczonej, zachowanej w tzw. zachodniej części tzw. „Domku Szwajcarskiego”. W 1726 roku nastąpiła dewastacja rezydencji, głównie zamkowych wnętrz, przez wojska carskie. Aż do końca czasu przedrozbiorowego trwała odbudowa i przebudowa zamku, a czas rozbiorów który nadszedł dopełniał niszczenia. W 1834 roku zaniedbany zamek stał się własnością Leona Sapiehy. Do połowy wieku przeprowadzono naprawy, remonty, przebudowy i nowe inwestycje, z których najważniejszymi była restauracja kaplicy zamkowej i urządzenie krypt grobowych w jej dolnej części, a także nowy krużganek w jej skrzydle zachodnim. W roku 1852 wybuchł pożar, który zniszczył wszystkie wnętrza i dachy. Zrządzeniem losu oszczędzona została kaplica i niektóre sale parteru. Czas ponownej odbudowy nastał w II poł. XIX wieku i trwał do I wojny światowej. Odbudowano skrzydło wschodnie wraz z nowym wjazdem do zamku, a w odrestaurowanych wnętrzach dobudowano nowe korytarze i podziemne przejścia. Ponadto – jako nowe inwestycje wzniesiono zachowane do dziś zabudowania: stajnie cugowe, oficynę (obecnie hotel), domek szwajcarski, kordegardę wraz z bramą wjazdową - [wg P. Libicki, *Dwory i palace wiejskie w Małopolsce i na Podkarpaciu*, Poznań 2012, s. 208-2013]. Całość założenia została usytuowana w parku krajobrazowym z dwoma stawami, który założono w I poł. XIX wieku. Jest to jeden z nielicznych parków dendrologicznych na terenie Polski południowo-wschodniej które ocalały z burzliwych lat I i II wojny światowej. Co prawda w swej pierwotnej formie zwierzyńca zajmował on znacznie rozleglejszy obszar, który uległ zredukowaniu o zalesioną część nadsania. Wytyczone miasto na osi kompozycyjnej Zamku spowodowało pierwszą i zasadniczą redukcję, a następnie zabudowa urbanistyczna Krasieczyna i nowe budynki wraz z ich funkcjami wprowadziły kolejne ograniczenia obszarowe dla parku. Jego obecna forma jest dziełem ostatnich właścicieli czyli Sapiehów, którzy na przełomie XIX i XX wieku zrealizowali udaną kompozycję przestrzenną polegającą na harmonijnym dostosowaniu kompozycji roślinnych do architektury założenia zamkowego oraz innych budowli w nim wzniesionych za czasów ostatnich właścicieli. Całość jest wpisana do rejestru zabytków pod nr A-321 decyzją z dnia 26.06.1968 r. oraz pod nr A- 4 decyzją z dnia 01.09.1948 r.

W latach 2000-2010 na zamku prowadzone były szeroko zakrojone prace remontowe, restauratorskie i konserwatorskie zabytkowej struktury całego założenia. W ich wyniku przeprowadzono pełny remont konserwatorski architektury zamku wraz z konserwatorską pracą nad odtworzeniem zatartych części sgraffita oraz restauracją zachowanych jego części.

6.5.2. Pozostałe założenia rezydencjonalne istniejące w Gminie Krasieczyn

Na terenie Gminy Krasieczyn zachowały się ponadto relikty czterech innych założeń rezydencjalnych, dziś przekształconych, zniszczonych i nigdy nie dorównujących skalą do założenia zamkowego rodu Krasickich i Sapiehów w Krasieczynie.

Są to założenia mocno zniekształcone, ale mimo to zachowane, z czytelnymi elementami zabytkowymi i układami zachowanymi fragmentarycznie:

❖ **Zespół dworsko-parkowy w Mielnowie**

[wpis do rejestru zabytków:

Park: A – 236 z dn. 20.07.1987 r., A – 1669 z dn. 07.04.2020 r.]

❖ **Założenie dworsko-parkowe w Olszanach**

[wpis do rejestru zabytków: brak]

❖ **Założenie dworskie w Korytnikach**

[wpis do rejestru zabytków:

Park: nr - A-176 z 1987.01.05, nr - A-1517 z 2018.02.01

Aleja śródpolna: nr - A-176 z 1987.01.05, nr - A-1517 z 2018.02.01]

❖ **Założenie dworskie w Tarnawcach**

[wpis do rejestru zabytków: brak]

6.5.3. Zespół dworsko-parkowy w Mielnowie

Dziewiętnastowieczny zespół dworsko-parkowy w majątku w Mielnowie został wzniesiony na terenie dawnej szlacheckiej wsi Mielnów, która w XV wieku była gniazdem rodu Mielnowskich, a w epoce nowożytnej należała do klucza krasieczyńskiego. W kolejnych wiekach Mielnów był w rękach wielu właścicieli. W 1 poł. XIX wieku dwór wraz z majątkiem w Mielnowie należał do rodu Siemieńskich h. Dąbrowa. Dwór prawdopodobnie został wzniesiony dla Konstantego Engelberta Stanisława hr. Siemieńskiego (1800-1866) oraz jego żony Olimpii hr. Siemieńskiej (Lewickiej h. Rogala) (1802-1869). Po śmierci męża, to właśnie Olimpia hr. Siemieńska była właścicielką tabularną majątku w Mielnowie. Hrabiosstwo Siemieńscy mieli dwoje dzieci: córkę Sewerynę Kolowrat-Krakowską (1823-1889) i Wilhelma Stanisława Józefa hr. Siemieńskiego-Lewickiego (1827-1901).

Dwór Siemieńskich był wzniesiony w 1 ćw. XIX wieku w płn. części parku, fasadą skierowany był na zachód. Tradycyjnie, poprzedzony był owalnym podjazdem usytuowanym na osi, którego resztki jeszcze dziś pobrzmiwiają w organizacji przestrzeni przed dworem. Dwór był budynkiem murowanym, niewielką rezydencją w otoczeniu parku krajobrazowego, która położona była na wschód od drogi rozdzielającej założenie dworsko-parkowe od części

gospodarczej z podwórzem przy folwarku, które ulokowano po zachodniej stronie drogi. Od strony folwarku, przy rozgraniczeniu od założenia dworskiego, posadzono rzędowe nasadzenia topoli białej. Park otaczający dwór ma stosunkowo niewielki obszar, ponad hektar. Pozostałe części założenia parkowego ciągnące się przy północnej stronie należą już do późniejszego właściciela. Niemniej jednak granice parku są czytelne, podobnie jak sieć dróg dojazdowych są zachowane i pochodzą I poł. XIX wieku. Od strony elewacji ogrodowej dworu zachowały się fragmenty dawnych tarasów i ramp ziemnych, schodów z piaskowca, murów z kamienia fliszowego i urządzeń parkowych. Największą wartością parku otaczającego dwór i najbardziej interesującym elementem w układzie przestrzennym parku jest rzeźba terenu, jaką zastosowano do założenia ogrodów parkowych na skarpie, z promenadą ukazującą widoki na dolinę Sanu.

Na przełomie XIX i XX wieku właścicielem tabularnym dóbr w Mielnowie i Chołowicach był Mieczysław Paszkudzki. Mieczysław Justyn Paszkudzki h. Zadora (ur. ok. 1853) był c.k. urzędnikiem oraz polskim działaczem gospodarczym. Zachowane do dziś ogrody krajobrazowe pochodzące z pocz. XX wieku, zostały założone na starszych, historycznych reliktach poprzedniego założenia. Największym przekształceniom uległ układ urbanistyczny całego założenia, z uwagi na intensywny rozwój ośrodka gospodarczego. To, co przetrwało z parku krajobrazowego do dzisiaj jest efektem działalności Mieczysława Paszkudzkiego, a być może także i jego następcy. Przed II wojną światową był to Jan Chrapid. Dwór został spalony po II wojnie światowej, a w latach powojennych pozostałości po spaleniu zostały rozebrane, a całość gruntownie przebudowana, reprezentując cechy stylistyczne charakterystyczne dla architektury w latach 60. XX wieku. Ponieważ układ jest jeszcze czytelny, zaleca się przeprowadzenie badań architektonicznych oraz dotyczących założenia ogrodów i parku krajobrazowego. Na pewno do uratowania jest tradycyjny spichlerz drewniany, który obecnie niszczeje na sąsiedniej działce.

6.5.4. Założenie dworsko-parkowe w Olszanach

Wieś Olszany sięga do średniowiecza swym rodowodem. W XVI wieku Olszany wraz z Chołowicami i Krzeczkową stanowiły starostwo niegrodowe w Krzeczkowej. Olszany przez szereg lat stanowiły dzierżawę, aż w 1776 roku weszły w skład austriackich dóbr rządowych i zostały sprzedane. Ostatnim dzierżawcą był Wojciech Samuel Lewicki i on, jako ostatni dzierżawca nabył ten majątek, który był własnością Lewickich na przełomie XVIII/XIX w. Wraz z ręką Olimpii hr. Lewickiej herbu Rogala, która poślubiła K. Siemieńskiego (ur.1800), Olszany i inne majątki weszły w skład posiadłości Siemieńskich. W 1855 roku w jest wymieniana jako właścicielka tabularna Olszan, a ponadto kilku innych miejscowości. W 1902 roku Olszany należały do dr. Artura Żebrackiego, a w 1904 roku – do jego żony Wandy Żebrackiej. Olszany stanowiły własność tabularną Żebrackich.

Do obecnych czasów zachował się park podworski, kryjący relikty wcześniejszych założeń. Nadal istnieje piękna aleja dojazdowa do dawnego dworu, którego dziś już nie ma, gdyż został rozebrany po II wojnie światowej. Aleja otoczona jest częściowo zachowanym parkiem krajobrazowym, w dużej mierze zdziczałym. Miejsce jednak wymaga wymienienia, z uwagi na kilkunastowieczną historię tego miejsca. Zachowany do dzisiaj Park podworski kryje w sobie relikty ogrodów krajobrazowych z relikтами b. układu geometrycznego. Pozostałości dawnych fortyfikacji ziemnych obecnie zachowały się jako fragmenty wału ziemnego wraz z platformą oraz pozostałości fosy. Relikty te nie były dotychczas przedmiotem badań, a jedynie oględzin prof. Jerzego Pióreckiego, który wykonał szkic terenu, będący załącznikiem do dokumentacji parku. Dokumentacja ta z 1970 roku zawiera także wyszczególnienie wartości przyrodniczych parku.

Wg w/w dokumentacji, ogrody zostały rozplanowane już w XVIII wieku na reliktach starszego układu przestrzennego, a następnie zostały przebudowane w końcu XIX wieku. Usytuowane zostały zarówno na wierzchołku, jak i na stoku wzniesienia. Całość parku obejmuje obszar 5 - 6 ha, a w ich skład wchodzi także rozległe ogrody użytkowe i sady owocowe. Powierzchnia parku skupiona wokół dworu była niewielka, zdominowana dwoma alejami: dojazdową złożoną z kasztanowców, która istnieje do dziś, a także alei górnej, przy dworze, złożonej z lip, nadal istniejącej. W parku zachowane są także pomnikowe dęby. Zniszczony został natomiast drzewiasty błędnik obok dworu. Całość otacza leśny park krajobrazowy, dziś zdewastowany i nieuporządkowany, a na obrzeżach został zamieniony na pastwiska jeszcze w czasach PGR-u w 3 ćw. XX w.

Walorem parku w Olszanach jest oryginalne rozwiązanie kompozycyjne, skutkujące tym, że obok układu planowych kompozycji roślin, jest założony leśny park krajobrazowy, przecięty dwoma alejami dziewiętnastowiecznymi, wspomnianymi powyżej: kasztanową i lipową. Atutem jest także rzeźba terenu zastosowana w parku, z przeznaczeniem do zakomponowania pradoliny potoku Olszanki w parku, jak wspomina w dokumentacji prof. Jerzy Piórecki. Ponadto - czytelna i częściowo zachowana jest sieć dróg w parku, częściowo ułożona na tarasach oraz wałach, zachowana fragmentarycznie - wg informacji prof. Jerzego Pióreckiego w monografii traktującej o zabytkowych ogrodach i parkach województwa przemyskiego.

Park obecnie stanowi własność prywatną. Teren nie jest objęty wpisem do rejestru zabytków (!). Poniżej, po drugiej stronie drogi zachowały się zabudowania folwarku wraz z budynkiem rządcówki, pełniącej później rolę plebanii grecko-katolickiej, a obecnie budynku mieszkalnego.

6.5.5. Założenie dworskie w Korytnikach

Ta jedna z największych wsi w gminie i jednocześnie najstarsza, wchodziła najpierw w skład klucza krzywieckiego, a już w początkach czasów nowożytnych przeszła do zasobów klucza krasieczyńskiego. Od poł. XIX wieku, była to własność Sapiehów i stan taki dotrwał do II wojny światowej. Założenie dworsko-parkowe połączone było z częścią folwarczną. Taki sprzężony układ, a także burzliwy powojenny czas rozwoju rolnictwa poprzez działalność PGR-ów oraz dodatkowo wsparty rozwojem i lokalizacją Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Korytnikach spowodował, że pierwotny układ został prawie całkowicie zatarty i obecnie jest słabo czytelny w terenie. Przede wszystkim zniszczyły go podziały własnościowe na odrębne działki i postawione nowe ogrodzenia. W ślad za tymi podziałami własnościowymi poszła niekontrolowane użytkowanie, budowa i przekształcanie budynków na terenach użytkowanych przez nowych właścicieli. Aczkolwiek dwór, tak jak i cały zespół parkowy zachował się, ale niewiele to zmienia w kontekście zmiany jego użytkowania i przeznaczenia dla nowych funkcji kulturalno-oświatowych, z powodu rozdrobnienia własności zespołu dworsko-parkowego, podziałów i wydzielania działek z historycznej całości, nowych inwestycji ukierunkowanych na produkcję oraz ich lokalizację na terenie całego historycznego w/w zespołu.

Zespół dworsko – parkowy zachował się, pochodzi z 1 poł. XIX wieku i jest usytuowany w południowej części kulminacji terenu, opadającego zboczami ku wschodowi i północy. Majdan gospodarczy został ulokowany po wschodniej stronie całego zespołu, wraz ze spichlerzem, stodołą, nowymi oborami i silosami. Dwór usytuowany był w południowo-zachodnim narożu zespołu. Został założony na miejscu starszego założenia przestrzennego, zapewne w obrębie osiemnastowiecznego założenia dworskiego lub rządcówki. Zachowane pojedyncze okazy pomnikowych drzew są świadkiem i pozostałością tego wcześniejszego założenia z XVIII w.

Dwór jest parterowy, nakryty wysokim dachem dwuspadowym, z gankiem wejściowym od frontu, z daszkiem siodłowym prostopadłym do budynku dworu. Elewacja 8-mio osiowa, niesymetryczna, z nową dobudówką (!) przy ścianie północnej. Poddasze jest częściowo użytkowane z tytułu urządzonego w nim mieszkania. Dwór został wtórnie podzielony na mieszkania i z tego powodu komunikacja w budynku dworu jest zaburzona i utrudniona, bo odbywa się częściowo korytarzami, a częściowo amfiladami. Dwór miał charakter XIX-wiecznego dworku wiejskiego, położonego przy folwarkach. Aktualna jego kondycja jest zła, wymaga remontu kapitalnego cały budynek podworski.

Dawne dworskie ogrody, to raczej niewielkie ogrody w otoczeniu folwarku i założone na tzw. platformie, z pozostałościami starodrzewia lipowego z XVIII wieku. W dolinie Sanu, przy

drodze między polami, zachowała się śródpolna aleja z czasów świetności zespołu dworsko-parkowego. Złożona jest z okazów orzecha czarnego, okazałych żywotników i innych drzew z przełomu XIX/XX wieku.

Do najcenniejszych zachowanych obiektów należy spichlerz z czasów budowy dworu oraz zakładania pierwszego ośrodka gospodarczego, stare obory i stodoła, które także są obiektami z XIX wieku, choć nie są w dobrym stanie i wymagają remontu konserwatorskiego.

6.5.6. Relikty założenia dworskiego w Tarnawcach

Zachowane relikto, podobnie jak powyższy zespół dworsko-parkowy w Korytnikach, jest założenie dworskie w Tarnawcach, zachowane w zachodniej części wsi. Do elementów dawnego zespołu dworskiego należy zaliczyć zachowany do dziś dwór na wzniesieniu, który był użytkowany po II wojnie jako szkoła, a także murowany budynek czworaków, pełniących funkcję mieszkaniową. Całość założenia zachowała się jako relikty dawnej przeszłości, gdy od czasów nowożytnych należały do klucza krasiczyńskiego.

Powyższa analiza wskazuje, że założenia parkowo – rezydencjonalne były w przeszłości lokowane na terenie obecnej Gminy Krasiczyn. Ich zabudowa jest jeszcze widoczna i dobrze osadzona w architekturze krajobrazu, wymaga jednak podjęcia intensywnych, szeroko zakrojonych prac badawczych, a w ślad za nimi rewitalizacji przestrzeni.

6.6. Zabudowa ruralistyczna i urbanistyczna

6.6.1. Historyczne szlaki komunikacyjne

Historyczna zabudowa na omawianym obszarze kształtowała się przez wiele wieków, zaś jej początki sięgają do wczesnego średniowiecza. Poprzedzone są osadnictwem rozwijającym się tutaj w czasach kultur archeologicznych, skupionych w dorzeczach Sanu i Wiary, a także w dolinach ich dopływów. Archeologiczne ślady osadnicze sięgają epoki neolitu, brązu, żelaza, a następnie pojawiają się w kolejnych okresach przedchrześcijańskich, które przetoczyły się przez tereny Ziemi Przemyskiej.

Zmiany takie jak: wpływy religijne docierające tu ze wschodu, zachodu, południa i północy Europy, etniczne migracje ludności, wpływy polityczno-gospodarcze, kształtowały charakter osadnictwa na tych terenach. Wszystkie w/w naleciałości nakładały się na geograficzne ukształtowanie terenu, wywierając decydujący wpływ na osadnictwo i charakter jego zabudowy. To właśnie melanz docierających zmian, nałożony na siatkę fizjograficzną terenu spowodował znaczną różnorodność układów ruralistycznych, które w różnych okresach dziejów zapisały się w architekturze krajobrazu poszczególnych wsi na terenie obecnej Gminy Krasiczyn.

Dużą rolę w rozwoju osadnictwa odegrały szlaki komunikacyjne o wielowiekowej historii. Jednym z najstarszych szlaków komunikacyjno-kupieckich, który od czasów rzymskich (II-IV w. n.e.) przetaczał się przez dzisiejsze ziemie Podkarpacia, jest szlak który wiódł z południa na północ, kierując się do wybrzeży Morza Bałtyckiego. Był to Trakt Madziarki, w późniejszych wiekach nazywany potocznie „Szlakiem węgierskim”. Szlak ten na Podkarpaciu stanowi bardzo ważną, historyczną trasę handlową i kulturową, a także drogę militarną, uczęszczaną również przez obce wojska. Najstarszym, a jednocześnie jednym z najważniejszych odcinków tegoż Szlaku węgierskiego jest odcinek wiodący przez Beskid Niski ku Podkarpaciu, który następnie kierował się na tereny Ziemi Przemyskiej, miasta Przemyśla i lewobrzeżnej części Sanu obecnej Gminy Krasieczyn. Tym samym kontakty handlowe Węgier z Polską w okresie XIV- XVI wieku odnotowały rozwój i miały przełożenie na kształtowanie się osadnictwa m.in.: w takich miejscowościach jak Korytniki czy Krasice. Kolejnym traktem, który był uczęszczany w celach handlowych był szlak tzw. „*Balkański*”, który prowadził z Przemyśla, a dalej biegł w kierunku na Birczę, a następnie na Przełęcz Użocką. Szlaki te wykorzystywały oba brzegi Sanu, łącząc się odrębnie utworzonymi drogami pomiędzy wioskami. Współcześnie, w nadbrzeżnych wsiach Sanu funkcjonowały przeprawy promowe: w Korytnikach, Krasicach i w Chyrczynie.

6.6.2. Rodzaje zabudowy wiejskiej – układ wsi i typ zabudowy

Biorąc pod uwagę doświadczenia ruralistyki jako dziedziny zajmującej się kształtowaniem obszarów wiejskich oraz badaniem ich powstawania w rozwoju historycznym, to przyznać trzeba, że we wsiach Gminy Krasieczyn nie dominuje jeden rodzaj zabudowy wioski wg określonych typów zabudowy wiejskiej. Układ przestrzenny określa, w jaki sposób zagrody są rozłożone w stosunku do dróg. Zatem są tutaj wsie o zabudowie zbliżonej do typu „ulicówki”, w których mniej więcej zabudowa kształtuje się wzdłuż drogi. Niemniej jednak zabudowa ta jest chaotyczna i nie jest ukształtowana wg typowej zabudowy „ulicówki”, jak można określić ten typ zabudowy jednodrożnej w ruralistyce. Typowa „ulicówka” jest zabudową jednodrożną, w której jest jedna oś komunikacyjna i domy stoją przy tej drodze po obu stronach w różnych skupiskach, zaś za nimi ciągną się pola przypisane do danego domu. Zabudowa ta zbliżona jest typem do „ulicówki”, charakterystycznej do zabudowy wzdłuż jednej ulicy, zwykle małomiasteczkowej. Zatem zabudowa zbliżona do ulicówki znajduje się w Krzeczkowej, Rokszycach oraz Zalesiu.

Przeciwieństwem do tego typu zabudowy jest tzw. wielodrożnica czyli ukształtowanie zabudowy wsi wzdłuż wielu dróg we wsi, niekiedy zbiegających się przy jednym placu lub miejscu zbiegu dróg. Również i tutaj występuje typ zabudowy jedynie zbliżony do zabudowy

wielodrożnej, np.: Brylińce, Oleszyce. Tutaj, zabudowę wiosek przy wielu drogach cechuje brak regularności, brak planu zabudowy wiejskiej w przeszłości, często chaos w budownictwie zagrodowym, a miejscami natłok budynków wiejskich, co odróżnia ją od typowej, uporządkowanej i zaplanowanej zabudowy wielodrożnej.

Ponadto - większość wsi na terenie omawianej gminy, ma ukształtowaną zabudowę określaną jako rozproszoną na wzgórzach, gdzie układ domów i budynków gospodarczych jest związany z ukształtowaniem terenu. Innym czynnikiem formowania tego typu zabudowy jest łatwość dostępu do bieżącej wody. Z tego tytułu wiele zagród wiejskich było wznoszonych u podnóża wzgórz, w dolinach potoków, dostosowując się tym samym do siatki fizjograficznej terenu. W formowaniu tego typu zabudowy odgrywał główną rolę czynnik bytowy i on decydował o planowaniu zabudowy zagród wiejskich.

Dodatkowym czynnikiem mającym wpływ na ukształtowanie terenów wiejskich jest lokowanie zagród w pobliżu dawnych dworów i folwarków. Wskazany tu typ zabudowy charakteryzuje tzw. wieś folwarczną, gdzie w sposób planowy grupuje się zabudowę wsi wokół infrastruktury folwarków. Przemawiał za tym czynnik ekonomiczno-użytkowy i bytowy. Ten typ zabudowy w bezpośredniej bliskości zabudowy gospodarczej dworów i folwarków także tu występuje, ale jest do niej jedynie zbliżony, gdyż nie zawiera układów planowej zabudowy. Taka zabudowa zbliżona do wsi folwarcznej jest zachowana fragmentarycznie, ale czytelnie np.: w Prałkowcach, czy Mielnowie.

Osobnym tematem jest zabudowa zagrodowa dotycząca sposobu ustawienia pojedynczych budynków w obrębie jednej zagrody i ich zabudowy zagrodowej względem dróg. Zatem o charakterze budownictwa wiejskiego danej wioski decyduje typ zabudowy zagrodowej i jej przestrzenne usytuowanie względem drogi. Jeżeli stoją do drogi węższym bokiem - mówimy o zabudowie szczytowej, jeżeli szerszym - o kalenicowej. W gminie Krasiczyn wszystkie wioski mają typ zabudowy mieszany, gdyż nie ma jednego typu zabudowy usytuowanej względem drogi.

6.6.3. Zabudowa Krasiczyna – urbanistyczna i ruralistyczna

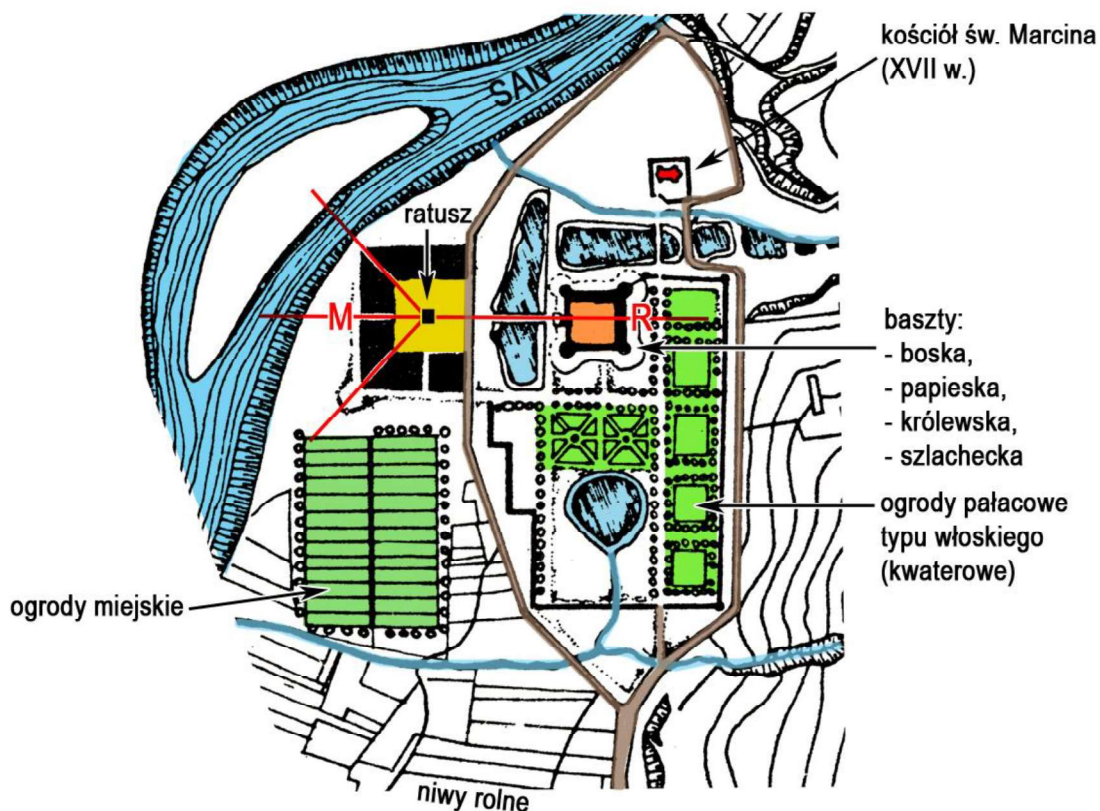
Osobnym zagadnieniem jest sprawa zabudowy przestrzennej samego Krasiczyna. Przede wszystkim w okresie nowożytnym zostało tu usytuowane miasteczko na planie czworoboku z zabudową podcieniową. Zostało ono ulokowane na osi zamku w Krasiczynie w bezpośrednim jego sąsiedztwie. Tym samym utworzono tzw. niepełny układ sprzężony na osi MIASTO + REZYDENCJA. Pełny układ stanowiły układy sprzężone: MIASTO+REZYDENCJA+FORTYFIKACJE, który znajdujemy m.in. w: Żółkwi z 1594 r., Stanisławowie z 1662 r. Układem podobnym jest: MIASTO + FORTYFIKACJE + TWIERDZA w Brodach z 1586 r.

Zatem w przypadku nowożytnej rezydencji w Krasicy występuje niepełny układ sprzężony. Jest bardzo ważny dla nowożytnej obronności oraz dobrego funkcjonowania zamku i miasta jako zespolonej z nim społeczności lokalnej.

Ponieważ miasteczko zostało ulokowane na nabrzeżu Sanu, w bezpośrednim sąsiedztwie zarówno Sanu, jak i zamku, dochodziło do częstego zalewania miasteczka i niszczenia jego zabudowy. Punktem zwrotnym było przesunięcie koryta Sanu w stosunku do położenia miasta, co narażało zabudowę rynku miasteczka na niszczenie podczas tzw. wysokiej wody.

Opis: RYCINA
PRZEDSTAWIAJĄCA REZYDENCJĘ W KRASICZYŃ
jako UKŁAD SPRZĘŻONY NIEPEŁNY: MIASTO+ REZYDENCJA

- układ o cechach sprzężeń kompozycyjnych;
- układ niepełny, brak fortyfikacji;
- architekt Galeazzo Appiani;
- zespół rezydencjonalny Krasickich;
- inicjatywa budowy rezydencji i miasta: Marcin Krasicki.

Opracowanie: prof. dr hab. inż. arch. Dominika Kuśnierz – Krupa
Archiwum Zespołu Historii Urbanistyki Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej

W XIX wieku podjęto decyzje o przeniesieniu miasteczka na drugą stronę założenia parkowo – zamkowego, po wschodniej stronie zamku, gdzie urządzono w II poł. XIX w. nowy, reprezentacyjny wjazd do rezydencji Sapiehów. Dodatkowym argumentem do przeniesienia zabudowy na stronę wschodnią zamku była działalność nowych właścicieli w kierunku uprzemysłowienia swoich terenów, co czynili intensywnie, poczynając od czasów kupna klucza krasiczyńskiego w 1834 roku. Leon Sapieha uczynił z zamku nie tylko rezydencję, ale także stałą siedzibę, będącą ośrodkiem decyzyjnym dla przedsiębiorczych działań w swoim majątku ziemskim. Było to centrum do wydawania dyspozycji i nadzoru nad swoimi industrialnymi poczynaniami, w które lokowano niemały kapitał. Inwestycje przemysłowe posadowiono na terenie Krasiczyna, nieopodal wjazdu od strony wschodniej. Nieopodal zamku, wokół niewielkiego placu skupiono budynki takie jak: browar parowy, suszarnię chmielu, gorzelnię, destylatornię spirytusu, a nieco dalej - cegielnię. Tym samym ta część wsi miała zabudowę zbliżoną do zabudowy placowej, z dobrym dostępem do dróg. Zabudowa placowa mieściła się w między drogą do Przemyśla a drogą na Sanok, zaś między nimi, prosto na wzgórze prowadziła droga do stajni końskich Sapiehów.

Pozostała część wioski Krasiczyn położona nieopodal wschodniego wjazdu do zamku odznaczała się układem zbliżonym do układu widlicowego. Jest to typ zabudowy wiejskiej skupionej zwykle wokół 3 dróg, które tworzą pośrodku niewielki plac, pomiędzy drogami. Ten niewielki plac przylegał do przestrzeni parkowej przed zamkiem, dokładnie pomiędzy wschodnim wjazdem do zamku, a wjazdem na plac kościelny. Był utworzony między drogą do Korytnik, drogą do Przemyśla i drogą w kierunku na Sanok.

Wokół tych dróg powstała zabudowa wiejska Krasiczyna.

6.6.4. Charakterystyka zabudowy

Historyczne zabudowania zagród wiejskich były drewniane. Zostało już ich niewiele, ledwie jest 44 drewniane domy odnotowane w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn, w zdecydowanej większości pochodzą one z dwudziestolecia międzywojennego, a tylko kilka z nich ma metrykę starszą tj. z k. XIX w.

Utratę wielu chałup spowodowało czyszczenie przedpola Twierdzy Przemyśl. Dlatego ta drewniana zabudowa zagrodowa, która zachowała się do dzisiaj, pochodzi głównie z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Nieliczne domostwa mają metrykę wcześniejszą, sięgającą dziewiętnastego stulecia. Niestety sporo z tych zachowanych domów jest nieużytkowana i ich dalsze trwanie w krajobrazie jest zagrożone. Są to domy parterowe, wzniesione w konstrukcji sumikowo-łątkowej z podwójnym mieczowaniem elementów pionowych. Ściany zewnętrzne

są niekiedy szalowane deskami w pionie, lub obite płytą pilśniową. Domy przykryte są dachami dwuspadowymi, czterospadowymi lub naczółkowymi, których dawne gontowe pokrycie jest wymienione obecnie na współczesne w formie i wykonane z eternitu lub blachy trapezowej, blachy płaskiej w arkuszach. Szczyty tych domów są szalowane, zaś brzeg szalunków ozdobiony jest koronkowo wyciętym szlaczkiem laubzegowym. Okna domów mieszkalnych są zwyczajowo ościeżnicowe, niekiedy jeszcze skrzynkowe, zwykle dwudzielne lub dwudzielne z nadświetlem, trójdzielne lub dwudzielne z podziałem szprosowym. Ramy okien malowane są farbą olejną na biało, a na zewnątrz na biało lub brązowo. Okna w budynkach gospodarczych są krosnowe lub skrzynkowe. Drzwi wiodące do domów są dwudzielne, płycinowe z listwą przymykową umieszczoną pośrodku. Natomiast budynki gospodarcze mają swoje proste, jednoskrzydłowe drzwi z desek, zamykane na prosty zamek gospodarski lub na skobel.

Najwięcej domów drewnianych zachowało się w Krasiczynie, gdzie jest 17 domów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn, a także w Brylińcach, w których 10 domostw zostało wymienionych w spisie GEZ. Wśród tych 10-ciu domów, jeden pochodzi z 2 poł. XIX wieku. W okresie międzywojennym niektóre domy zamieniały charakter przyjmując formę willi podmiejskich, o czym świadczył drewniany ganek wejściowy, często ozdobiony z fryzami z ozdobnych szlaczków tzw. „laubzegowych” lub „wyrzynkowych”.

Budynki pełniące funkcje publiczne zwykle były murowane i pochodziły z 1 ćw. XX wieku. Najbardziej wyrazistą grupę stanowiły plebanie greckokatolickie, które są zachowane do dziś, pełniąc obecnie funkcję mieszkalną. Najbardziej oryginalna w architekturze jest plebania w Olszanach. Pełniła funkcję rządcówki, stąd jej bryła reprezentuje styl dworski. Po I wojnie światowej zmieniła się jej funkcja na plebanie greckokatolicką i funkcja ta przetrwała do 1945 roku. Okazała w architektonicznym kształcie jest plebania greckokatolicka w Cisowej, w formie parterowego, dość okazałego dworku. Obecnie budynek pełni funkcję mieszkalną. Plebania greckokatolicka w Korytnikach jest usytuowana na obszernej czworokątnej działce, pośrodku której wzniesiony jest murowany budynek plebanii o prostej formie bez dekoracji architektonicznych, ale okazałej w gabarycie. Bryła budynku plebanii jest zachowana w swoim pierwotnym kształcie i pełni dziś funkcję Świetlicy wiejskiej. Pewne podobieństwo architektoniczne wykazuje plebania w Śliwnicy. Obecnie są to mieszkania. Ponadto - w Tarnawcach i Brylińcach zachowały się domy ludowe wzniesione jako murowane, proste domy, wzniesione na planie prostokąta z wejściem pośrodku, poprzedzonym gankiem.

Krasiczyn, który stanowił centrum klucza krasiczyńskiego i pełnił wiele funkcji publicznych, posiadał szereg murowanych, piętrowych budowli publicznych.

W 1909 roku wzniesiono z fundacji Sapiehów szkołę publiczną. Był to budynek o obszernej bryle, eklektyczny w stylu z elementami klasycystycznymi. Tzw. Wikarówkę przebudowano na budynek, który obecnie jest użytkowany przez Policję. W 1905 roku została wzniesiona piętrowa plebania rzymskokatolicka, zaś z 1938 roku pochodzi Ochronka Sióstr Służebniczek.

Budynku przemysłowe Sapiehów zostały omówione powyżej, w części poświęconej układom urbanistycznym i ruralistycznym w zabudowie Krasieczyna.

6.7. Mała architektura sakralna - kapliczki i krzyże przydrożne

W polskim dziedzictwie kulturowym kapliczki przydrożne są bardzo ważnym elementem na tle pejzażu kulturowego. Szczególnie na Podkarpaciu, historycznej Małopolski Wschodniej, mają wielkie znaczenie dla lokalnej społeczności i są zaznaczone jako dominanta krajobrazu, będąc jednocześnie świadectwem wiary, historii i tradycji regionalnych. Te niewielkie obiekty sakralne charakteryzujące się dużą różnorodnością form architektonicznych, w skład których wchodzi kaplice i kapliczki, krzyże przydrożne i figury na postumentach, a także szafki zawieszone na drzewach, krzyżach i innych pionowych formach. Ich pojawienie związane jest z rozwojem chrześcijaństwa, gdyż wówczas utwierdzały we wierze i łączyły się z nadzieją.

Początkowo wznoszono je w znanych miejscach pogańskiego kultu dla podkreślenia wprowadzonych zmian z tytułu przyjęcia nowej religii i upowszechniania nowej symboliki związanej z prawdami wiary, a z czasem z życiem świętych. W trudnych okresach polskiej historii liczba takich upamiętnień znacznie wzrosła, m.in.: w okresie kontrreformacji, który na Podkarpaciu był bardzo aktywny w walce ze skutkami reformacji.

Z biegiem lat wykształciły się liczne funkcje, które niejednokrotnie ukazują cel ustawienia tych sakralnych monumentów i kultywują historię miejsca, w których zostały postawione. Zgodnie z tradycją i ich przeznaczeniem są podzielone na kilka funkcji:

- **Wotum dziękczynne** – to podstawowa funkcja, związana z formą wdzięczności oraz podziękowania za pomoc w codziennym życiu i otrzymane łaski, cudowne uzdrowienie, szczęśliwy powrót z wojennej tułaczki, zagubienia czy poniewierki.
- **Opieka i ochrona** – to szczególne wyrażenie prośby, zarówno indywidualnej jak i zbiorowej, kierowane przez lokalną społeczność w intencji o ochronę przed nagłymi kataklizmami wynikającymi z działania sił przyrody, pożarów i powodzi. Ponadto – jest to prośba o opiekę w czasie wojen, najazdów oraz pożogi. Szczególną formą prośby o ochronę są uświęcone modlitwą miejsca w obronie przed epidemiami, a także indywidualne prośby o opiekę w chorobie lub nieszczęściu.

- **Upamiętnienie miejsca lub zdarzenia** – to potrzeba uczczenia ważnego wydarzenia w dziejach społeczności, a także w miejscach zbiorowego mordy czy śmierci.
- **Znak wiary** – utwierdzały w wierze, dawały nadzieję i duchowe wsparcie.

W ślad za tym wykształciła się typologia upamiętnień, a także formy tzw. małej architektury, w postaci krzyży, kapliczek i figur na postumentach. Podkarpackie kapliczki charakteryzują się bogactwem stylów i form, od prostych krzyży drewnianych po murowane kapliczki domkowe. Wśród głównych typów architektonicznych wyróżnia się:

- **Kaplice wolnostojące** – jako miejsce sepulkralne i modlitewne;
- **Kapliczki domkowe** – niewielkie budowle jednoprzestrzenne, architekturą nawiązujące do kaplic i kościołów, często z apsydą zamkniętą półkoliście;
- **Kapliczki słupowe** – wzniesione na wysokim cokole lub słupie;
- **Kapliczki wnękowe** – z charakterystyczną wnęką, zwykle przeszkloną, w której umieszczano figurę lub obraz.
- **Kapliczki szafkowe** – zwykle zawieszane na drzewach, krzyżu lub w innym widocznym miejscu.

Do budowy wykorzystywano głównie lokalne materiały, takie jak drewno, miejscowy kamień, a później cegłę i beton.

Wszystkie powyższe typy kaplic występują na terenie Gminy Krasieczyn. W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto monumenty historyczne i obiekty najbardziej interesujące ze względu na ich formę oraz dzieje. W architekturze krajobrazu najwięcej jest krzyży przydrożnych, w Gminnej Ewidencji Zabytków odnotowano ich 14, zaś w tej liczbie ujęto także dziewiętnastowieczny krzyż ze współczesną kapliczką i studnią z koń. XIX wieku na terenie dawnego miasteczka w Krasieczynie. Liczba kapliczek jest także imponująca, jest ich 12, przy czym jedną z nich stanowi Krzyż - kapliczka usytuowana przy drodze fortecnej w Prałkowcach. Została ona wzbogacona ustawieniem obok monumentalnego drewnianego krzyża z początku XIX wieku okolicznościowego kamienia z inskrypcją, który upamiętnia katastrofę smoleńską z dnia 10 kwietnia 2010 roku.

Wśród 11 kapliczek wyróżnia się 7 kapliczek typu tzw. domkowego. Są to kapliczki, których kształt jest inspirowany architekturą kościołów. Interesujące w formie są dwie kapliczki słupowe, obie dobrze utrzymane. Pojawiającymi się formami kapliczek coraz częściej są groty z figurą Maryi wewnątrz; jedna ze starszych kapliczek tego typu ujęta jest w Gminnej Ewidencji Zabytków. Historycznie i artystycznie wyróżniające kapliczki pochodzą z XIX wieku i są to:

- **Kapliczka domkowa w Rokszycach** przy drodze do Bryliniec, pochodząca z 2 połowy XIX wieku i charakteryzująca się zachowaniem architektury oraz wyposażenia wnętrza w formie ołtarzyka.
- **Kapliczka domkowa w Cisowej z 2 poł. XIX wieku**, odnowiona i bardzo dobrze zachowana, nawiązująca do lokalnych tradycji architektonicznych, obecnie znajdująca się na terenie użytkowanym przez Stację badawczą Arboretum w Bolestraszcach.
- **Kapliczka domkowa z Krasic z 1902 roku, greckokatolicka**, która zachwyca nie tylko tradycyjną architekturą i zachowanym wyposażeniem, ale przede wszystkim usytuowaniem pomiędzy polami. Posadowiona została w grupie starodrzewia, z zaakcentowanym dojściem do niej ścieżką śródpolną.
- **Kapliczka domkowa w Krasieczynie-Komarze** – odbudowana w l. 90. XX wieku, mimo odbudowy, ma zachowane cechy tradycyjnej sztuki lokalnej.
- **Kapliczka słupowa w Brylińcach**, zachwyca prostą formą i jej minimalistycznym podejściem do ozdobnych detali architektonicznych. Jest ponadto dobrze utrzymana.
- **Kapliczka słupowa w Olszanach**, pochodząca z poł. XIX wieku, usytuowana koło współczesnej szkoły, jest monumentalna w charakterze i bardzo dobrze utrzymana.

Ponadto – na uwagę zasługują trzy kapliczki domkowe, interesująco osadzone w krajobrazie, co obecnie jest ich największą wartością. Niestety, przeprowadzono renowację, zacierając szereg śladów m.in. jej dawnej formy i dekoracji architektury. Są to:

- **Kapliczka domkowa w Brylińcach przy drodze do Koniuszy**, występująca w literaturze jako jedna z kapliczek pielgrzymkowych do Kalwarii Pałacowskiej. Jest usytuowana na obrzeżach Bryliniec, posadowiona przy drodze do Koniuszy, na wyniesieniu naprzeciwko grzbietu Ostry. Pierwotnie była wzniesiona z płaskiego kamienia piaskowcowego kładzionego na płask, lepionego zaprawą wapienną, utrzymując bryłę nadaną jej w XIX wieku. Przykryta dachem pobitym gontem, podkreślała swoją „dawność”. Miała także wyposażenie w formie ołtarzyka i pary świeczników w stylu ludowego baroku, zaginione w l. 60. XX w., jak zapisano w ewidencyjnej karcie tzw. zielonej. Wiek XXI przyniósł jej zmienioną formę, z tytułu otynkowania wewnątrz i zewnątrz, a także pokrycie blaszane. Tym samym utraciła swój dawny charakter ludowy, przybliżając się do współczesności.
- **Kapliczka w Śliwnicy-Nahurczanach** z k. XIX wieku, która została zmieniona podczas ostatniego remontu, upraszczając dotychczasowe formy architektoniczne.
- **Kapliczka w Olszanach**, przy rozwidleniu drogi do Zalesia, również uległa przekształceniom przy ostatnich remontach w XX/XXI w.

Kaplica domkowa zachowała się w Prałkowcach, jako Kaplica rodu Družbackich, dawnych właścicieli Prałkowiec. Obecnie znajduje się na terenie zabytkowej Ochronki, która pełni funkcję Przedszkola ss. Służebniczek. Obecnie Kaplica jest odnowiona, zadbana, zaś remont finansował i nadzorował Wojewódzki Konserwator Zabytków w Przemyślu.

Krzyże przydrożne cieszyły się zawsze dużą popularnością. Te które przetrwały pożogi wojenne, zwykle powstały w wiekach: XIX i XX. Nadal jest duża tendencja do ich stawiania, dekoracyjnego urządzania otoczenia i systematycznego dbania. Zdecydowana większość krzyży przydrożnych była drewniana, z metalowymi figurkami Chrystusa Ukrzyżowanego. Część krzyży ozdobiona jest małą oszkloną kapliczką, zwykle z krucyfiksem, tworząc monument w typie kapliczki szafkowej.

Obecnie obserwuje się trend do zamiany krzyży drewnianych na metalowe, zwykle wykonywane z rur, które są malowane olejną farbą lub niestety, zmienia się dotychczasowe krzyże na krzyże niklowane, które są obce tradycji. Taki przypadek zaistniał w Cisowej i jest to przypadek szczególny. Krzyż w Cisowej jest współczesny, niklowany, ale za nim są wbite w ziemię dwa inne krzyże jako artefakty, kute z żelaza, zapewne dziewiętnastowieczne, pochodzące z cerkwi usytuowanej na pobliskim wzgórzu. Zatem można przyjąć, że jest to upamiętnienie wotywnie. Jedyne krzyż żeliwny, ozdobnie opracowany, zachował się przy drodze głównej w Rokszycach.

Nowe krzyże w dużej mierze powtarzają dotychczasową formę, zachowują zdobnictwo, a czasem także detale. Tendencja do dekorowania bezpośredniego otoczenia pozostała bez zmian, tak samo jak występujące w wielu miejscach drewniane płotki dookoła krzyży przydrożnych, lub starsze ogrodzenia z płotkami metalowymi, ozdobnie opracowanymi wg kowalskiej roboty.

6.8. Cmentarze

Na terenie Gminy Krasieczyn zachowały się historyczne cmentarze, a na wielu z nich są nowe, współcześnie użytkowane części grzebalne cmentarza. Zachowanych jest łącznie 18 cmentarzy o różnej metryce historycznej i formach ich obecnego użytkowania. Są to cmentarze zachowane w n/w wsiach, z zaznaczonym podziałem na pełnioną funkcję dawniej i obecnie.

A. Obecnie użytkowane cmentarze są w miejscowościach:

- **Brylińce z 1 poł. XX w.** – dawny greckokatolicki cmentarz przycerkiewny, obecnie rzymskokatolicki, z zachowanymi nielicznymi przedwojennymi pochówkami oraz kilkunastoma nagrobkami powojennymi w postmodernistycznej plastyce.

- **Korytniki, z 2 poł. XIX w.** – dawny cmentarz greckokatolicki, obecnie rzymskokatolicki, położony wśród pól, na skraju wsi, na północnym stoku wzniesienia, ogrodzony siatką z żelazną bramą. Czynny cmentarz.
- **Mielnów, z koń. XIX w.** – dawny przycerkiewny cmentarz greckokatolicki z zachowanymi starszymi przedwojennymi pochówkami greckokatolickimi oraz rzymskokatolickimi, w tym dawnych właścicieli majątku. Nekropolia czynna obecnie jako cmentarz rzymskokatolicki.
- **Olszany, 2 poł. XIX w.** - dawny przycerkiewny cmentarz greckokatolicki wraz z licznymi zachowanymi pochówkami greckokatolickimi sprzed I i II wojny światowej oraz współczesnymi pochówkami rzymskokatolickimi. Cmentarz czynny obecnie jako cmentarz rzymskokatolicki.
- **Pralkowce, z koń. XIX w.** – dawny cmentarz greckokatolicki położony naprzeciwko dawnej cerkwi, po przeciwnej stronie drogi, z zachowanymi starszymi przedwojennymi pochówkami greckokatolickimi oraz rzymskokatolickimi. Cmentarz czynny obecnie jako komunalny cmentarz rzymskokatolicki.
- **Rokszycze, z pocz. XX w.,** - cmentarz rzymskokatolicki, przykościelny (po 1905 r.) z zachowanymi starszymi przedwojennymi pochówkami rzymskokatolickimi z nagrobkami modernistycznymi. Cmentarz obecnie czynny.
- **Śliwnica/Krasiczyn, z poł. XIX w.** – osobno założony cmentarz położony na granicy dwóch miejscowości: Śliwnicy i Krasiczyna, z licznymi zachowanymi przedwojennymi pochówkami greckokatolickimi oraz rzymskokatolickimi, z zachowaną plastyką nagrobną. Cmentarz czynny obecnie jako komunalny cmentarz rzymskokatolicki dla miejscowości Krasiczyn i Śliwnica.
- **Tarnawce, cmentarz z pocz. XX w.** - z zachowanymi starszymi przedwojennymi pochówkami rzymskokatolickimi i greckokatolickimi, w wydzielonej, starszej części, przy obecnym cmentarzu rzymskokatolickim. Cmentarz obecnie czynny jako rzymskokatolicki.

B. Cmentarze przycerkiewne, nieczynne:

- **Cholowice, z koń. XIX w.** – dawny cmentarz greckokatolicki, przycerkiewny z zachowanymi kilkoma starszymi przedwojennymi nagrobkami z żeliwno-kamienną plastyką nagrobną zachowaną jako lapidarium przy obecnym kościele

– jako część zespołu Cerkwi greckokatolickiej p.w. Cudu Św. Michała Archaniola, ob. Kościoła rzym-kat., filialnego p.w. Ducha Świętego, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A – 494 z dn. 6.06.1992 r.

- **Korytniki, z końca XIX w.** – dawny cmentarz prawosławny obecnie zachowany jako lapidarium w postaci kilku nagrobków z żeliwno-kamienną plastyką nagrobną, przy zespole cerkwi greckokatolickiej p.w. Św. Dymitra, ob. Kościoła rzymskokatolickiego, filialnego p.w. Św. Maksymiliana Kolbe, wpisanego do rejestru zabytków pod nr A – 405 z dn. 25.02.2011 r.
- **Krasice, po 1899 r.** – dawny przycerkiewny cmentarz greckokatolicki, obecnie nieczynny, zachowany w postaci reliktów pochówków, z krzyżami nagrobnymi, nagrobki porozbijane. Całość obiektu zdewastowana, zaniedbana.

C. Cmentarze przy cerkwiskach (nieistniejących cerkwiach):

- **Krzczkowa, z pocz. XX w.** - dawny przycerkiewny cmentarz greckokatolicki wygrodzony w przestrzeni oryginalnym historycznym ogrodzeniem sprzed II wojny światowej, z przedwojennymi pochówkami greckokatolickimi z zachowaną żeliwną plastyką nagrobną w postaci pojedynczych krzyży nagrobnych (obecnie w złym stanie zachowania).
- **Rokszycie z XIX/XX w.** - dawny przycerkiewny cmentarz greckokatolicki ze starszymi przedwojennymi pochówkami greckokatolickimi.

D. Cmentarze wojenne z czasów Wielkiej Wojny (I wojny św.):

- **Brylińce** - Cmentarz położony obok dawnej cerkwi, przy obecnym cmentarzu, osobno wydzielony ogrodzeniem. Ma kształt prostokąta o powierzchni około 400 m². Nie zachowały się żadne elementy pierwotnego urządzenia cmentarza. W 2002 r. cmentarz został gruntownie wyremontowany w ramach projektu Związku Gmin Fortecznych Twierdzy Przemyśl przy współpracy Związku Strzelców Cesarskich. Wykonano trzy pola grzebalne z ustawionymi symbolicznymi drewnianymi krzyżami (71 krzyży). Akcentem centralnym jest wysoki drewniany krzyż.
- **Korytniki** – cmentarz z I wojny światowej, który obecnie znajduje się na niewielkim wzniesieniu nad skarpią stanowiącą kiedyś brzeg rzeki San, obok tzw. kopca. Zajmuje powierzchnię około 7 arów. Pochowano tutaj około 700

nieznanych żołnierzy armii austrowęgierskiej, poległych w 1915 roku. Nie zachowały się żadne elementy pierwotnego urządzenia cmentarza. W centrum stoi wysoki drewniany krzyż ustawiony staraniem proboszcza miejscowej parafii. W 2003 roku na cmentarzu ustawiono niewielki pomnik, w formie głazu.

E. Cmentarze założone we wsi, bez bezpośredniego sąsiedztwa z miejscem kultu:

- **Cisowa, z pocz. XX w.** – cmentarz położony za polami, obecnie w lesie, z dala od cerkwi, we wschodniej części wsi, na północ od drogi. Prostokątny, nieogrodzony, granice wyodrębnione szpalerem grabowym. Cmentarz złożony z mogił, z jednym kamiennym nagrobkiem Władysławy Kauckiej, zm. 1909 r.
- **Cisowa, z 2 poł. XIX w.** - położony w środku wsi, za rzeczką, na wprost starej plebani, od której oddzielony jest wysoką skarpą. Położony na płaskim terenie po nieistniejącej cerkwi, na planie prostokąta, z zaokrąglonym narożnikiem od strony północnej, całość czytelna w terenie. Najstarszy nagrobek z 1868 r.

F. Cmentarze innych wyznań niż chrześcijańskie:

- **Cmentarz żydowski w Krasiczynie, 2 poł. XIX w.** – usytuowany na niewielkim wyniesieniu w formie garbu w północno-wschodniej części wsi, poza zabudową, przy polnej drodze. Kilkanaście macew, w tym niekompletne, z 2 poł. XIX w. i 1 poł. XX w. cmentarz opatrzony jest trójjęzyczną tablicą.
- **W Korytnikach** znajduje się niewielki kopiec, który wygląda jak zalesione wzgórze, położone na skarpie, będącej dawniej brzegiem Sanu; miejsce to jest potocznie uznawane jako stary pochówek zbiorowy, aczkolwiek badania tego nie potwierdziły.

Interesującym jest zjawiskiem jest sytuowanie na wiejskich cmentarzach rzeźbiarskich monumentów, będących nagrobkami właścicieli, ważniejszych mieszkańców, księży różnych wyznań. Dużym kompleksem, w tym z zachowanymi cmentarnymi nagrobkami, jest cmentarz przy granicy wsi Śliwnicy i Krasiczyna. Najstarsze nagrobki pochodzą z poł. XIX wieku. Wśród nich są interesujące dzieła rzeźbiarskie, np. anioł upamiętniający pochówek Marjana Korwin Kochanowskiego, zm. w 1868 roku. Do wyjątkowych należy też nagrobek Angele de Heinrich Dobrzańskiej zm. w 1882 roku. Na cmentarzu w Prałkowcach znajduje się nagrobek z kamienia Franciszki Drużbackiej zm. w 1860 roku. Na tym cmentarzu jest też Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego z 1945 r. wpisana do Ewidencji Grobów i Cmentarzy Wojennych.

Na terenie cmentarza w Cisowej jest jedyny smukły obelisk o interesującej formie Władysławy Kauckiej zm. w 1909 roku. Do interesujących należą lapidaria takie jak Chołowicach, które zachwyca, choć jest kreacją konserwatorską, czy lapidarium na terenie obejścia cerkwi w Korytnikach, które jest złożone z 3 zachowanych nagrobków, zapewne *in situ*. Interesującą nekropolią jest cmentarz w Olszanach, gdzie zachowane są nagrobki polskie, ukraińskie i inne, bez opisów, które zatartł czas.

6.9. Dziedzictwo niematerialne i wybrane zabytki ruchome

Gmina Krasieczyn położona jest na dawnym pograniczu polsko-ruskim, a obecnie wraz z sąsiednimi gminami znajduje się w strefie przygranicznej Państwa Polskiego. Sprzyja to tworzeniu melanżu kulturowego i wzajemnemu splataniu się obyczajów polskich, ukraińskich, w przeszłości żydowskich i innych narodowości, które choć liczebnie mniejsze, także przetoczyły się przez te ziemie. Codziennosc wieloetnicznego i wielowyznaniowego społeczeństwa, owocowała wielokulturowością, która była obecna tu aż do II wojny światowej.

Dodatkowym atutem jest położenie Gminy Krasieczyn na styku Kultury Wschodu oraz Zachodu, które pozostawiły po sobie liczne ślady w postaci materialnego dziedzictwa kulturowego i związanego z nim dziedzictwa niematerialnego. Jest nim także „Ikona karpacka”, jako wyjątkowy splot duchowości: teologów, mistyków i artystów, zarówno dworskich jak i ludowych. Ikona była tworzona przez stulecia w zgodzie z obowiązującym kanonem malarstwa ikonowego. Jednak już z początkiem XVI w. pojawiły się pierwsze zmiany w stylistyce i próby odejścia od ustalonego kanonu ikon, np.: malarskiego opracowania postaci, tła przedstawianego z użyciem perspektywy, co wcześniej, w średniowieczu nie miało miejsca. W epoce nowożytnej charakterystycznymi cechami malarstwa ikon na terenie Karpat i przyległych pogórzy stało się zmiękczenie rysunku, wprowadzenie perspektywy linearnej, tendencja do narracyjności scen, wprowadzanie elementów realizmu w postaciach wraz z modelunkiem światłocieniowym i laserunkiem. Aż do 3 ćw. XX wieku zachowało się oryginalne wyposażenie w wielu kapliczkach, często złożone z ludowych ikon. Są to m.in.: wyposażenie w kapliczce w Cisowej posiada ikonę św. Mikołaja (XIX w.) widoczną na zdjęciach z l.60. XX w. , która posiada cechy ludowego malarstwa ikonowego, bliskie zasadom tworzenia Ikony Karpackiej. Ponadto - w 3 ćw. XX wieku ikony były zachowane w dwóch kapliczkach w Krasicach. Były to ludowe ikony z XIX w. o cechach ikon karpackich. Zachowały się dwa archiwalne zdjęcia kapliczek w Krasicach wraz z wyposażeniem, na tzw. „kartach zielonych”, wykonanych podczas inwentaryzacji w l.60 XX w. Kapliczka między polami, przy polnej drodze w Krasicach, pochodzi z 1902 roku, jest greckokatolicka. W jej

wnętrze zachował się oryginalny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem namalowany farbami olejnymi na gruntowanej blasze, pochodzący z pocz. XX w. Druga kapliczka domkowa, przetrwała II wojnę światową w bardzo złym stanie zachowania, zaś we wnętrzu jeszcze w l. 60 XX w. znajdowały się ludowe ikony z XIX w. ze scenami „Zaśnięcia Matki Bożej” i „ŚŚ. Piotra i Pawła”. W niektórych kapliczkach we wnękach znajdują się stare przedwojenne oleodruki Matki Bożej z Dzieciątkiem, oprawione w drewniane ramy z wyciętym rusińskim wzorem imitującym haft krzyżykowy. Jednym z takich monumentów jest kapliczka wnękowa posadowiona na prywatnej posesji przy drodze do Chołowic. Kapliczki i krzyże przydrożne stanowią także istotny element życia religijnej wspólnoty na wsi, gdyż odbywają się tu majówki, podczas których wybrzmiewają modlitwy i śpiewane są tu dawne pieśni wiejskie. Ponadto poszczególne nacje posiadały swoje świątynie i cmentarze, które skupiały organizacje społeczne i szkolnictwo parafialne, pielęgnujące tradycje i dbałość o pochówki zmarłych. Towarzystwa polskie, ukraińskie i żydowskie kultywowały swój folklor i tradycje. Oprócz nich działał Związek Strzelecki, Straż Pożarna w Krasieczynie, przy wiejskich greckokatolickich parafiach funkcjonowała „Proświta”, a w poszczególnych gromadach funkcjonowały Koła Gospodyń Wiejskich.

W omawianej gminie Krasieczyn nie ma szczegółowo udokumentowanego dziedzictwa niematerialnego. Jednakże zamek w Krasieczynie stanowi bogate i namacalne dziedzictwo kulturowe, które stanowi bazę do rozwoju dziedzictwa niematerialnego. Jest centrum organizacji wielu okolicznościowych i cyklicznych imprez wyrosłych na kanwie dziedzictwa dworskiego i pałacowego. Krasieczyn jako zespół zamkowo-parkowy został uznany za pomnik historii w 2018 r. Jego dzieje przypominają, że w zamku bywali polscy królowie, m.in.: Zygmunt III Waza, Władysław IV, Jan Kazimierz i August II. Z tego tytułu w murach zamkowych od wielu lat goszczą kulinaria historyczne, charakteryzujące się wykwinnymi daniami o proveniencji: dworskiej, pałacowej i królewskiej. Ponadto – interesującą sztuką odznaczają się kulinarne potrawy myśliwskie. Tym samym niematerialna działalność Zamku w Krasieczynie jest ważnym dokumentem historii regionu i Polski, któremu przyznano w bieżącym roku tytuł „*Cudu Polski 2025 r.*”

Zamek ten, z unikatowymi w skali europejskiej dekoracjami sgraffitowymi i historią związaną z polskimi rodami magnackimi, stanowi znaczący wkład do kultury materialnej oraz niematerialnej Polski. W przeszłości należał do rodów magnackich, m.in.: takich jak Krasiecy, Modrzewscy, Tarłowie, Potoccy i Sapiehowie. Na tej bazie rozwija się obecnie dziedzictwo niematerialne: „Gala myśliwska”, pokazy tańców w strojach historycznych, pokazy walk pod nazwą „Wielkie Potyczki Rycerskie”, spacer parkowe wraz ze Stowarzyszeniem „Damy

i Huzary”. Stowarzyszenie to, specjalizujące się w rekonstrukcji strojów historycznych, ma istotne znaczenie w przywracaniu atmosfery dworskich przechadzek parkowych, zabaw w lesie czy przejażdżek, gdyż pomaga przywrócić dawny klimat jaki panował w magnackiej posiadłości. Z tego tytułu Zamek w Krasiczynie należy do elitarnego Stowarzyszenia Hoteli Zamkowych i Restauracji „Europen Castle Hotels”, a w swojej działalności propaguje spektakle operowe i operetkowe, przybliżając się do klimatu dawnej kultury magnackiej.

Ponadto – w salach zamkowych, jak i na dziedzińcu, odbywają się liczne koncerty muzyki poważnej, sztuki teatralne, prezentacje historycznych książek, wykłady i spotkania literackie. Funkcjonuje tu także Galeria Sztuki Współczesnej ARP, co podkreśla fakt obecności sztuk pięknych w murach zamkowych w przeszłości, a także obecnie. Przybywa stałych ekspozycji w zamku w Krasiczynie, pomimo zatracenia większości wyposażenia i dzieł sztuki. Jedną z takich historycznych ekspozycji, jest pokaz kolekcji haftowanych szat liturgicznych powstałych w dworskiej manufakturze, którą założyła Ludwika z Mniszchów-Potocka. Działalność ta miała miejsce w II połowie XVIII wieku w zamkowych pracowniach w Krasiczynie. Stanowi ona niezwykłą część rodzimego dziedzictwa kulturowego, w dodatku dziedzictwa oryginalnego, niepowtarzalnego. Dworska pracownia była ukierunkowana na praktyczne nauczanie młodych szlachcianek, które nabywały umiejętności hafciarstwa pod okiem doświadczonych kobiet. Hafty na ornatach z Krasiczyna wyrażają pewien program ikonograficzny. Ich celem było wzmacnianie pobożności u wiernych. Ornaty są wysokiej klasy dziełami sztuki, zostały wykonane dwoma rodzajami haftu: haftem tzw. tamborkowym oraz węzełkowym o motywach zarówno roślinno-kwiatowych, jak i figuralnych, religijnych.

Sapehowie zgromadzili tu cenną bibliotekę o liczbie ok. 20 tys. woluminów, którą udało się uratować z pożogi wojennej i dziś znajduje się w Pieskowej Skale. Ponadto kolekcja malarstwa tzw. *Kodeńska Galeria portretów Sapieżyńskich*, która została wykonywana na zlecenie Jana Fryderyka Sapiehy od ok. 1709 r. po lata 30. i 40. XVIII w., liczyła 76 płócien. Z tej liczby do dziś zachowało się 72 portrety z przedstawieniem męskich przedstawicieli dziewięciu pokoleń rodu Sapiehów wraz z portretami domniemanych przodków rodu Giedymina. Jest to jedna z najobszerniejszych galerii portretów z czasów Pierwszej Rzeczypospolitej. Jest też jednym z nielicznych źródeł pełnego przeglądu szlacheckich ubiorów męskich z XVI-XVIII w.

Krasiczyński zamek ma też swoje miejsce w filmie. W 1940 r. na zamku w Krasiczynie kręcony był film o wymowie antypolskiej przez filmowców sowieckich. Film ten, noszący tytuł „Wiatr ze Wschodu”, był poniekąd projekcją na „polityczne zamówienie”, której celem było uzasadnienie inwazji ZSRR na Polskę w dniu 17 września 1939 r. Architektura zamku w Krasiczynie była scenerią do zdjęć filmowych w 1972 r. Kręcono tutaj film pt. „Skrzydła”,

który ukazuje zniszczone ściany i resztki dawnej świetności zamku w Krasieczynie. Zostały tu także nagrane sceny z balu, które niosły ze sobą powiew powrotu dawnej świetności kulturowej. W scenerii zespołu parkowo-zamkowego w Krasieczynie powstały także sceny do serialu historycznego „Diabeł Łańcucki”.

Wszystkie elementy artystyczne takie jak: muzyka, sztuki piękne, teatr, film, wykłady oraz konferencje naukowe wraz z publikacjami pokonferencyjnymi organizował oraz finansował komitet Wielokulturowego Festiwalu „Galicja”. To właśnie w/w „Festiwal” scalał artystyczne spotkania w jedno wielkie święto wielu sztuk na kanwie galicyjskich klimatów. Odbывał się on regularnie w latach 2003-2009, przypominając dzieje i tradycje wielu narodowości tworzących wielokulturowy i wieloetniczny obraz dziedzictwa Galicji. Zdarzenia artystyczne realizowane były przez twórców z obecnych państw z obszaru dawnej Galicji. Choć centrum organizacyjnym był zamek w Krasieczynie, to Festiwal „Galicja” odbywał się w wielu miejscach jednocześnie: Przemyśle, Rzeszowie, Jarosławiu i innych miejscowościach. Mimo wielu artystycznych atrakcji, jakie miały miejsce podczas kolejnych „Festiwali”, jego idea oraz kontynuacja działalności została zatracona przez brak środków finansowych.

Drugim bardzo ważnym ośrodkiem, który odgrywa ważną rolę w szeroko rozumianym życiu kulturalnym i działalności na rzecz wzajemnego zrozumienia trudnej historii połowy XX wieku, jest parafia św. Marcina i działalność księdza prałata Stanisława Bartmińskiego. Dzieło kontynuował także jego następca ks. Wiesław Kałamarz. Ich praca polegała na tym, że na nowo odkrywano historię ziem Gminy Krasieczyn, a myślą przewodnią tych działań było pojednanie etniczne. Są to dzieje niejednokrotnie niełatwe, skomplikowane w ich akceptacji i mające swoją dramaturgię. Jeszcze w latach 90. XX wieku ksiądz prałat Bartmiński zainspirował wspólne uczestnictwo w uroczystościach kościelnych rzymskokatolickich i greckokatolickich, czym nawiązywał do dawnych tradycji wzajemnego współistnienia obu obrządków. Wśród wspólnie obchodzonych świąt, były obchody świąt, uroczystości święta Jordanu, odpust na św. Marcina, opłatek, wspólne kolędowanie, które nieraz odbywało się w krasieczyńskim zamku. Okazją do spotkań obu obrządków wyznaniowych były wspólne sesje naukowe, publikacje, dyskusje.

Ks. Bartmiński był także katolickim społecznikiem, współtwórcą duszpasterstwa rolników, a także pierwowzorem postaci proboszcza w popularnym serialu telewizyjnym "Plebania". Zdobył społeczne uznanie jako konsultant tegoż serialu emitowanego przez TVP. Działalność i praca Księdza Prałata Bartmińskiego w Krasieczynie były powszechnie doceniane i stały się inspiracją dla scenarzystów. Natomiast sam Prałat Bartmiński był pierwowzorem głównego bohatera – proboszcza Antoniego, którego postać w filmie kreował Włodzimierz Matuszak.

Ważną rolę w środowisku wiejskim Gminy Krasieczyn odgrywała gazeta „Wiadomości Krasiezyńskie”. Był to periodyk parafialny, który łączył sprawy parafii, przemyslenia oraz ekumeniczne inicjatywy Prałata S. Bartmińskiego z lokalną społecznością, stanowiąc płaszczyznę do wzajemnego dialogu. Poszerzeniem tej działalności jest monografia dwutomowa pt. „Krasieczyn. Dzieje parafii i społeczności”. Krasieczyn- Przemyśl 2010.

Poczynając od przełomu XX i XXI w. obserwuje się, że odżywiają wielokulturowe tradycje pogranicza, popularyzowane także dzięki wymianom kulturowym i działalności Gminnego Ośrodka Kultury w Krasieczynie. Dzięki zaangażowaniu wielu osób, organizacji i stowarzyszeń, działaczy kultury i społeczników ta lokalna tożsamość kulturowa tworząca dziedzictwo kulturowe jest tu pielęgnowana.

6.10. Zabytki archeologiczne

W latach 1990 - 1994 oraz 2000 – 2001 Gmina Krasieczyn została objęta terenowymi badaniami powierzchniowymi, prowadzonymi metodą AZP tj. Archeologicznego Zdjęcia Polski. Badania te przyniosły znaczne rozpoznanie terenu, który wcześniej pod względem archeologicznym był przebadany tylko na niektórych stanowiskach. Chronologia ważniejszych badań archeologicznych prowadzonych we wcześniejszym okresie wygląda następująco:

- w 1957 r. – badania prowadził J. Machnik i J. Potocki
- w l.60.XX w. – badania na st.1 prowadził Antoni Kunysz (Muzeum Okręgowe w Przemyśle)
- w 1965 r. – badania ratownicze na st. 4 w Prałkowcach były prowadzone pod kierunkiem prof. Piotra Kaczanowskiego (UJ)
- w 1964 r. – badania w Krasieczynie prowadził Przewoźnik
- w 1966 r. , w 1971r. – badania w Krasieczynie prowadził Andrzej Koperski
- w 1967 r. – badania archeologiczno-architektoniczne w Krasieczynie, będące kontynuacją wcześniejszych prac badawczych, prowadził Andrzej Koperski.
- w l. 1970 - badania w dolinie Sanu realizowali Jan Chochorowski, Michał Parczewski, Andrzej Koperski.
- w 1975 r. – badania w Korytnikach na st.8 prowadził Andrzej Koperski
- w l. 1989 -1990 – badania ratownicze prowadziła Ewa Sosnowska – cmentarzysko nowożytnie, odkrycie 90 grobów.

Zastosowanie metody AZP wymaga nie tylko rozpoznania w terenie, ale poprzedzenia badań kwerendą archiwalną, historyczną oraz przeglądu bibliograficznego. Takie prace zostały wykonane, co wniosło niezbyt obszerny zasób wiedzy na temat omawianego terenu w źródłach pisanych, ikonograficznych i dotychczasowych pracach archeologicznych. Uzyskano skromne informacje o kopcach w okolicy Rokszyc i Bryliniec, które nie posiadały informacji o lokalizacji i chronologii. Wiadomości o wcześniej odkrytych stanowiskach także były skąpe. Dlatego niezbędne było przeprowadzenie badań metodą AZP, które zostało rozpoznane przez Adama Kostka (Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej) i prof. dr hab. Michała Parczewskiego (Uniwersytet Rzeszowski – Instytut Archeologii). Wyszczególniono w Gminie Krasiczyn następujące obszary AZP, które zostały oznakowane wg następującej numeracji: 109-82, 110-82, 108-82, 109-83, 110-83, 108-83. Dzięki tym działaniom finalnie zlokalizowano i odkryto, a następnie opisano w założonych Kartach Ewidencji Stanowisk Archeologicznych ok. 280 stanowisk archeologicznych w terenie. Każda z kart zawiera opis stanowiska, lokalizację i szkic sytuacyjny, a także ma wyszczególnioną bibliografię wraz z innymi danymi o stanowisku. W/w Karty KESA są przechowywane w Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej i Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyśle.

W świetle analizy terenu Gminy Krasiczyn, stwierdzono występowanie różnorodnego materiału zabytkowego, który pochodził z wielu okresów, od czasów epoki kamienia aż po nowożytność. Prospekcja terenowa ujawniła występowanie śladów osadnictwa na terasach nadzalewowych Sanu, w miejscowościach: Chołowice, Mielnów, Krasice, Śliwnica. Ponadto – ślady osadnictwa lokują się w dorzeczu potoku Cisowa w Olszanach. Ślady osadnicze występują także na grzbietach Pogórza Przemyskiego w Rokszycach, Krasiczynie i Śliwnicy. Prehistoryczne osadnictwo zlokalizowano także w miejscowościach: Korytniki, Prałkowce, Tarnawce. Niektóre z nich sięgają epoki neolitu. W okolicach Krasiczyna archeolodzy natrafili na starożytne osady, a najstarsze ślady w okolicy Korytnik zostały odkryte przez prof. dr hab. Michała Parczewskiego pochodzą sprzed 6 tysięcy lat. Ponadto ustalono, że relikty osadnictwa typu wiejskiego, datowane na III i IV w. n.e. istniały na terenie Zamku w Krasiczynie. Na dziedzińcu zamku, na głębokości 75-140 cm poniżej dzisiejszego poziomu odkopano relikty 4 chat. W wyniku prac badawczych odkopano cały szereg fragmentów naczyń, przedmiotów codziennego użytku (przędziki do wrzecion, grzebień kościany i in.); chaty oraz przedmioty wskazują na przynależność do czasów rzymskich. Ponadto - na terenie zamkowego dziedzińca wydobyto 10 grobów z okresu wczesnego średniowiecza.

Badania w terenie przyniosły dużą ilość znalezisk takich jak fragmenty ceramiki, narzędzia i broń. Najliczniejsze odkrycia znajdują się na stanowiskach archeologicznych w dorzeczu Sanu, m.in.: w Chołowicach, Śliwnicy, Olszanach, Kasicach, Kasiczynie i Mielnowie.

W świetle badań archeologicznych odnotowali obozowiska ze starszej epoki kamienia na terenie Ziemi Przemyskiej w miejscowościach sąsiadujących z Gminą Kasiczyn, co sugeruje możliwość występowania obozowisk w tym okresie na terenie obecnej gminy Kasiczyn w sąsiedztwie czyli bliskim położeniu względem Nehrybki i Pikulic. Rozwój osadnictwa w mezolocie sięgającym czasokresu 7000 - 4500 lat p.n.e. jest odnotowany w dorzeczu Wiaru. Z epoki kamienia i epoki wczesnego brązu pochodzą pojedyncze wyroby krzemienne, w tym m.in.: z Kasic. Ceramikę neolityczną, w tym reprezentowaną przez zabytki kultury pucharów lejkowatych, które znajdowane były na stanowiskach w Olszanach i Kasicach. Z wczesnej epoki brązu pochodzą fragmenty sierpów krzemiennych. Naczynia z Kasic to okres lateński. Niektóre stanowiska mają charakter wielokulturowy. Najliczniejsze są jednak stanowiska późniejsze, pochodzące z doby plemiennych (VII-X w.) oraz należące do okresu średniowiecza, zarówno wczesnego, jak i późnego. Ceramika wczesnośredniowieczna pochodzi ze stanowisk w Chołowicach, Olszanach, Śliwnicy i Prałkowcach. Stanowisko nr 15 w Prałkowcach zostało poddane badaniom i analizie wyników w 1993 roku, podczas badań powierzchniowych realizowanych w ramach programu AZP. W kolejnych latach były tu prowadzone badania w 2000 r. (badania ratownicze), 2007 r. (badania wykopaliskowe); wówczas pozyskano artefakty archeologiczne świadczące o osadzie z wczesnego oraz późnego średniowiecza. Czasy nowożytnie (XVI-XVIII w.) oraz XIX w., to stanowiska o dużej rozpiętości czasowej. Są to artefakty archeologiczne pochodzące z reliktów architektonicznych dworu w Olszanach, obecnie porośniętych lasem, a także przynależnej do zespołu dworskiego tamtejszej huty szkła. W Kasiczynie, na wzgórzu zwanym „Pod Kopce” znajdują się Trzy Kopce wzniesione jako formy ziemne, których metryka jest nie jest dokładnie określona (?), być może jest nowożytna, jak uznano w świetle przekazów, zaś faktycznie datowanie to rozciąga się od średniowiecza na całą epokę nowożytną, ponieważ nie jest ono ustalone na podstawie wykopalisk archeologicznych. Podobną metrykę ma cerkwisko w Krzeczkowej.

Najcenniejsze stanowiska archeologiczne położone na terenie Gminy Kasiczyn zostały wpisane do rejestru zabytków archeologicznych. Wyszczególnione poniżej wpisy pochodzą z 3 ćw. XX wieku – Tabela A. Środowisko archeologiczne wnioskuje od wielu lat o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych stanowisk – Tabela B. Aktualnie nie jest prowadzone żadne postępowanie o wpis do rejestru zabytków.

A. Najcenniejsze stanowiska – wpisane do rejestru zabytków

Miejscowość	Nr wpisu do rejestru zabytków	Stanowiska
Krasiczyn	A-415 wpis z dn. 19.12.1968 r.	ST.: 1/66 AZP 108-82 - osada z okresu rzymskiego,
Krasiczyn	A-556 wpis z 30.01.1970 r.	ST.: 2-31 AZP 109-82, kopce ziemne, okres nowożytny?
Prądkowce	A-553 wpis z dn. 30.01.1970 r.	ST.: 4/69, AZP 109-83. Osada z okresu prehistorycznego, osada z okresu wczesnego średniowiecza VIII-X w., osada z okresu wczesnego średniowiecza XI-XIII, ślad osadnictwa średniowiecznego
Łącznie:	3 wpisy zabytków j/w, z 3 ćw. XX w.	

B. Zestawienie stanowisk proponowanych do wpisu do rejestru zab.

Miejscowość	Stan aktualny wpisu: TAK - NIE	Stanowiska archeologiczne wnioskowane przez archeologów do wpisu do rejestru zabytków
Chołowice	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 10/116, 12/118 AZP 109-82
Mielnów	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 1/83 AZP 109-82
Olszany	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 19/19, 20/20, 22/22 AZP 109-82
Śliwnica	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST., 1/61 AZP 109-82
Korytniki	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 4/4, 5/5, 58/58 AZP 108-82
Tarnawce	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 25/156. AZP 108-82 ST.: 3/27 AZP 108-83
Brylińce	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 16/15 AZP 110-82
Prądkowce	Nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków	ST.: 15/80, AZP 109-83
Podsumowanie:	W żadnej z w/w miejscowości nie jest prowadzone postępowanie dot. wpisu do rejestru zabytków wskazanych przez archeologów stanowisk.	

VII. OCENA ZASOBU ZABYTEKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

7.1. Zasoby zabytków w ewidencjach:

Pomnik Historii, GEZ, WEZ, Rejestr zabytków nieruchomości (WUOZ)

Teren dzisiejszej Gminy Krasieczyn odznacza się wysokimi walorami krajobrazowymi oraz połączonymi z nimi wartościami środowiskowymi i walorami przyrodniczymi, z którymi na niektórych obszarach połączone są działania kulturowe i kultowe. W wyjątkowy sposób łączą się tutaj naturalne warunki ukształtowania przestrzennego terenu, znakomicie funkcjonujące na obszarze gminy wraz z działaniami człowieka.

Na terenie Gminy znajduje się 172 zabytki w poszczególnych ewidencjach:

- Pomnik Historii – 1
- Wpis do rejestru zabytków – Księga A – zabytki nieruchome - 33
- Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków [GEZ+WEZ] – 88
- Gminna Ewidencja Zabytków [GEZ] – 51
- Ewidencja Grobów i Cmentarzy Wojennych - 3

Poniższe zestawienie pokazuje ilościowe wpisy poszczególnych zewidencjonowanych zabytków w sołectwach na obszarze Gminy Krasieczyn, w wyszczególnieniu rodzajów wpisów.

Zestawienie - analiza ilościowa zewidencjonowanych zabytków:

Sołectwa Gminy Krasieczyn	Łączna liczba zabytków <u>Suma</u> <u>tabel:</u> 3+4+5	REJESTR Wg wpisu zespołów zabytkowych + wpisu indywidual. zabytków	GEZ Gminna Ewidencja Zabytków	WEZ +GEZ Wojewódzka i Gminna Ewidencja Zabytków	Wpis do Rejestru Zabytków – Księga „A”	Ewidencja Grobów i Cmentarzy Wojennych
1	2	3	4	5	6	7
Brylińce	19	1	2	16	1	1
Chołowice	4	3	0	1	1	0
Cisowa	7	0	1	6	0	0
Dybawka	2	0	1	1	0	0
Korytniki	15	6	5	4	2	1
Krasice	5	0	1	4	0	0

Krasiczyn	49	15	23	11		0
Krzczkowa	6	0	4	2	0	0
Mielnów	9	5	3	1	2	0
Olszany	11	2	1	8	1	0
Prątkowce	12	1	2	9	1	1
Rokszyc	11	0	2	9	0	0
Śliwnica	12	0	4	8	0	0
Tarnawce	8	0	2	6	0	0
Zalesie	2	0	0	2	0	0
Łącznie	172 Suma	33 zabytki ujęte do rejestru zabytków	51 GEZ	88 WEZ	12 zabytki rejestr. nieruch.	3

W zasobach Krasiczyna jest:

14 – zabytków wpisanych indywidualnie lub w ramach zespołu zabytków w Księdze „A”

1 – Pomnik Historii

W świetle niniejszej analizy, której celem było wyszczególnienie liczby zabytków złożonych z: Gminnej Ewidencji Zabytków, Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i zabytków rejestrowych tj.: wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków i wymienionych w zespołach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości - największym zespołem zabytkowym jest Krasiczyn (49 zabytków). Następnie: Brylińce (19), Korytniki (15), Prątkowce (12), Śliwnica (12), Olszany (11), Rokszyc (11), Tarnawce (8), Cisowa (7), Krzczkowa (6), Krasice (5), Chołowice (4), Dybawka (2), Zalesie (2).

7.2. Charakterystyka zespołów zabytkowych

Najwybitniejszym zabytkiem Gminy Krasiczyn jest Zespół Zamkowo-Parkowy i fakt ten nie podlega żadnej dyskusji, gdyż jest to zespół zabytkowy powszechnie doceniany, zaś w dniu 20.04.2018 r. został on uznany za Pomnik Historii. Na jego znaczenie składa się: kompozycja przestrzenna, architektury krajobrazu, historyczna architektura i jej dekoracja sgraffitowa, będąca unikatowym zestawem tematów, wątków architektonicznych, scen myśliwskich oraz portretów, a także wyjątkowość architektury i wystroju zamkowej kaplicy.

Całe założenie zamkowo-parkowe w Krasieczynie jest wysokiej klasy zabytkiem, uznanym założeniem urbanistyczno-przestrzennym oraz architektonicznym w otoczeniu otuliny parkowej wraz ze stawami. Do wyjątkowych zespołów należy założenie folwarczne Sapiehów w Krasieczynie, pomimo przekształceń oraz zmian, które nastąpiły tutaj podczas II wojny światowej i po 1945 roku, a także utraty pierwotnego wyposażenia browaru i gorzelni.

Nieliczne zespoły dworskie, dworsko-parkowe, dworsko-folwarczne i folwarki – zachowały się w złym stanie i w dodatku jako zespoły niekompletne. Są to zespoły w następujących miejscowościach: Mielnów, Olszany, Korytniki, Tarnawce. Niestety, wszystkie zostały zdewastowane podczas II wojny i po wprowadzeniu dekretu o reformie rolnej w 1944 roku. Skutkiem wprowadzenia gospodarstw rolnych na teren historycznych zasobów dworskich w 3 ćw. XX wieku, wszystkie zespoły dworsko-folwarczne są obecnie zdewastowane nadmiernym użytkowaniem i brakiem bieżących remontów oraz napraw, co spowodowało ich zły stan zachowania. Wszystkie dwory oraz folwarki nie zachowały się jako kompletne założenia mieszkalno-produkcyjne, dlatego wymagają one analizy, w wyniku której zostaną wyłonię ich zabytkowe fragmenty i elementy zespołów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską. Wśród zachowanych zespołów wyróżniającym się zespołem dworsko-parkowym z częściowo zachowanym folwarkiem jest historyczne założenie rodu Siemieńskich w Mielnowie. Na uwagę zasługuje tu układ ruralistyczny, założenie przestrzenne, park, starodrzew, a także niektóre elementy zabudowy, m.in.: drewniany spichlerz z XIX w., usytuowany w części gospodarczej. Cennym założeniem jest park w Olszanach, pozostały po zdewastowaniu pałacu i jego rozbiórce po II wojnie światowej, jego starodrzew i układ przestrzenny ogrodu, a także zalesionych części parkowych. Ponadto – widoczne są tu dawne założenia obronne w formie fortalicii, niestety, coraz słabiej czytelne. Bez wątpienia są to elementy założenia parkowego, które wymaga dbałości i właściwie dobranej funkcji. Także pozostałości po dawnej świetności dworsko-folwarcznego założenia w Korytnikach, powinny być poddane rewizji i wyłonieniu najcenniejszych obiektów, które zostaną poddane ochronie. Jednym z nich jest spichlerz z XIX wieku, murowany z wieloma cennymi detalami, które są zachowane mimo upływu czasu i dwóch wojen, które przetoczyły się przez Korytniki.

Bezpośrednio z zabudową dworsko-folwarczną wiąże się chłopska zabudowa budynków mieszkalno-gospodarczych. Mimo zmian, jakie przyniosła restrukturyzacja rolnictwa w 2 poł. XX wieku, zachowały się tradycyjne zabudowania gospodarstw wiejskich, choć z roku na rok jest ich coraz mniej. Ponadto - sukcesywnie zabudowa ta jest przekształcana podczas modernizacji, napraw i przebudowy dla potrzeb zmian w gospodarstwie domowym. Zachodzące przemiany na wsi powodują, że powinna nastąpić weryfikacja zespołów

tradycyjnej zabudowy wiejskiej i wybór tych obiektów, które należy zachować wraz z poddaniem ich konserwacji i wskazaniem nowej funkcji dla tych obiektów. Funkcja, najlepiej społeczno-kulturalna, z przeznaczeniem odremontowanych obiektów dla celów edukacyjnych, kulturalnych czy muzealnych, mogłaby być dobrym przykładem zachowania tradycyjnego budownictwa wiejskiego dla przyszłych pokoleń.

Duże znaczenie dla wartości zespołu zabytkowego Gminy Krasieczyn mają zespoły kościelne oraz cerkiewne. Szczególną wagę dla historii ma zespół kościoła parafialnego pw. św. Barbary i Marcina w Krasieczynie, wzniesiony z fundacji Ludwika z Mniszchów Potockiej w 1760 roku. Składa się z późnobarokowego murowanego kościoła i dzwonnicy, które zostały obwiedzione murowanym ogrodzeniem z 1794 r. Kościołem filialnym dla kościoła w Krasieczynie jest zespół kościoła filialnego pw. św. Maksymiliana Kolbe w Korytnikach. Kościół użytkuje obiekt dawnej cerkwi pw. św. Dymitra i składa się z murowanego obiektu sakralnego, wzniesionego w 1866 roku oraz dzwonnicy z 1930 r. Natomiast na przycerkiewnym terenie zaakcentowano dawny cmentarz, pozostawiając jako lapidarium kamienne nagrobki. Kolejnym zespołem cerkiewnym pw. św. Michała Archaniola, który obecnie jest użytkowany jako zespół kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP, jest zespół sakralny w Olszanach. Jest on atrakcyjnie usytuowany na wysokim wzgórzu, w otoczeniu dawnego cmentarza greckokatolickiego, obecnie użytkowanego przez rzymskokatolicką społeczność w Olszanach. Kościół i dzwonnica są obiektami murowanymi, pochodzącymi z 1924 r. Całe sakralne wzgórze jest monumentalne w charakterze, zadbane i atrakcyjne, stanowiąc dominantę w architekturze krajobrazu. Kolejnym tego typu założeniem jest dawna cerkiew pw. św. Wasyła Wielkiego w Brylińcach, murowana filialna cerkiew greckokatolicka. Została wzniesiona na wysokim wzgórzu, w miejscu starszej murowanej cerkwi z 1883, wg projektu J. Nahirnego ze Lwowa w 1929 r. Jest jedną z tych cerkwi, które wzniesiono w ukraińskim stylu narodowym. Cerkiew należała do greckokatolickiej parafii w Cisowej. Obecnie jest użytkowana przez filialny kościół rzymskokatolicki, należący do parafii pw. Narodzenia NM w Olszanach. Kolejnym obiektem wchodzącym w skład sakralnego dziedzictwa Gminy Krasieczyn, jest dawna cerkiew pw. św. Michała Archaniola w Mielnowie, obecnie użytkowana jako kościół pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. Atrakcyjne położenie w dolinie Sanu, w otoczeniu dawnego cmentarza, który jest nadal czynny, zadbane i użytkowany przez społeczność Mielnowa, wyróżnia ten kompleks sakralny na mapie Gminy Krasieczyn oraz Podkarpacia. W dolinie Sanu położony jest zespół kościoła filialnego pw. św. Marcina w Chołowicach. Jest to dawna cerkiew pw. Cudu św. Michała Archaniola. Pierwotnie wzniesiona w 1857 roku wraz z bramą dzwonnica z l.30.XX w. usytuowana jest

w otoczeniu dawnego cmentarza, którego relikty jako lapidarium zostały usytuowane przed głównym wejściem. W latach 1993–1996 cerkiew została odbudowana w pierwotnym kształcie jako Kościół Pojednania pw. Ducha Świętego. Jest kościołem filialnym parafii w Krasiczynie. Dzieje tego zespołu sakralnego są ważne dla dziedzictwa kulturowego Gminy Krasiczyn. Nie mniej ważnym obiektem jest kościół Matki Bożej Zbaraskiej w Prałkowcach jest murowana parafialna świątynia, która była wzniesiona jako cerkiew greckokatolicka pw. Ofiarowania Matki Bożej w 1842 r., na miejscu starszej, zniszczonej pożarem. Ranga obrazu Matki Bożej Zbaraskiej, który został przywieziony ze Zbaraża i umieszczony w tym kościele rzymskokatolickim w Prałkowcach po II wojnie, przypomina niełatwą historię Kresów. Prezentację sakralnych świątyń w Gminie Krasiczyn zamyka nieużytkowana cerkiew św. Michała Archanioła w Krasicach, którą wzniesiono w 1899 r. jako drewnianą filialną cerkiew greckokatolicką należąca do parafii w Korytnikach. Dziś, nie jest użytkowana, niszczeje od ponad pół wieku, w resztkach zespołu cerkiewnego.

Całość dziedzictwa sakralnego uzupełniają cerkwiska, czyli miejsca po nieistniejących cerkwiach: w Cisowej, Krzeczkowej, Rokszycach, Śliwnicy, które posiadają zachowane obrysy dawnych fundamentów cerkwi, a także cmentarze z relikdami ogrodzenia i kamiennych nagrobków wraz z metalowymi krzyżami (Cisowa, Krzeczkowa). Cennym dziedzictwem przyrodniczym i zarazem kulturowym są dawne zespoły drzew, zwyczajowo okalających założenia cerkiewne. Ponadto - na uwagę i ochronę zasługuje także starodrzew przy dawnych cmentarzach, zwłaszcza opuszczonych (Rokszyce, Cisowa).

W architekturze krajobrazu ważną rolę odgrywają kapliczki i krzyże przydrożne. Z racji ich funkcji modlitwowej i roli, jaką pełnią dla społeczności wiejskiej, niemal wszystkie są zadbane i pełnią funkcje kultową.

Na obszarze Gminy Krasiczyn położone są dwa dzieła obronne Twierdzy Przemyśl, które zaliczane są do zasobów zabytków Gminy Wiejskiej Przemyśl. Dwa forty położone na obszarze Gminy Krasiczyn są elementem składowym dużego, cennego zespołu umocnień ziemnych i murowanych Twierdzy Przemyśl wraz zapleczem, jednak wchodzi w skład Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Wiejskiej Przemyśl.

Wyżej omówione wartości zabytkowe Gminy Krasiczyn są wynikiem materialnej spuścizny dziedzictwa kulturowego i są dodatkowo wzbogacone przez kontekst historyczny roli jaką pełnił Krasiczyn będąc siedzibą Marcina Krasickiego. Był to jeden z najwybitniejszych przedstawicieli czasów nowożytnych i należał do wielkich mecenasów sztuki i fundatorów. Jego największą inwestycją był zamek w Krasiczynie (1598-1631), będący skarbnicą sztuki.

7.3. Stan zachowania zabytków i zagrożenia

Stan zachowania zabytków, które znajdują się na terenie Gminy Krasieczyn jest bardzo zróżnicowany i nie można ująć jest jednym określeniem, ani jednorodną oceną. Zabytki wybitne, jakim bez wątpienia jest zespół zamkowo-parkowy w Krasieczynie jest dobrze zachowany, a prace remontowo-konserwatorskie planowane są sukcesywnie, a ich wykonanie postępuje w zależności od przeznaczonych zasobów finansowych na konserwację w danym roku. Niemal wszystkie pomieszczenia przeszły remonty konserwatorskie, z wyjątkiem pomieszczeń w skrzydle wschodnim, które oczekują na kompleksowy remont i rewaloryzację. Budynki w bezpośrednim otoczeniu zamku są utrzymane w dobrym stanie, a ich funkcje są dobrze dobrane do użytkowania tych obiektów. Zły stan techniczny prezentuje brama południowa i warzywnik, który powinien być odtworzony.

Niemal wszystkie obiekty sakralne, które są użytkowane, obecnie znajdują się w obiektach po kapitalnych remontach i restauracjach, które przeprowadzono na przełomie XX i XXI wieku. Podjęto wówczas szereg prac konserwatorskich i robót budowlanych, co zaowocowało tym, że dziś obiekty kultu są w dobrym stanie. Są to zespoły kościelne w takich miejscowościach jak: Brylińce, Krasieczyn, Korytniki, Olszany, Chołowice, Mielnów, Rokszycy, Prałkowce. Zdecydowanie odstaje od tej grupy zadbane i użytkowane obiekty sakralnych nieużytkowany zespół cerkiewny w Krasicach. Zaniedbany, nie remontowany i bez pomysłu na jego zagospodarowanie – niszczeje od lat powojennych. Obiekt ten wraz z otoczeniem, w którym znajdują się relikty cmentarza i zdewastowana brama – wymaga podjęcia natychmiastowych prac ratowniczych i zabezpieczających, a możliwie jak najrychlej niezbędny jest remont kapitalny całego zespołu cerkiewnego.

Kaplice, kapliczki i krzyże przydrożne są zachowane bardzo dobrze, w większości przeprowadzone są remonty i roboty budowlane. Obiekty te pozostają w kulcie i z tego tytułu poddawane są stałym remontom, pielęgnacji i dbałości o najbliższe otoczenie. Do dobrych przykładów remontowych należą kapliczki słupowe w Oleszycach i w Brylińcach, a także kapliczki domkowe i wnękowe w miejscowościach: Rokszycy, Cisowa, Krasice (między polami). Jednak niektóre z remontów były przeprowadzone bez nadzoru i fachowej kontroli, co w efekcie spowodowało nieodwracalne zmiany architektoniczne: w Nahurczanach, czy w Brylińcach przy drodze do Koniuszy. Aczkolwiek mała architektura, do której obiekty te należą, jest w dobrym lub bardzo dobrym stanie, to jej wyposażenie ruchome wymaga uporządkowania, bieżącego zadbania i czystości, a w wielu przypadkach istnieje potrzeba przeprowadzenia restauracji wystroju kapliczek, a niekiedy nawet przeprowadzenia prac

konserwatorskich. Wyposażenie kapliczek nie jest indywidualnie wpisane do rejestru zabytków ruchomych, więc skutkuje to tym, że nie można ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, co realnie stwarza problem z bieżącym utrzymaniem wystroju wnętrz kapliczek i ich wyposażenia. Osobnym tematem jest świadome lub nieświadome „ograbianie” wyposażenia kapliczek przydrożnych lub wymiana na mniej cenny i nie zabytkowy wystój. Krzyże przydrożne są ogólnie dobrze utrzymane, zaś głównym problemem jest wymiana krzyży żelaznych na niklowane lub krzyży drewnianych na metalowe, zespane z rur (!).

Natomiast cerkwiska są w złym stanie zachowania. Z reguły są zachwaszczone i nie ma stałej opieki nad ich utrzymaniem, co powoduje brak przy nich porządku. Cerkwisko w Krzeczkowej porośnięte jest samosiewami, w Rokszycach także jest zaniedbane i dodatkowo „przecięte” drogą, a w Śliwnicy pozbawiono je drzewostanu, pomimo że był to element składowy całego kompleksu. Natomiast w Cisowej cerkwisko traci swój historyczny obrys z powodu zacierania formy, a posadowione przy nim drewniane krzyże są zmurszałe i powoli popadają w destrukcję.

Zespoły tzw. małej architektury sepulkralnej, która jest posadowiona na starych cmentarzach, wymagają zdecydowanych kroków w kierunku ich pielęgnacji i ochrony plastyki nagrobnej, mocno skorodowanej i pokrzywionej przez czas, a niejednokrotnie zdewastowanej. Generalnie stan nieużytkowanych cmentarzy greckokatolickich jest zły, wymaga naprawy, a nade wszystko uzupełnienia i restauracji ogrodzenia. Natomiast plastyka nagrobna powinna być poddawana kompleksowym pracom zachowawczym, w tym uczytelnieniu napisów na tabliczkach nagrobnych. Ponadto – zabytki cmentarne powinny być poddane pracom inwentaryzacyjnym, a także pielęgnacyjnym i porządkowym. Odkładanie tych procesów spowoduje ich całkowitą degradację, co będzie znaczącym uszczerbkiem dziedzictwa kulturowego na pograniczu polsko - ukraińskim. W najgorszym stanie jest cmentarz greckokatolicki za potokiem w Cisowej, który podlega nieustającemu niszczeniu m.in.: z powodu braku dostępu do niego. Natomiast cmentarz w Krzeczkowej jest zagarniany przez las, pomimo tego że posiada stare, oryginalne ogrodzenie z siatki i słupków z czasów jego założenia. Brak stałej opieki spowodował, że krzyże na nagrobkach i mogiłach zostały poprzewracane, a samosiewy i chwasty dopełniają reszty zniszczenia. Jest to jeden z najładniejszych, małych, niegdyś przycerkiewnych cmentarzy, który dzisiaj tonie w gęszczu lasu, choć pomiędzy wszechwładnym zielskiem przeziara jeszcze urok dawnej wiejskiej nekropolii, dziś zapomnianej. Na tej szerokiej niwie złych przykładów różnego rodzaju zaniedbań w założeniach sepulkralnych i niszczenia zabytkowych przykładów dziedzictwa funeralnego, są także dobre przykłady. Wyróżnia się tutaj jako pozytywny przykład godny

naśladowania – cmentarz komunalny w Korytnikach. W wydzielonej starej kwaterze, na której posadowione są dawne nagrobki, nie dokonuje się nowych pochówków, dla których są przeznaczone pozostałe kwatery. Jest to duże poszanowanie dla historii i zrozumienie tradycji. Ponadto – na dawnym przycerkiewnym cmentarzu, który obecnie jest utrzymany jako trawiasty plac za kościelnym prezbiterium, utworzone zostało lapidarium z trzech starych, kamiennych nagrobków z żeliwnymi relikwiami nagrobnych krzyży i tabliczek, które wyeksponowano zachowawczo, z pełnym poszanowaniem dziejów tego miejsca i zasad konserwatorskich. Równie znakomitą przykładem lapidarium jest zachowanie zabytkowych nagrobków przed wejściem do Kościoła w Chołowicach, które wyeksponowano w szeregowym układzie nieopodal frontowej fasady. Jest to działalność śp. ks. Stanisława Bartmińskiego z Krasiczyna.

W niemniej złym stanie znajdują się pozostałości zespołów dworskich i folwarcznych. Zdewastowane nadmiernym użytkowaniem, nieremontowane przez całe lata, wykorzystywane bez dbałości i bieżących napraw, ulegają całkowitej degradacji. Dowodem takiej dewastacji jest dziewiętnastowieczny spichlerz wzniesiony z drewna w Mielnowie. Choć jego konstrukcja na pierwszy rzut oka wygląda jeszcze krzepko, to w istocie drewno konstrukcyjne jest mocno zniszczone i z roku na rok coraz intensywniej jest zaatakowane przez drewnojady. Obecnie jest to stan z widocznymi czynnymi ogniskami tej destrukcji, np.: spuszczała. Jest to duża strata dla dziedzictwa przemysłowego, z uwagi na to, że jest to jedyny taki zabytek, który jest zachowany *in situ*, w dodatku jest ujęty w Gminnej i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Od lat trwa walka o jego zadbanie i podjęcie zabezpieczenia oraz konserwacji.

Zdecydowanie w najgorszym stanie jest tradycyjna zabudowa gospodarstw wiejskich. Drewniana zabudowa wsi jest elementem architektury krajobrazu, który zdecydowanie odchodzi do kart historii, w dodatku opuszczana bez żalu przez użytkowników. W porównaniu do zachowanych przykładów tradycyjnego budownictwa pogórzańskiego, które tutaj zostały zarejestrowane podczas ewidencji w ostatnim dziesięcioleciu w XX w., pozostało kilkanaście przykładów z kilkudziesięciu. Zestawienie takie zostało opublikowane przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków, w ramach serii „Zabytki Architektury i Budownictwa w Polsce – województwo przemyskie”, t.33 [Warszawa 1998]. Wg tego zestawienia n/w miejscowości posiadają: zagrody, domy, domy z oborą lub spichlerzem, wg wyszczególnienia w n/w liczbie:

- Brylińce – 21
- Chołowice – 1
- Cisowa - 0
- Dybawka – 1
- Korytniki – 2

- Krasice – 5
- Krasieczyn – 11
- Krzeczkowa – 7
- Mielnów - 0
- Nahurczany – 5
- Olszany – 5
- Prałkowce – 13
- Rokszyce – 12
- Śliwnica – 8
- Tarnawce – 6
- Zalesie – 0

Łącznie : 97 - przykładów zachowanych zagród, pojedynczych domów lub domów z budynkami gospodarczymi

Z blisko 100-tu zachowanych przykładów tradycyjnego budownictwa drewnianego, obecnie jest ledwie kilkanaście. Pozostała część tej zabudowy wiejskiej została przekształcona, lub rozebrana i zastąpiona nowym, murowanym budownictwem, często bezstylowym, jedno- lub dwupiętrowym. Tradycyjne budownictwo wiejskie, które zostało pozostawione samo sobie, zostało niemal całkowicie wyeliminowane z krajobrazu kulturowego, pozostawiając jedynie relikty, w dodatku zniszczone przez czas i ludzi. Przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi w stałym dążeniu mieszkańców wsi do lepszych warunków życia, odstępstwa od prowadzenia gospodarki wiejskiej na konto pracy zarobkowej w mieście, braku związania z tradycją i chęci jej zachowania dla przyszłości.

Niestety, podczas II wojny światowej i bezpośrednio po niej, tj. w 3 ćw. XX wieku, zniszczeniom uległy parki dworskie i dawne ogrody założone w zespołach pałacowych. Po 1989 roku dziedzictwo to zostało rozparcelowane, często podzielone na mniejsze działki w celach sprzedaży i tym samym bezpowrotnie zatraczone. W latach powojennych walczył o jego zachowanie profesor Władysław Szafer, polski botanik, dyrektor krakowskiego ogrodu botanicznego.

Działalność ochronną parków dworskich kontynuował Jerzy Piórecki, Profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego i założyciel Arboretum w Bolestraszczykach. W latach 70.XX wieku przeprowadził liczne prace dokumentacyjne starodrzewia w założeniach dworsko-parkowych, które są dziś jedynym śladem ich świetności. Wyniki swoich prac opublikował w książce pt. *„Zabytkowe ogrody i parki województwa przemyskiego”*, wydanej przez Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej jako t.VI Biblioteki Muzealnej w Rzeszowie w 1989 roku.

VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE – PRIORYTETY

Priorytety Programu Opieki nad Zabytkami.

Priorytet 1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego i jej aspekty społeczne

A. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich w procesie rewaloryzacji

Rewaloryzacja jest złożonym procesem, którego celem jest przywracanie pierwotnej wartości i dawnego wyglądu obiektów zabytkowych, a także składowych części architektury zespołów dziedzictwa kulturowego. Proces ten zawiera w swym znaczeniu także świadczenia oraz finansowanie robót budowlanych przy zabytku wraz z pracami konserwatorskimi, które mają na celu przywrócenie im dawnej świetności. Zakres tych zadań łączy się z przywróceniem dawnej, pierwotnej funkcji obiektu lub nadaniem mu nowej, jak najkorzystniejszej dla odrestaurowanego obiektu lub zespołu zabytkowego. Przywrócenie utraconej wartości to także zespół planowych działań, w tym konserwatorskich, które mają na celu przywrócenie świetności zespołom urbanistycznym i rualistycznym.

W architekturze i konserwacji zabytków zadania rewitalizacyjne są podzielone na etapy:

- lustracja w terenie, wskazanie obiektów do
- obserwacja obiektów zabytkowych, będących w złym stanie zachowania
- wstępne rozpoznanie zadania związanego z rewaloryzacją
- kwerenda i przegląd literatury przedmiotu
- badania historyczne, architektoniczne i archeologiczno-architektoniczne
- inwentaryzacja zabytków architektury i budownictwa
- ustalenie zakresu robót budowlanych i prac konserwatorskich
- opracowanie koncepcji na podstawie wytycznych konserwatorskich
- wykonanie planów i projektów realizacyjnych
- opracowanie harmonogramu prac na podstawie zatwierdzonych projektów

B. Działania kontrolne stanu zachowania zabytków rejestrowych, w GEZ i WEZ

Obiekty zabytkowe wymagają stałego i cyklicznego dozoru, w którym rejestrowany były stan zachowania zabytków, zarówno wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, jak i ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn (GEZ) i Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (WEZ) w WUOZ. Celem tych kontroli są:

- a. okresowe przeglądy zabytków ujętych w GEZ, stanowiących własność gminy Krasiczyn, a następnie wytypowanie obiektów, które wymagają interwencji konserwatorskiej lub podjęcie bieżących prac naprawczych wg opracowanego programu konserwatorskiego lub budowlanego;
- b. cykliczne konsultacje i przegląd obiektów zabytkowych, które są własnością prywatną: osób fizycznych, fundacji, stowarzyszeń, instytucji. Wskazanie właścicielom prywatnych własności dróg postępowania przy zabytku, sposobów finansowania i uświadomienie im konieczności przeprowadzenia prac remontowo-konserwatorskich. Podczas konsultacji należy uświadomić możliwości finansowania prac z funduszy zewnętrznych: krajowych, wojewódzkich i europejskich.

C. Finansowanie prac przy zabytkach położonych na terenie Gminy Krasiczyn

- Podstawowym działaniem jest utworzenie gminnego funduszu odnowy zabytków przeznaczonego na:
  - 1) prace własne gminy, które są związane z podnoszeniem jakości utrzymania obiektów zabytkowych i prac porządkowo-naprawczych prowadzonych przy obiektach położonych na obszarze gminy;
  - 2) służące dofinansowaniu prac konserwatorsko-budowlanych dla innych podmiotów funkcjonujących na terenie gminy;
- Prowadzenie cyklicznych prac pielęgnacyjnych przy zieleni komponowanej w zabytkowych zespołach tj.: parki podworskie, cmentarze i nieczynne nekropolie, a także prac porządkowych przy kapliczkach i krzyżach przydrożnych.
- Opracowanie tablic informacyjnych i usytuowanie ich przy zabytkach ujętych w zasobach Gminnej Ewidencji Zabytków, a także oznakowanie dojścia i wskazanie tras dojścia do obiektów zabytkowych.
- Opracowanie przewodników, ulotek i tras w terenie, z uwzględnieniem zabytków usytuowanych na utworzonych szlakach.

Priorytet 2. Krajobraz kulturowy i jego kształtowanie.

A. Świadome uczestnictwo w tworzeniu architektury krajobrazu

Świadome uczestnictwo w tworzeniu krajobrazu kulturowego wymaga od mieszkańców gminy dużego zaangażowania, zarówno w proces jego komponowania jak i ochrony. Jest to:

- Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ich przestrzeganie, a także stałą aktualizację.
- Stała kontrola realizacji w praktyce zapisów mpzp, m.in.: pod kątem ochrony panoramy wsi i krajobrazu kulturowego, a także ochrony środowiska.
- Niedopuszczanie do tworzenia samowoli budowlanych i przeciwdziałanie niszczeniu istniejącej architektury krajobrazu i zabudowy ruralistycznej.
- Dbłość o otoczenie obiektów zabytkowych i ich okresowy przegląd, z likwidacją rozwiązań prowizorycznych, wszelkich konstrukcji tymczasowych, które nie były konsultowane i ustalone ze służbami konserwatorskimi.

B. Weryfikacja zasobów obiektów zabytkowych na obszarze gminy

Zgodnie z przepisami, co cztery lata powinien być weryfikowany zbiór zabytków, który znajduje się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn (GEZ). Konsultacjom powinny podlegać wszystkie rodzaje zabytków: zabytki nieruchome i ruchome, archeologiczne oraz ruralistyczne. Weryfikacja powinna być ukierunkowana przede wszystkim na niewpisane dotychczas obiekty do rejestru zabytków, a także na zasoby zabytkowe, które wyróżniają się walorami historyczno-artystycznymi oraz estetycznymi wśród innych obiektów w zabudowie wiejskiej i przestrzeni publicznej Gminy. Ponadto – przegląd zabytków powinien wskazać obiekty i zespoły zabytkowe, które z różnych przyczyn utraciły walory legitymujące je do ujęcia w ewidencji zabytków (GEZ i WEZ); po ustaleniu przyczyn degradacji walorów zabytkowych, należy wykreślić obiekty z Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn, po wcześniejszym uzgodnieniu takiego zamiaru z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zgodnie z art. 22 u.o.z.o.z.

W wyniku przeglądu zasobu zabytkowego Gminy Krasiczyn ustalona została lista obiektów zabytkowych, która znajduje się w Aneksie, na końcu tego opracowania. Są to:

- a) Ewidencja zabytków Gminy Krasiczyn – Plansza/wykaz 1
- b) Wykaz stanowisk archeologicznych – Plansza/wykaz 2

Ponadto ustalono propozycję obiektów, które powinny być zgłoszone jako propozycje zabytków do wpisania do rejestru zabytków. Są następujące zabytki na obszarze Gminy:

a. Zabytki militarne:

- Dybawka – zespół schronów bojowych z II wojny, tzw. Linia Mołotowa

b. Zabytki produkcyjno-przemysłowe:

- Krasieczyn – zabytki nieruchome, założenie zamkowe - mur południowy w założeniu zamkowym;
- Krasieczyn – zabytki nieruchome jako Pozostałości Zespołu Browaru:
  1. dawna leżakownia beczek i hala produkcyjna, 2 poł. XIX w.
  2. suszarnia chmielu, 2 poł. XIX w.
  3. spichlerz – 1 poł. XIX w.
  4. komin – XIX/XX w.

- Korytniki – spichlerz z zespołu dworskiego, murowany, k. XIX w.

- Mielnów – spichlerz z zespołu dworskiego, drewniany, pocz. XIX w.

c. Zabytki nieruchome – sakralne:

- Krasice – zespół cerkwi grecko-katolickiej pw. Michała Archanioła, z 1899 r. (nieużytkowana), wraz z murowaną dzwonnica (ob. w ruinie) z ok. 1920 r.
- Rokszycy – kościół parafialny pw. MB Anielskiej i św. Józefa., mur. pocz. XX

d. Cerkwiska wraz z przycerkiewnymi cmentarzami:

- Krzeczkowa – cerkwisko wraz z przycerkiewnym cmentarzem
- Cisowa – cerkwisko z czytelnym śladem po cerkwi (negatyw fundamentów?)
- Rokszycy – cerkwisko z krzyżem ustawionym przez ks. S. Bartmińskiego

e. Cmentarze:

- Cisowa – cmentarz greckokatolicki (za potokiem)
- Krasieczyn - cmentarz żydowski (na wzniesieniu)
- Rokszycy – cmentarz greckokatolicki (na wzniesieniu między polami)

f. Kapliczki:

- figura jako monument w parku w Olszanach - z figurą Matki Bożej z 1937 r.,
- słupowe: w Olszanach i w Brylińcach,
- domkowe: w Rokszycach (przy kościele), w Krasicach (w kępie drzew, między polami), w Cisowej (na terenie Stacji Badawczej w Arboretum),

g. Parki i ogrody podworskie:

- Park podworski w Olszanach XIX w.,
- Park podworski - dawny ogród w Mielnowie, poł. XIX w.

h. Zabytkowe nagrobki:

- według kwerendy na cmentarzach: w Śliwnicy, w Prałkowcach, w Olszanach, w Mielnowie, w Chołowicach.

i. Zabytki archeologiczne:

- Chołowice- st.10/116, st.12/118, AZP 109-82
- Mielnów - st. 1/83, AZP 109-82
- Olszany - st. 19/19, st.20/20 , st. 22/22, AZP 109-82
- Śliwnica - st.1/61, AZP 109-82
- Korytniki - st. 4/4 , 5/5, 58/58, AZP 108/82
- Tarnawce - st.25/156, AZP108-82, st. 3/27 na obszarze 108-83
- Brylińce - st.16/15, AZP 110-82
- Prałkowce - st.15/80, st.4/69, AZP 109-83

Priorytet III. Rewaloryzacja zabytków a potrzeby społeczeństwa

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jest kluczowa dla rozwoju społeczno-gospodarczego, ponieważ przekształca zdegradowane obszary w atrakcyjne centra turystyczne, edukacyjne i społeczne poprzez inwestycje w remonty i konserwację zabytków. Działania te nie tylko odnawiają historyczne przestrzenie, ale także budują tożsamość lokalną, tworzą miejsca pracy i przyciągają turystów, stając się silnym czynnikiem wzrostu gospodarczego i społecznego.

A. Aspekty społeczne

- **Wzmocnienie tożsamości lokalnej:** Ochrona dziedzictwa buduje poczucie przynależności i tożsamości w społeczności, łącząc przeszłość z teraźniejszością: organizacja konkursów fotograficznych na temat zabytków, konkursów literackich, opracowywanie publikacji lokalnych na temat wspomnień mieszkańców.
- **Rozwój edukacji:** Rewaloryzacja tworzy miejsca sprzyjające edukacji, promocji kultury i tradycji poprzez organizację wydarzeń kulturalnych, warsztatów i projektów edukacyjnych: organizacja konkursów historycznych, cykliczne ogłaszanie quizów dotyczących historii dawnej i współczesnej na temat środowiska lokalnego,
- **Wzrost jakości życia:** Odnowione przestrzenie miejskie i zabytki stają się centrami życia społecznego, poprawiając jakość życia mieszkańców. M.in.: Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego.

B. Aspekty gospodarcze

- **Rozwój turystyki:** Zabytki i ich otoczenie stają się magnesem dla turystów, generując dochody dla lokalnych przedsiębiorstw, np. hoteli, restauracji i sklepów. Tworzenie nowych szlaków turystycznych i dostosowanie do nich infrastruktury turystycznej.
- **Tworzenie nowych miejsc pracy:** Inwestycje w konserwację zabytków, ich promocję oraz obsługę turystów tworzą nowe miejsca pracy w sektorach budowlanym, turystycznym i usługowym.

- **Atrakcyjność inwestycyjna:** Przywrócone do życia i dobrze zagospodarowane tereny stają się bardziej atrakcyjne dla inwestorów, co napędza dalszy rozwój gospodarczy. Wprowadzenie systemu informacji o zabytkach, w celu inwestowania w infrastrukturę hotelowo-turystyczną i gastronomiczną.
- **Zrównoważony rozwój:** Rewaloryzacja wpisuje się w ideę zrównoważonego rozwoju, łącząc ochronę środowiska, rozwój gospodarczy i dobrobyt społeczny. M.in. organizacja obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w Gminie, powrót do Festiwalu Wielokulturowego „Galicja”, i innych przeglądów artystycznych na bazie zabytków.

C. Sposób działania rewaloryzacji w społeczności

- **Działania rewaloryzacyjne:** Prace remontowe, konserwatorskie i adaptacyjne mają na celu przywrócenie pierwotnej formy zespołom zabytkowym i budynkom, które wchodziły w ich skład, a także przestrzeniom parkowym z dbałością o ich pierwotny wygląd, wraz z dążeniem do pożądanej funkcjonalności.
- **Dopasowanie do potrzeb:** Odnowione zabytki są dostosowywane do współczesnych potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych. Celowe jest planowanie odnowy zabytków jako wieloaspektowe zadanie ukierunkowane na rewitalizację parków dworskich i innych obszarów w przestrzeni publicznej, w celu przystosowania ich dla nowych zadań ukierunkowanych dla wypoczynku, rekreacji i turystyki.
- **Integracja z innymi dziedzinami:** Rewaloryzacja jest często częścią szerszego procesu rewitalizacji, który łączy działania naukowe na temat zabytków, tworzenie nowych struktur integracyjnych w przestrzeni publicznej dla społeczności.

D. Działania badawcze i naukowe zasobów zabytkowych

- Opracowywanie kart inwentarza naukowego obiektów zabytkowych oraz kart ewidencji zabytków architektury i budownictwa w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.
- Prowadzenie rozpoznania w terenie i badań na temat wiejskiej zabudowy drewnianej wraz z jej opracowaniem naukowym, w konsultacji z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemyślu.
- Praca dokumentacyjna i zewidencjonowanie zachowanych zabytków militarnych w kompleksie leśnym na Dybawce, a także ziemnych wałów obronnych i innych form terenowych (stanowiska bojowe, artyleryjskie, punkty oporu i okopy) – stanowiących zabytkowe formy bojowe z II wojny światowej w kompleksie leśnym we wsi Dybawka.
- Ewidencjonowanie małej architektury sepulkralnej na terenie zabytkowych cmentarzy na obszarze Gminy Krasieczyn: krzyże nagrobnych, plastyki i pomników funeralnych.

- Ewidencjonowanie i opracowanie dzieł sztuki sakralnej w obiektach kultu wraz z wnioskowaniem o ich wpis do rejestru zabytków prowadzonego przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.
- Ewidencjonowanie starodrzewu w parkach podworskich i wnioskowanie o ich stałą pielęgnację.
- Rozpoznanie i ewidencjonowanie nowożytnych obwarowań w parkach podworskich.

IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI ZADAŃ ORAZ ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KRASICZYN

Zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Krasiczyn będą wykonywane za pomocą *instrumentarium* opartego o czynniki obejmujące:

- współpracę organów samorządowych wraz ze służbami konserwatorskimi,
- wsparcie finansowe oparte m.in. o zewnętrzne źródła finansowania,
- narzędzia prawne wynikające z ustaw i ich zapisów, wymienionych w niniejszej Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn,
- działania informacyjne i popularyzacyjne,
- wieloaspektowe działania edukacyjne,

Współpraca dotyczy nie tylko samorządów z w/w urzędami konserwatorskimi na różnych szczeblach, ale ma na celu ożywienie współpracy na linii prywatnych właścicieli zabytków oraz zarządców zespołów zabytkowych z gminą i służbami konserwatorskimi. Celem nawiązania tej współpracy jest zapewnienie kompleksowej ochrony dziedzictwa kulturowego i zapewnienie jego trwania w przyszłości z możliwie jak najpełniejszym zasobem.

A. Współpraca i nadzór

- **Wspólne działania:** Realizacja niniejszego programu wymaga współpracy gminnych władz samorządowych oraz Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wraz z innymi urzędami (Urząd Marszałkowski w Rzeszowie, Starostwo Powiatowe w Przemyślu, Powiatowy Urząd Pracy w Przemyślu) oraz właścicielami i zarządcami obiektów zabytkowych, na terenie Gminy Krasiczyn.
- **Sprawozdawczość:** Wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu co dwa lata, po czym przedstawia je Radzie Gminy i inicjuje dyskusję na temat tego co udało się zrealizować, a czego nie udało się wdrożyć. W wyniku tej sprawozdawczości jest oceniana sprawczość władz gminnych i oceniana szansa realizacji w/w Programu przez kolejne 2 lata kadencji władz gminnych.

B. Narzędzia prawne i administracyjne

- Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) jest podstawowym narzędziem administracyjnym prowadzonym przez wójta. Forma jest określona jako zbiór kart ewidencji zabytków nieruchomych.
- Ujęcie w wykazie Gminnej Ewidencji Zabytków jest czynnością prawną, która określa obowiązki właściciela w zakresie opieki nad zabytkami, którymi zarządza. Sam Program Opieki nad Zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego. Jest narzędziem służącym do pomocy w zarządzaniu zasobem zabytkowym na terenie Gminy, zaś istotą jego funkcjonowania jest współpraca mieszkańców jako właścicieli obiektów zabytkowych z samorządem gminnym, będącym organem prowadzącym Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Krasieczyn.

C. Wsparcie merytoryczne i środki finansowe

- Jednym z kluczowych instrumentów są środki finansowe przeznaczane na realizację zadań związanych z ochroną zabytków. Wsparcie finansowe odbywa się na podstawie składanych wniosków do instytucji:

- ✓ państwowych,
- ✓ samorządowych,
- ✓ unijnych.

- **Wsparcie merytoryczne:**

Dostęp do specjalistycznej wiedzy umożliwia Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Przemysłu, Narodowy Instytut Dziedzictwa OT w Rzeszowie, a także portal opracowany przez NID, dostępny w Internecie pod adresem: www.zabytek.pl. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Krasieczyn, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na czasokres 4 lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co 2 lata wójt Gminy Krasieczyn będzie sporządzał sprawozdanie z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy. Zatem kto jest odbiorcą niniejszego Programu? Odbiorcą jest społeczność lokalna, która powinna zapoznać się z zasobem zabytkowym, a doceniając go i zdając sobie sprawę z jego wartości i możliwości – powinna współuczestniczyć w jego wdrażaniu i realizacji. Niniejszy Program ma służyć podejmowaniu decyzji jako planowych, przemysłanych i zgodnych z nakreśloną tendencją rozwoju Gminy. Właściwa ekspozycja i budowa architektury krajobrazu jest podstawowym czynnikiem umocnienia tożsamości i tworzenia kultury regionalnej. Jest też wyróżnikiem rozwoju społecznego na tle Gminy i jej inicjatyw. Daje też

szanse do odmienności od innych gmin, a także atrakcyjności inwestycyjnej, a także postrzegania dziedzictwa zabytkowego jako produktu turystycznego.

dr hab. Grażyna Stojak, prof. UR

X. Bibliografia

- Bartmiński S. ks., *Krasiczyn. Miejscowość, Zamek, Park, Parafia*, Krasiczyn 1998
- Bartmiński S. ks. (red.), *Krasiczyn Zamek Krasiczyński. Przewodnik po historii i architekturze*, Krasiczyn 1996.
- Bańcarz S., *Parki krajobrazowe Pogórza Przemyskiego i Gór Słonnych*, Przemyśl 2003
- Ciołek G., *Ogrody polskie*, Warszawa 1954
- Fac L., M.Tracz-Tryniecki, *Andrzej Maksymilian Fredro (ok.1620-1679)*, Przemyśl 2020
- Frazik J.T., *Zamek w Krasiczynie*, Przemyśl 2019
- Kadłuczka A.(red.), *Karta Krakowska 2000 dziesięć lat później*, Kraków 2011
- Klebowicz G., *Parafie i wspólnoty zakonne (Archi)diecezji przemyskiej XIV-XXI w.*, P-śl 2020
- Kot B., (red.+zespół), *Podkarpacki Biuletyn Konserwatorski*, Tom IV, Cz. I i II, Przemyśl 2016
- Kosterkiewicz R., *Po drogach i bezdrożach Parku Krajobrazowego Pogórza Przemyskiego. Przewodnik rowerowy*, Przemyśl 1997.
- Kryciński S., *Przemyśl i Pogórze przemyskie. Przewodnik*, Pruszków 2007
- Kunysz A., Piórecki J., J.Liszcak-Dziubowa, *Zamek w Krasiczynie*, Przemyśl 1971
- Kurek J., *Drewniane dzwonnice cerkiewne Ziemi Przemyskiej*, Kraków 2013.
- Libicki P., *Dwory i Pałace wiejskie w Małopolsce i na Podkarpaciu*, Poznań 2012
- Misiak T., *W dorzeczu środkowego Sanu. Środowisko przyrodnicze, przemiany na przestrzeni wieków i ochrona*, Przemyśl 2005
- Piórecki J., *Zabytkowe ogrody i parki województwa przemyskiego*, Rzeszów 1989
- Piórecki J., *Ogrody i parki dworskie województwa Podkarpackiego*, Rzeszów 2008.
- Platowska - Sapetowa I., *Kaplica w Baszcie Boskiej Zamku w Krasiczynie*, Łańcut 2002
- Wlazło W., *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo przemyskie*, Warszawa 1998.
- Stojak G. (red. + zespół), *Katalog zabytków nieruchomych województwa Podkarpackiego*, Rzeszów 2011.
- Stojak G. (red.+zespół), *Podkarpacki Biuletyn Konserwatorski*, T. III, Cz. I i II, Przemyśl 2011
- Zieliński K., *Leksykon architektury drewnianej*, T.I i II, Rzeszów 2011.

dr hab. Grażyna Stojak, prof. UR

XI. ANEKSY:

a). Ewidencja zabytków Gminy Krasieczyn

b). Wykaz stanowisk archeologicznych

Wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Krasiczyn

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR	DATOWANIE	REJESTR ZABYTEKÓW
	Brylińce	Zespół Cerkwi grecko - katolickiej p.w. Wasyla Wielkiego ob. Kościół filialny p.w. Najświętszej Marii Panny			
1	Brylińce	Cerkiew Grecko - Katolicka p.w. Wasyla Wielkiego ob. Kościół filialny p.w. Najświętszej Marii Panny		1928 - 1929	A – 1332 z dn. 19.06. 2015 r.
2	Brylińce	Dzwonnica			Gminna Ewidencja Zabytków
3	Brylińce	Cmentarz		1. poł. XX w	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
4	Brylińce	Cmentarz wojenny		1914 -1915	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków, Ewidencja Grobów i Cmentarzy Wojennych
5	Brylińce	Kapliczka przy drodze do Koniuszy		XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
6	Brylińce	Kapliczka przy drodze do Rokszyc		XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
7	Brylińce	Krzyż przy Domu Ludowym		lata 30. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
8	Brylińce	Dom nr 54	54	ok.1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
9	Brylińce	Spichlerz przy domu 54	54	ok.1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
10	Brylińce	Dom nr 5	5	ok.1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
11	Brylińce	Dom nr 6	6	ok.1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
12	Brylińce	Dom nr 7	7	ok.1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
13	Brylińce	Dom nr 34 – w ewidencjach jako 35	34	ok.1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
14	Brylińce	Dom nr 39	39	ok.1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
15	Brylińce	Dom nr 43	43	ok.1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
16	Brylińce	Dom nr 45	45	ok.1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
17	Brylińce	Dom nr 49	49	ok.1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
18	Brylińce	Dom nr 55	55	2. poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
19	Brylińce	Dom Ludowy	5A	pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
	Chołowice	Zespół Cerkwi grecko -katolickiej p.w. Cudu Św. Michała Archanioła, ob. Kościół rzym.- kat. filialnego p.w. Ducha Świętego			
20	Chołowice	Cerkiew gr.-kat. p.w. Cudu Św. Michała Archanioła, ob. Kościół rzym.- kat. filialny p.w. Ducha Świętego		1867	A-1232 z dn. 6.06.1992 r. (d. A – 494)
21	Chołowice	Dzwonnica Bramna		1935	A-1232 z dn. 6.06.1992 r. (d. A – 494)
22	Chołowice	Cmentarz greckokatolicki		kon. XIX w.	A-1232 z dn. 6.06.1992 r. (d. A – 494)

23	Chołwice	Dom mieszkalny	1	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
24	Cisowa	Cerkwisko		1889 r.	Gminna Ewidencja Zabytków
25	Cisowa	Cmentarz greckokatolicki - za plebanią		1. połowa XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
26	Cisowa	Cmentarz greckokatolicki		2. połowa XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
27	Cisowa	Kapliczka		2. połowa XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
28	Cisowa	Krzyż na cerkwisku		1926 r.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
29	Cisowa	Krzyż – pamiątka chrztu Rusi		1938 r..	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
30	Cisowa	Plebania greckokatolicka - Dwór		pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
31	Dybawka	Bunkier linii Mołotowa		1940 - 1941	Gminna Ewidencja Zabytków
32	Dybawka	Dom (daw. Nr 7)	4		Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
	Korytniki	Zespół Cerkwi greckokatolickiej p.w. Św. Dymitra ob. Kościoła rzymskokatolickiego, filialnego p.w. Św. Maksymiliana Kolbe			
33	Korytniki	Cerkiew greckokatolicka p.w. Św. Dymitra ob. Kościół rzymskokatolicki, filialnego p.w. Św. Maksymiliana Kolbe		1866 r.	A – 405 z dn. 25.02.2011 r.
34	Korytniki	Dzwonnica wchodząca w zespole cerkwi		1825 r	A – 405 z dn. 25.02.2011 r
35	Korytniki	Cmentarz prawosławny w zespole cerkwi		kon. XIX w.	A – 405 z dn. 25.02.2011 r
36	Korytniki	Cmentarz rzymskokatolicki		2 połowa XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
37	Korytniki	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej		1916	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków, Ewidencja Grobów i Cmentarzy Wojennych
	Korytniki	Zespół dworski			
38	Korytniki	Dwór	7	poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
39	Korytniki	Park		XVIII – pocz. XX w.	A-1517 z 1987.01.05 (d. Nr - A-176)
40	Korytniki	Aleja śródpolna		pocz. XX w.	A-1517 z 1987.01.05 (d. Nr - A-176)
41	Korytniki	Czworak	8	pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
42	Korytniki	Spichlerz		kon. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
43	Korytniki	Stodoła		pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
44	Korytniki	Plebania greckokatolicka	9B	kon. XIX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
45	Korytniki	Kuźnia	42	kon. XIX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
46	Korytniki	Krzyż przydrożny		pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
47	Korytniki	Wzgórze z kopcem		nieznana	Nr - A-1517 z 1987.01.05 (d. Nr - A-176)
48	Krasice	Cerkiew filialna p.w. św. Michała Archanioła		1899	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
49	Krasice	Dzwonnica		ok. 1920	Gminna Ewidencja Zabytków
50	Krasice	Cmentarz grecko-katolicki		kon. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków

51	Krasice	Kapliczka		1902	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
52	Krasice	Dom nr 2	2	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
Krasieczyn					
Zespół Kościoła rzymsko – katolickiego, parafialnego p.w. św. Marcina					
53	Krasieczyn	Kościół parafialny p.w. św. Marcina	181	1760	A - 443 z dn. 09.02.1988 r. (d. A – 282)
54	Krasieczyn	Dzwonnica	181	1760	A - 443 z dn. 09.02.1988 r. (d. A – 282)
55	Krasieczyn	Brama w ogrodzeniu kościelnym	181	1760	A - 443 z dn. 09.02.1988 r. (d. A – 282)
56	Krasieczyn	Ogrodzenie	181	1794	A - 443 z dn. 09.02.1988 r. (d. A – 282)
57	Krasieczyn	Plebania	181	1905	Gminna Ewidencja Zabytków
58	Krasieczyn	Tzw. Szpital Ubogich	181	kon. XIX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
Krasieczyn					
Zespół zamkowy					
59	Krasieczyn	Zespół zamkowo - parkowy	179	1589 – 1633	Pomnik historii – Rozporządzenie Prezydenta RP z dn. 20. 04. 2018 r.
60	Krasieczyn	Zamek	179	1589 - 1633	A - 321 z dn. 26.06.1968 r.
61	Krasieczyn	Pawilon szwajcarski	179	po 1860 r	A - 321 z dn. 26.06.1968 r.
62	Krasieczyn	Oficyna - Stajnie cugowe	179	I. 80. XIX w.	A - 321 z dn. 26.06.1968 r.
63	Krasieczyn	Park	179	poł. XIX w.	A - 321 z dn. 26.06.1968 r. i A-4 z dn. 01.09.1948 r.
64	Krasieczyn	Most zamkowy	179	pocz. XVII w.	A - 321 z dn. 26.06.1968 r.
65	Krasieczyn	Brama południowa	179	ok. 1633 r.	B – 232 z 25.02.2008 r.
66	Krasieczyn	Kordegarda	179	I. 80. XIX w.	A - 321 z dn. 26.06.1968 r.
67	Krasieczyn	Brama Główna Wjazdowa	179	I. 80. XIX w.	A - 321 z dn. 26.06.1968 r.
68	Krasieczyn	Mur ogrodzeniowy - południowy	179	pocz. XVII w.	Gminna Ewidencja Zabytków
69	Krasieczyn	Pozostałości fortyfikacji	179	XV – XVI w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
Krasieczyn					
Zespół browaru					
70	Krasieczyn	Leżakownia beczek i hala produkcyjna	141	1878	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
71	Krasieczyn	Suszarnia chmielu	137	1878	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
72	Krasieczyn	Komin browarny	137	1878	Gminna Ewidencja Zabytków
73	Krasieczyn	Budynek mieszkalny pracowników browaru	144	1878	Gminna Ewidencja Zabytków
Krasieczyn					
Zespół folwarku					
74	Krasieczyn	Stajnia – magazyn - ob. Hotel Impresja	157	kon. XIX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
75	Krasieczyn	Spichlerz – ob. Hotel Impresja	157	kon. XIX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
76	Krasieczyn	Szkola	117	1909	A- 1553 z dn. 12.11.1987 (d. A – 261)
77	Krasieczyn	Ochronka ob. Przedszkole ss. Służebniczek	116	1938	Gminna Ewidencja Zabytków
78	Krasieczyn	Budynek Nadleśnictwa, Policji i Poczty	131	pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
79	Krasieczyn	Dom Kultury	180	ok. 1930	Gminna Ewidencja Zabytków

80	Krasiczyn	Straż Pożarna	189	1982	Gminna Ewidencja Zabytków
81	Krasiczyn	Cmentarz żydowski		2. poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
82	Krasiczyn	Krzyż ze studnią		kon. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
83	Krasiczyn	Kapliczka św. Jana z Dukli		1850	Gminna Ewidencja Zabytków
84	Krasiczyn	Trzy Kopce		po. 1608 r.	A -556 z dn. 30.01.1970
85	Krasiczyn	Dom nr 67 daw. 8	67	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
86	Krasiczyn	Dom nr 77 daw. 14	77	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
87	Krasiczyn	Dom nr 182 daw. 51	182	kon. XIX w	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
88	Krasiczyn	Dom nr 184 daw. 53	184	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
89	Krasiczyn	Dom nr 186 daw. 55	186	kon. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
90	Krasiczyn	Dom nr 190	190	ok. 1950	Gminna Ewidencja Zabytków
91	Krasiczyn	Dom nr 191	191	ok. 1950	Gminna Ewidencja Zabytków
92	Krasiczyn	Dom nr 192	192	ok. 1950	Gminna Ewidencja Zabytków
93	Krasiczyn	Dom nr 193	193	ok. 1950	Gminna Ewidencja Zabytków
94	Krasiczyn	Dom nr 207 A	207A	ok. 1930	Gminna Ewidencja Zabytków
95	Krasiczyn	Dom nr 216	216	ok. 1930	Gminna Ewidencja Zabytków
96	Krasiczyn	Dom nr 220	220	ok. 1930	Gminna Ewidencja Zabytków
97	Krasiczyn	Dom nr 225	225	ok. 1920	Gminna Ewidencja Zabytków
98	Krasiczyn	Dom nr 230	230	ok. 1920	Gminna Ewidencja Zabytków
99	Krasiczyn	Dom nr 232	232	ok. 1920	Gminna Ewidencja Zabytków
100	Krasiczyn	Dom nr 236	236	ok. 1920	Gminna Ewidencja Zabytków
101	Krasiczyn	Dom nr 237 daw. 76	237	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
102	Krzeczkowa	Cerkwisko		1935	Gminna Ewidencja Zabytków
103	Krzeczkowa	Cmentarz grecko - katolicki		pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
104	Krzeczkowa	Krzyż przydrożny	12	pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
105	Krzeczkowa	Krzyż przydrożny		pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
106	Krzeczkowa	Dom nr 7	7	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
107	Krzeczkowa	Świetlica – daw. Sklep	12A	przed 1939	Gminna Ewidencja Zabytków
	Mielnów	Zespół Cerkwi grecko – katolickiej p.w. Narodzenia NMP ob. Kościoła filialnego rzymsko – katolickiego p.w. Narodzenia NMP			
108	Mielnów	Cerkiew grecko – katolicka p.w. Narodzenia NMP ob. Kościół filialny rzymsko – katolicki p.w. Narodzenia NMP		1898 – 1908 odb. 1924	A – 554 z dn. 26.04 2011 r.
109	Mielnów	Dzwonnica		1924	A – 554 z dn. 26.04 2011 r.
110	Mielnów	Cmentarz		kon. XIX w.	A – 554 z dn. 26.04 2011 r.

111	Mielnów	Nagrobek Marie Chwapilowej		1907	A – 554 z dn. 26.04 2011 r.
	Mielnów	Pozostałości zespołu dworskiego			
112	Mielnów	Dwór	15	2. poł. XIX w. I. 60. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
113	Mielnów	Spichlerz		pocz. XX w	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
114	Mielnów	Lodownia		2. poł. XIX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
115	Mielnów	Park		2. poł. XIX w.	A – 1668 z dn. 20.07.1987 r. (d. A – 236)
116	Mielnów	Krzyż przydrożny		pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
	Olszany	Zespół Cerkwi grecko – katolickiej p.w. św. Michała Archanioła ob. Kościoła parafialnego rzymsko – katolickiego p.w. Narodzenia NMP			
117	Olszany	Cerkiew grecko – katolicka p.w. św. Michała Archanioła ob. Kościół parafialny rzymsko – katolicki p.w. Narodzenia NMP	31 B	1924	A- 451 z dn. 26.03.1998 r. (d. A – 880)
118	Olszany	Dzwonnica	31 B	1924	A- 451 z dn. 26.03.1998 r. (d. A – 880)
119	Olszany	Cmentarz rzymsko - katolicki	31 B	2. poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
120	Olszany	Park dworski		poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
121	Olszany	Kapliczka domkowa przy drodze do Rokszyc		poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
122	Olszany	Kapliczka słupowa	11	poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
123	Olszany	Dom mieszkalny – d. – rządówka - plebania	36	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
124	Olszany	Dom nr 5	5	ok. 1930	Gminna Ewidencja Zabytków
125	Olszany	Dom nr 14	14	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
126	Olszany	Dom nr 18	18	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
127	Olszany	Dom nr 35	35	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
	Prątkowce	Zespół Cerkwi grecko – katolickiej p.w. Ofiarowania M.B. w Świątyni ob. Kościoła rzymsko – katolickiego p.w. Matki Boskiej Zbaraskiej			
128	Prątkowce	Cerkiew grecko – katolicka p.w. Ofiarowania M.B. w Świątyni ob. Kościół rzymsko – katolicki p.w. Matki Boskiej Zbaraskiej	240 A	1842	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
129	Prątkowce	Dzwonnica	240 A	kon. XVII w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
130	Prątkowce	Kaplica Drużbackich	73	ok. 1860	A – 709 z dn. 22.12.2011 r.
131	Prątkowce	Ochronka dla sierot – ob. przedszkole	73	kon. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
132	Prątkowce	Cmentarz rzymsko – katolicki - komunalny		poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
133	Prątkowce	Mogiła Żołnierza Wojska Polskiego		1945	Gminna Ewidencja Zabytków Ewidencja Grobów i Cmentarzy Wojennych

134	Prałkowce	Kapliczka		136	XIX w	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
135	Prałkowce	Krzyż przy drodze Przemysł Sanok		230	pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
136	Prałkowce	Kapliczka – Krzyż przy drodze fortecznej			pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
137	Prałkowce	Dom nr 136 daw. 84		136	ok. 1930 r.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
138	Prałkowce	Dom nr 218 daw. 35		218	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
139	Prałkowce	Dom nr 248 daw. 98		248	ok. 1930 r.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
140	Rokszyc	Kościół parafialny p.w. Matki Bożej Anielskiej			1905	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
141	Rokszyc	Cmentarz rzymsko - katolicki			pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
142	Rokszyc	Cerkwisko			pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
143	Rokszyc	Cmentarz grecko - katolicki			XIX / XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
144	Rokszyc	Kapliczka przy drodze do Bryliniec			2. poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
145	Rokszyc	Krzyż przydrożny – przed mostkiem		10	I. 30. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
146	Rokszyc	Krzyż przydrożny – naprzeciw świetlicy			I. 30. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
147	Rokszyc	Szkoła – ob. Świetlica wiejska		11	I. 30. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
148	Rokszyc	Dom nr 20		20	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
149	Rokszyc	Dom nr 31		31	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
150	Rokszyc	Dom nr 32		32	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
151	Śliwnica	Cerkwisko			1924	Gminna Ewidencja Zabytków
152	Śliwnica	Cmentarz komunalny			poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
153	Śliwnica	Plebania grecko – katolicka ob. dom mieszk.		41	1880	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
154	Śliwnica	Kapliczka przydrożna w Nahurczanach		69 D	kon. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
155	Śliwnica	Krzyż przydrożny		21	pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
156	Śliwnica	Krzyż przydrożny			pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
157	Śliwnica	Krzyż przydrożny			pocz. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
158	Śliwnica	Dom nr 3		3	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
159	Śliwnica	Dom nr 54		54	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
160	Śliwnica	Dom nr 59		59	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
161	Śliwnica	Dom nr 66		66	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
162	Śliwnica	Dom nr 72		72	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
163	Tarnawce	Dwór – ob. dom mieszkalny		49	pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
164	Tarnawce	Czworak – ob. dom mieszkalny		43	1914	Gminna Ewidencja Zabytków
165	Tarnawce	Dom Ludowy – ob. Świetlica wiejska		25	I. 30. XX w.	Gminna Ewidencja Zabytków
166	Tarnawce	Kapliczka			poł. XIX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
167	Tarnawce	Cmentarz rzymsko - katolicki			pocz. XX w.	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
168	Tarnawce	Dom nr 6		6	ok. 1930	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków

169	Tarnawce	Dom nr 53		53	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
170	Tarnawce	Dom nr 60		60	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
171	Zalesie	Dom nr 39		39	ok. 1945	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków
172	Zalesie	Dom nr 50		50	ok. 1920	Gminna i Wojewódzka Ewidencja Zabytków

Wykonanie (autor, data i podpis).

Grażyna

dr hab. Grażyna Stojak

Wykaz stanowisk archeologicznych w gminie Krasieczyn

Lp.	Nazwa stanowiska	Nr st. w miejsc. / Nr st. na obszarze	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Kultura / Chronologia
1	Brylińce	1 / 79	110 – 83	osada	okres późnośredniowieczny
2	Brylińce	2 / 80	110 – 83	ślad osadnictwa	neolit
3	Brylińce	3 / 81	110 - 83	ślad osadnictwa.	okres nowożytny / XVI - XVII w.
4	Brylińce	4 / 82	110 - 83	ślad osadnictwa	okres nowożytny / XVI - XVII w.
5	Brylińce	5 / 4	110 - 82	ślad osadnictwa osada	okres wczesnośredniowieczny średniowiecze
6	Brylińce	6 / 5	110 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	prehistoria okres wczesnośredniowieczny
7	Brylińce	7 / 6	110 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	prehistoria okres późnośredniowieczny okres nowożytny
8	Brylińce	8 / 7	110 - 82	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	prehistoria okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny
9	Brylińce	9 / 8	110 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	okres późnośredniowieczny okres nowożytny nieokreślona
10	Brylińce	10 / 9	110 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny średniowiecze
11	Brylińce	11 / 10	110 - 82	osada	okres wczesnośredniowieczny
12	Brylińce	12 / 11	110 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny, okres nowożytny
13	Brylińce	13 / 12	110 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	grupa tarnobrzeska, epoka brązu, wczesna epoka żelaza prehistoria

				śląd osadnictwa śląd osadnictwa		średniowiecze okres nowożytny
14	Brylińce	14 / 13	110 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		okres późnośredniowieczny okres nowożytny
15	Brylińce	15 / 14	110 - 82	osada		okres wczesnośredniowieczny
16	Brylińce	16 / 15	110 - 82	osada		okres wczesnośredniowieczny
17	Brylińce	17 / 16	110 - 82	osada osada śląd osadnictwa		okres wczesnośredniowieczny, okres późnośredniowieczny okres nowożytny
18	Brylińce	18 / 17	110 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		kultura ceramiki sznurowej, neolit późny, wczesna epoka brązu, prehistoria okres nowożytny nieokreślona
19	Brylińce	19 / 18	110 - 82	śląd osadnictwa, osada śląd osadnictwa		prehistoria okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny
20	Chołowice	1 / 107	109 - 82	osada osada osada osada		okres prahistoryczny VIII - XIII w. okres średniowieczny okres nowożytny
21	Chołowice	2 / 108	109 - 82	relikt domniemanej fortyfikacji		nieokreślona
22	Chołowice	3 / 109	109 - 82	śląd osadnictwa		neolit
23	Chołowice	4 / 110	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres średniowieczny
24	Chołowice	5 / 111	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada		epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny okres nowożytny
25	Chołowice	6 / 112	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa		okres prahistoryczny okres nowożytny
26	Chołowice	7 / 113	109 - 82	śląd osadnictwa		okres średniowieczny
27	Chołowice	8 / 114	109 - 82	śląd osadnictwa		okres prahistoryczny

28	Chołowice	9 / 115	109 - 82	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
29	Chołowice	10 / 116	109 - 82	śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	okres prahistoryczny VIII - XIII w. okres średniowieczny okres nowożytny
30	Chołowice	11 / 117	109 - 82	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
31	Chołowice	12 / 118	109 - 82	osada osada	X - XIII w. okres nowożytny
32	Chołowice	13 / 119	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	X - XIII w. okres nowożytny
33	Chołowice	14 / 120	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres średniowieczny
34	Cisowa	1 / 19	110 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres późnośredniowieczny okres nowożytny
35	Cisowa	2 / 20	110 - 82	śląd osadnictwa	okres późnośredniowieczny
36	Cisowa	3 / 21	110 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia, epoka brązu okres nowożytny
37	Dybawka	1 / 64	109- 83	osada osada	kultura przeworska, okres późnorzymski okres prahistoryczny
38	Dybawka	2 / 2	108 - 83	śląd osadnictwa	epoka kamienia, wczesna epoka brązu
39	Dybawka	2 / 7	108 - 83	śląd osadnictwa	nieokreślona
40	Dybawka	2 / 65	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura przeworska, okres późnorzymski okres prahistoryczny
41	Dybawka	3 / 3	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna e. brązu okres prahistoryczny okres nowożytny
42	Dybawka	4 / 4	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny okres średniowieczny okres nowożytny
43	Dybawka	5 / 5	108 - 83	śląd osadnictwa	epoka kamienia, wczesna epoka brązu

44	Dybawka	6 / 6	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	grupa tarnobrzeńska, epoka brązu, wczesna epoka żelaza kultura przeworska, okres późnorzymski, okres średniowieczny
45	Dybawka	7 / 8	108 - 83	śląd osadnictwa	kultura przeworska, okres późnorzymski
46	Dybawka	8 / 1	108 - 83	śląd osadnictwa	neolit
47	Korytniki	1 / 1	108 - 82	śląd osadnictwa osada osada osada osada osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu neolit pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
48	Korytniki	2 / 2	108 - 82	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
49	Korytniki	3 / 3	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze
50	Korytniki	4 / 4	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada osada osada osada śląd osadnictwa	schyłkowy paleolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu / epoka brązu neolit epoka brązu / wczesna epoka żelaza/ epoka żelaza późny okres rzymski pradzieje wczesne średniowiecze. późne średniowiecze okres nowożytny
51	Korytniki	5 / 5	108 - 82	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	neolit epoka brązu / wczesna epoka żelaza okres rzymski pradzieje

						1876 r.	
52	Korytniki	6 / 6	108 - 82		kopiec ziemny ślad osadnictwa osada osada	neolit późny okres rzymski XI – XIII w.	
53	Korytniki	7 / 7	108 - 8		osada ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa	neolit wczesna epoka brązu pradzieje wczesne średniowiecze okres nowożytny	
54	Korytniki	8 / 8	108 - 8		ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu późny okres rzymski pradzieje wczesne średniowiecze okres nowożytny	
55	Korytniki	9 / 9	109 - 82		ślad osadnictwa	okres średniowieczny	
56	Korytniki	10 / 10	108 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada osada osada osada osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu neolit epoka brązu / wczesna epoka żelaza późny okres rzymski pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny	
57	Korytniki	11 / 11	108 - 82		osada	neolit	
58	Korytniki	12 / 12	108 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu pradzieje wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
59	Korytniki	13 / 13	108 - 82		kopiec ziemny	nieokreślona	
60	Korytniki	14 / 14	108 - 82		kopce ziemne	nieokreślona	
61	Korytniki	15 / 15	108 - 82		kopiec ziemny	nieokreślona	
62	Korytniki	16 / 16	108 - 82		kopiec ziemny	nieokreślona	
63	Korytniki	17 / 17	108 - 82		ślad osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu	

					śląd osadnictwa śląd osadnictwa			poźny okres rzymski pradzieje
64	Korytniki	18 / 18	108 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa			pradzieje późne średniowiecze nieokreślona
65	Korytniki	19 / 19	108 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada			epoka kamienia / wczesna epoka brązu epoka brązu / wczesna epoka żelaza okres rzymski pradzieje XI – XIII w. okres nowożytny
66	Korytniki	20 / 20	108 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada osada			epoka kamienia / wczesna epoka brązu neolit pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
67	Korytniki	21 / 21	108 - 82		śląd osadnictwa osada			wczesne średniowiecze późne średniowiecze
68	Korytniki	22 / 22	108 - 82		śląd osadnictwa			poźny okres rzymski
69	Korytniki	23 / 23	108 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa			pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
70	Korytniki	24 / 24	108 - 82		śląd osadnictwa osada			późne średniowiecze XVII – XVIII w.
71	Korytniki	25 / 25	108 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa			późne średniowiecze okres nowożytny
72	Korytniki	26 / 26	108 - 82		śląd osadnictwa			XI – XIII w.
73	Korytniki	27 / 27	108 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada			poźny okres rzymski wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny

74	Korytniki	28 / 28	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny
75	Korytniki	29 / 29	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	późny okres rzymski XI – XIII w. okres nowożytny
76	Korytniki	30 / 30	108 - 82	osada osada osada	późny okres rzymski wczesne średniowiecze późne średniowiecze
77	Korytniki	31 / 31	108 - 82	śląd osadnictwa	IX – XI w.
78	Korytniki	32 / 32	108 - 82	osada śląd osadnictwa	późny okres rzymski późne średniowiecze
79	Korytniki	33 / 33	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada	późny okres rzymski XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
80	Korytniki	34 / 34	108 - 82	osada śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny
81	Korytniki	35 / 35	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny
82	Korytniki	36 / 36	108 - 82	śląd osadnictwa	neolit
83	Korytniki	37 / 37	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu pradzieje późne średniowiecze
84	Korytniki	38 / 38	108 - 82	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
85	Korytniki	39 / 39	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XI – XIII w. późne średniowiecze lub okres nowożytny
86	Korytniki	40 / 40	108 - 82	śląd osadnictwa osada osada	XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny

87	Korytniki	41 / 41	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
88	Korytniki	42 / 42	108 - 82	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
89	Korytniki	43/43	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	kultura tarnobrzaska, epoka brązu / wczesna epoka żelaza IX – XI w. późne średniowiecze okres nowożytny
90	Korytniki	44 / 44	108 - 82	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
91	Korytniki	45 / 45	108 - 82	śląd osadnictwa	pradzieje
92	Korytniki	46 / 46	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura tarnobrzaska, epoka brązu / wczesna epoka żelaza XI – XIII w. późne średniowiecze lub okres nowożytny
93	Korytniki	47 / 47	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu pradzieje wczesne średniowiecze późne średniowiecze
94	Korytniki	48 / 48	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje późne średniowiecze
95	Korytniki	49 / 49	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka brązu / wczesna epoka żelaza pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze
96	Korytniki	50 / 50	108 - 82	śląd osadnictwa osada	XI – XIII w. późne średniowiecze
97	Korytniki	51 / 51	108 - 82	śląd osadnictwa osada osada osada	pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny

98	Korytniki	52 / 52	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	pradzieje IX – XI w.
99	Korytniki	53 / 53	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu pradzieje XI – XIII w. okres nowożytny
100	Korytniki	54 / 54	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada osada osada	neolit / wczesna epoka brązu epoka kamienia / wczesna epoka brązu późny okres rzymski XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
101	Korytniki	55 / 55	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit pradzieje XI – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
102	Korytniki	56 / 56	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres rzymski wczesne średniowiecze późne średniowiecze okres nowożytny
103	Korytniki	57 / 57	108 - 82	śląd osadnictwa osada	wczesne średniowiecze późne średniowiecze
104	Korytniki	58 / 58	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada osada osada osada	neolit epoka brązu / wczesna epoka żelaza okres rzymski pradzieje VIII – XIII w. późne średniowiecze okres nowożytny
105	Korytniki	59 / 59	108 - 82	śląd osadnictwa osada	pradzieje XII – XIII w.

106	Korytniki	60 / 60	108 - 82	kopiec ziemny	nieokreślona
107	Korytniki	61 / 61	108 - 82	kopiec ziemny	nieokreślona
108	Korytniki	62 / 62	108 - 82	kopiec ziemny	nieokreślona
109	Korytniki	63 / 63	108 - 82	śląd osadnictwa osada	późny okres rzymski okres nowożytny
110	Korytniki	64 / 64	108 - 82	śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu
111	Korytniki	65 / 65	108 - 82	śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu
112	Krasiczyn	1 / 30	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa cmentarzysko	okres prahistoryczny okres średniowieczny, XVII - XVIII w.
113	Krasiczyn	1 / 66	108 - 82	osada	kultura mierzanowska / wczesna epoka brązu
114	Krasiczyn	2 / 31	109 - 82	kopce ziemne	okres nowożytny
115	Krasiczyn - Komara	3 / 63	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka kamienia wczesna epoka brązu o kres prahistoryczny
116	Krasiczyn	4 / 32	109 - 82	śląd osadnictwa	neolit
117	Krasiczyn	5 / 33	109 - 82	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
118	Krasiczyn	6 / 34	109 - 82	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny
119	Krasiczyn	7 / 35	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny wczesne średniowiecze okres średniowieczny okres nowożytny
120	Krasiczyn	8 / 36	109 - 82	śląd osadnictwa osada osada	okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny
121	Krasiczyn	9 / 37	109 - 82	śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu
122	Krasiczyn	10 / 67	108 - 82	śląd osadnictwa osada kopiec ziemny	XI – XIII w okres nowożytny nieokreślony

123	Krasieczyn	11 / 68	108 - 82	grodzisko	nieokreślona
124	Krasice	1 / 41	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres średniowieczny okres nowożytny
125	Krasice	2 / 42	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura świdrska, schyłkowy paleolit, okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny
126	Krasice	3 / 43	109 - 82	osada śląd osadnictwa osada osada osada	neolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu grupa tarnobrzeska, wczesna epoka żelaza, kultura przeworska, późny okres rzymski okres prahistoryczny
127	Krasice	4 / 44	109 - 82	osada śląd osadnictwa	kultura przeworska, późny okres rzymski okres nowożytny
128	Krasice	5 / 45	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny XI-XIII w. okres nowożytny
129	Krasice	6 / 46	109 - 82	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	młodszy okres przedrzymski okres prahistoryczny X-XII w. okres średniowieczny
130	Krasice	7 / 47	109 - 82	śląd osadnictwa	neolit
131	Krasice	8 / 48	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny
132	Krasice	9 / 49	109 - 82	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny
133	Krasice	10 / 50	109 - 82	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
134	Krasice	11 / 51	109 - 82	osada śląd osadnictwa	okres średniowieczny okres nowożytny
135	Krasice	12 / 52	109 - 82	śląd osadnictwa	okres nowożytny
136	Krasice	13 / 53	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres średniowieczny

137	Krasice	14 / 54	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres średniowieczny
138	Krasice	15 / 55	109 - 82	śląd osadnictwa osada	okres prahistoryczny okres średniowieczny
139	Krasice	16 / 56	109 - 82	osada osada osada	kultura przeworska, późny okres rzymski okres prahistoryczny VII - XIII w.
140	Krasice	17 / 57	109 - 82	osada osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit kultura przeworska, późny okres rzymski okres prahistoryczny VIII – X w okres średniowieczny
141	Krasice	18 / 58	109 - 82	osada śląd osadnictwa	kultura przeworska, późny okres rzymski wczesne średniowiecze
142	Krasice	19 / 59	109 - 82	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny
143	Krasice	20 / 60	109 - 82	obiekt obronny	nieustalona
144	Krzeczko wa	1 / 38	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres nowożytny
145	Krzeczko wa	2 / 39	109 - 82	osada	okres nowożytny
146	Krzeczko wa	3 / 40	109 - 82	miejsce dawnej cerkwi	okres nowożytny
147	Mielnów	1 / 83	109 - 82	śląd osadnictwa osada, osada osada osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu kultura przeworska, okres późnorzymski okres prahistoryczny VIII - X w. XI - XIII w.
148	Mielnów	2 / 84	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu VIII - XI w.
149	Mielnów	3 / 85	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres średniowieczny okres nowożytny
150	Mielnów	4 / 86	109 - 82	śląd osadnictwa	epoka prahistoryczna

					śląd osadnictwa		okres średniowieczny	
151	Mielnów	5 / 87	109 - 82		śląd osadnictwa osada		okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny	
152	Mielnów	6 / 88	109 - 82		śląd osadnictwa		okres prahistoryczny.	
153	Mielnów	7 / 89	109 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa		neolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu	
154	Mielnów	8 / 90	109 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		neolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres nowożytny	
155	Olszany	1 / 1	109 - 82		śląd osadnictwa		neolit	
156	Olszany	2 / 2	109 - 82		śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa		epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny okres nowożytny	
157	Olszany	3 / 3	109 - 82		osada osada		XI – XII w. okres średniowieczny	
158	Olszany	4 / 4	109 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada		epoka kamienia / wczesna epoka brązu, okres prahistoryczny X - XIII w. okres średniowieczny okres nowożytny	
159	Olszany	5 / 5	109 - 82		osada		kultura pucharów lejkowych, neolit	
160	Olszany	6 / 6	109 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa		neolit / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny	
161	Olszany	7 / 7	109 - 82		osada		kultura pucharów lejkowych, neolit	
162	Olszany	8 / 8	109 - 82		śląd osadnictwa		epoka kamienia / wczesna epoka brązu	
163	Olszany	9 / 9	109 - 82		śląd osadnictwa		neolit	
164	Olszany	10 / 10	109 - 82		śląd osadnictwa		okres prahistoryczny	
165	Olszany	11 / 11	109 - 82		śląd osadnictwa śląd osadnictwa		epoka kamienia / wczesna epoka brązu, okres nowożytny	
166	Olszany	12 / 12	109 - 82		śląd osadnictwa		okres wczesnego średniowiecza	
167	Olszany	13 / 13	109 - 82		osada		neolit	

168	Olszany	14 / 14	109 - 82	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
169	Olszany	15 / 15	109 - 82	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa -	okres prahistoryczny, VIII - X w. okres nowożytny
170	Olszany	16 / 16	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres średniowieczny
171	Olszany	17 / 17	109 - 82	osada osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit grupa tarnobrzeska, epoka brązu / wczesna epoka żelaza okres prahistoryczny okres nowożytny
172	Olszany	18 / 18	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres średniowieczny
173	Olszany	19 / 19	109 - 82	osada osada śląd osadnictwa	XI - XII w. okres średniowieczny okres nowożytny
174	Olszany	20 / 20	109 - 82	śląd osadnictwa osada osada	okres prahistoryczny VIII – XIII w. okres średniowieczny
174	Olszany	21 / 21	109 - 82	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
176	Olszany	22 / 22	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny VIII - X w.
177	Olszany	23 / 23	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres średniowieczny okres nowożytny
178	Olszany	24 / 24	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XI - XIII w. okres nowożytny
179	Olszany	25 / 25	109 - 82	domniemany otwór obronny	okres nowożytny
180	Olszany	26 / 26	109 - 82	osada śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres nowożytny

181	Olszany	27 / 27	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres nowożytny
182	Olszany	28 / 28	109 - 82	huta szkła	okres nowożytny
182	Prałkowce	1 / 71	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	neolit okres prahistoryczny okres średniowieczny
183	Prałkowce	2 / 70	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit grupa tarnobrzaska, epoka brązu wczesna epoka żelaza okres prahistoryczny, okres wczesnośredniowieczny
184	Prałkowce	3 / 68	109 - 83	osada osada śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny okres nowożytny
185	Prałkowce	4 / 69	109 - 83	osada osada osada śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny /VIII-X w./ okres wczesnośredniowieczny /XI - XIII w./ okres średniowieczny
186	Prałkowce	5 / 66	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura przeworska, okres późnorzymski okres prahistoryczny okres wczesnego średniowiecza okres średniowieczny okres nowożytny
187	Prałkowce	6 / 67	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	neolit okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny
188	Prałkowce	7 / 72	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu, okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny okres nowożytny
189	Prałkowce	8 / 73	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	okres kamienia wczesna epoka brązu, okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny

190	Prałkowce	9 / 74	109 - 83	śląd osadnictwa osada	okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny okres nowożytny
191	Prałkowce	10 / 75	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny okres średniowieczny
192	Prałkowce	11 / 76	109 - 83	osada osada	okres wczesnośredniowieczny okres średniowieczny
193	Prałkowce	12 / 77	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny okres nowożytny
194	Prałkowce	13 / 78	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres średniowieczny
195	Prałkowce	14 / 79	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres nowożytny
196	Prałkowce	15 / 80	109 - 83	osada osada	okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny
197	Prałkowce	16 / 81	109 - 83	osada osada	okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny
198	Prałkowce	17 / 82	109 - 83	----	----
199	Prałkowce	18 / 83	109 - 83	śląd osadnictwa	kultura ceramiki sznurowej, neolit
200	Prałkowce	19 / 84	109 - 83	śląd osadnictwa	neolit
201	Prałkowce	20 / 107	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny
202	Prałkowce	21 / 108	108 - 83	śląd osadnictwa osada	epoka brązu wczesna epoka żelaza okres średniowieczny
203	Prałkowce	22 / 109	108 - 83	osada	okres średniowieczny
204	Prałkowce	23 / 110	108 - 83	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
205	Prałkowce	24 / 109	109 - 83	śląd osadnictwa	grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej, od poł. III do IV okresu epoki brązu
206	Rokszycze	1 / 83	110 - 83	Śląd osadnictwa	neolit
207	Rokszycze	2 / 51	109 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit okres prahistoryczny

					ślad osadnictwa		okres nowożytny
208	Rokszyc	3 / 52	109 - 83		ślad osadnictwa ślad osadnictwa		okres prahistoryczny okres średniowieczny
209	Rokszyc	4 / 53	109 - 83		osada ślad osadnictwa ślady osadnictwa ślad osadnictwa		neolit epoka brązu, wczesna epoka żelaza, okres prahistoryczny, okres późnośredniowieczny
210	Rokszyc	5 / 54	109 - 83		osada ślad osadnictwa		neolit okres prahistoryczny
211	Rokszyc	6 / 55	109 - 83		osada ślad osadnictwa		neolit okres prahistoryczny
212	Rokszyc	7 / 56	109 - 83		osada ślad osadnictwa ślad osadnictwa		neolit epoka brązu, wczesna epoka żelaza okres późnośredniowieczny
213	Rokszyc	8 / 127	109 - 82		ślad osadnictwa		okres średniowieczny
214	Rokszyc	9 / 128	109 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa		epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny okres średniowieczny
215	Rokszyc	10 / 129	109 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa		okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny
216	Rokszyc	11 / 130	109 - 82		osada ślad osadnictwa		X - XII w. okres średniowieczny
217	Rokszyc	12 / 131	109 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa		okres rzymski okres nowożytny
218	Rokszyc	13 / 132	109 - 82		osada		późny okres rzymski
219	Rokszyc	14 / 1	110 - 82		kopce ziemne		chronologia nieokreślona
220	Rokszyc	15 / 2	110 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa		średniowiecze okres nowożytny
221	Rokszyc	16 / 3	110 - 82		ślad osadnictwa ślad osadnictwa		średniowiecze okres nowożytny
222	Śliwnica	1 / 61	109 - 82		osada osada		epoka brązu / wczesna epoka żelaza XI-XIII w.

				osada osada ślad produkcji		okres średniowieczny okres nowożytny nieokreślona
223	Śliwnica	2 / 62	109 - 82	osada osada osada osada		okres prahistoryczny XI-XIII w. okres średniowieczny okres nowożytny
224	Śliwnica	3 / 63	109 - 82	osada osada osada		neolit okres średniowieczny okres nowożytny
225	Śliwnica	4 / 64	109 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa		neolit / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny XI-XIII w. okres średniowieczny okres nowożytny
226	Śliwnica	5 / 65	109 - 82	ślad osadnictwa		okres nowożytny
227	Śliwnica	6 / 66	109 - 82	ślad osadnictwa osada		okres prahistoryczny okres średniowieczny
228	Śliwnica	7 / 67	109 - 82	ślad osadnictwa osada osada ślad osadnictwa ślad produkcji		epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres prahistoryczny VIII-XIII w. okres nowożytny nieokreślona
229	Śliwnica	8 / 68	109 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa		okres prahistoryczny VIII-X w. okres średniowieczny
230	Śliwnica	9 / 69	109 - 82	ślad osadnictwa osada.		neolit, VIII – XIII w.
231	Śliwnica	10 / 70	109 - 82	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa		późny okres rzymski wczesne średniowiecze okres średniowieczny
232	Śliwnica	11 / 71	109 - 82	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa		okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny

233	Śliwnica	12 / 72	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres wczesnego średniowiecza okres średniowieczny okres nowożytny
234	Śliwnica	13 / 73	109 - 82	osada osada osada osada śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada osada osada osada	kultura pucharów lejkowych, neolit, wczesna epoka brązu kultura mierzanowska, wczesna epoka brązu grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej, epoka brązu / wczesna epoka żelaza kultura łużycka, epoka brązu / wczesna epoka żelaza kultura „pomorska”, epoka żelaza środkowy lateń, kultura przeworska, okres wpływów rzymskich okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny
235	Śliwnica	14 / 74	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze okres średniowieczny
236	Śliwnica	15 / 75	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres średniowieczny okres nowożytny
237	Śliwnica	16 / 76	109 - 82	śląd osadnictwa osada	okres prahistoryczny X - XIII w.
238	Śliwnica	17 / 77	109 - 82	osada	neolit
239	Śliwnica	18 / 78	109 - 82	osada	okres średniowieczny
240	Śliwnica	19 / 79	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit wczesne średniowiecze
241	Śliwnica	20 / 80	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny okres średniowieczny
242	Śliwnica	21 / 81	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres średniowieczny
243	Śliwnica	22 / 82	109 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia / wczesna epoka brązu okres nowożytny
244	Tarnawce	1 / 18	108 - 83	osada śląd osadnictwa	neolit, okres prahistoryczny

					śląd osadnictwa		okres wczesnośredniowieczny
245	Tarnawce	2 / 20	108 - 83		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada		okres prahistoryczny, okres wczesnośredniowieczny, okres średniowieczny
246	Tarnawce	3 / 27	108 - 83		śląd osadnictwa osada osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit, grupa tarnobrzeska, epoka brązu, wczesna epoka żelaza kultura przeworska, okres późnorzyski kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny okres średniowieczny okres nowożytny	
247	Tarnawce	4 / 25	108 - 83		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		grupa tarnobrzeska, epoka brązu wczesna epoka żelaza, kultura przeworska, okres późnorzyski, okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny
248	Tarnawce	5 / 15	108 - 83		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa		grupa tarnobrzeska, epoka brązu wczesna epoka żelaza kultura przeworska, okres późnorzyski, okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny okres późnośredniowieczny okres nowożytny
249	Tarnawce	6 / 9	108 - 83		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		okres prahistoryczny okres nowożytny
250	Tarnawce	7 / 10	108 - 83		śląd osadnictwa śląd osadnictwa		grupa tarnobrzeska, epoka brązu/wczesna epoka żelaza okres nowożytny
251	Tarnawce	8 / 11	108 - 83		śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa		epoka kamienia wczesna epoka brązu, okres prahistoryczny okres wczesnośredniowieczny, okres nowożytny
252	Tarnawce	9 / 12	108 - 83		osada śląd osadnictwa		neolit okres nowożytny
253	Tarnawce	10 / 13	108 - 83		osada		kultura przeworska, okres późnorzyski

254	Tarnawce	11 / 14	108 - 83	osada śląd osadnictwa	neolit, epoka brązu, wczesna epoka żelaza
255	Tarnawce	12 / 16	108 - 83	osada śląd osadnictwa -	neolit wczesny okres prahistoryczny
256	Tarnawce	13 / 17	108 - 83	osada śląd osadnictwa -	neolit wczesny okres wczesnośredniowieczny
257	Tarnawce	14 / 19	108 - 83	osada śląd osadnictwa	okres późnośredniowieczny okres nowożytny
258	Tarnawce	15 / 21	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres prahistoryczny, okres nowożytny
259	Tarnawce	16 / 22	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa -	grupa tarnobrzeska, epoka brązu wczesna epoka żelaza okres średniowieczny okres nowożytny
260	Tarnawce	17 / 23	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny, okres średniowieczny
261	Tarnawce	18 / 24	108 - 83	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	neolit, okres średniowieczny, okres nowożytny
262	Tarnawce	19 / 26	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	neolit grupa tarnobrzeska, epoka brązu wczesna epoka żelaza, okres późnorzymski
263	Tarnawce	20 / 28	108 - 83	osada	okres późnośredniowieczny
264	Tarnawce	21 / 29	108 - 83	śląd osadnictwa	okres wczesnośredniowieczny
265	Tarnawce	22 / 30	108 - 83	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu okres prahistoryczny, okres wczesnośredniowieczny
266	Tarnawce	23 / 31	108 - 83	śląd osadnictwa	późny neolit
267	Tarnawce	24 / 155	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit późny okres rzymski
268	Tarnawce	25 / 156	108 - 82	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka kamienia / wczesna epoka brązu

				ślad osadnictwa osada	późny okres rzymski pradzieje
269	Zalesie	1 / 57	109 - 83	ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	neolit epoka brązu, wczesna epoka żelaza okres prahistoryczny okres nowożytny
270	Zalesie	2 / 58	109 - 83	ślady osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia, wczesna epoka brązu okres prahistoryczny okres średniowieczny okres nowożytny nieokreślona
271	Zalesie	3 / 59	109 - 83	osada ślad osadnictwa	neolit epoka kamienia wczesna epoka brązu
272	Zalesie	4 / 60	109 - 83	ślad osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu
273	Zalesie	5 / 61	109 - 83	ślad osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu
274	Zalesie	6 / 62	109 - 83	osada osada ślad osadnictwa	epoka brązu wczesna epoka żelaza, okres prahistoryczny okres nowożytny

Opracowanie (data i podpis)

dr hab. Grażyna Stojak, prof. UR